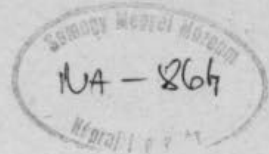

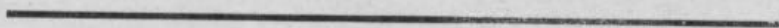
408/mj

Összeállítás: PILLER DEZSŐ

Összeállítás ideje: 1973.

TART: SZÁNTÓDPUSSZA TÖRTÉNETI ÉS MÉRKÁSI
LEÍRÁSA

M2. könyv, 1. kötet, 4. fejelet

Főmunkásműtató: SZÁNTÓDPUSSZA

Szerkesztő: XX XIII, 11

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNYV

ÁTVEVETVE AZ EGYSÉGES MK. 2.335-ös TÉTELE ALÓL

N+864.

SZÁNTÓDPUSZTA

vázlatos térképe

/Melléklet a 3.4. oldalhoz./

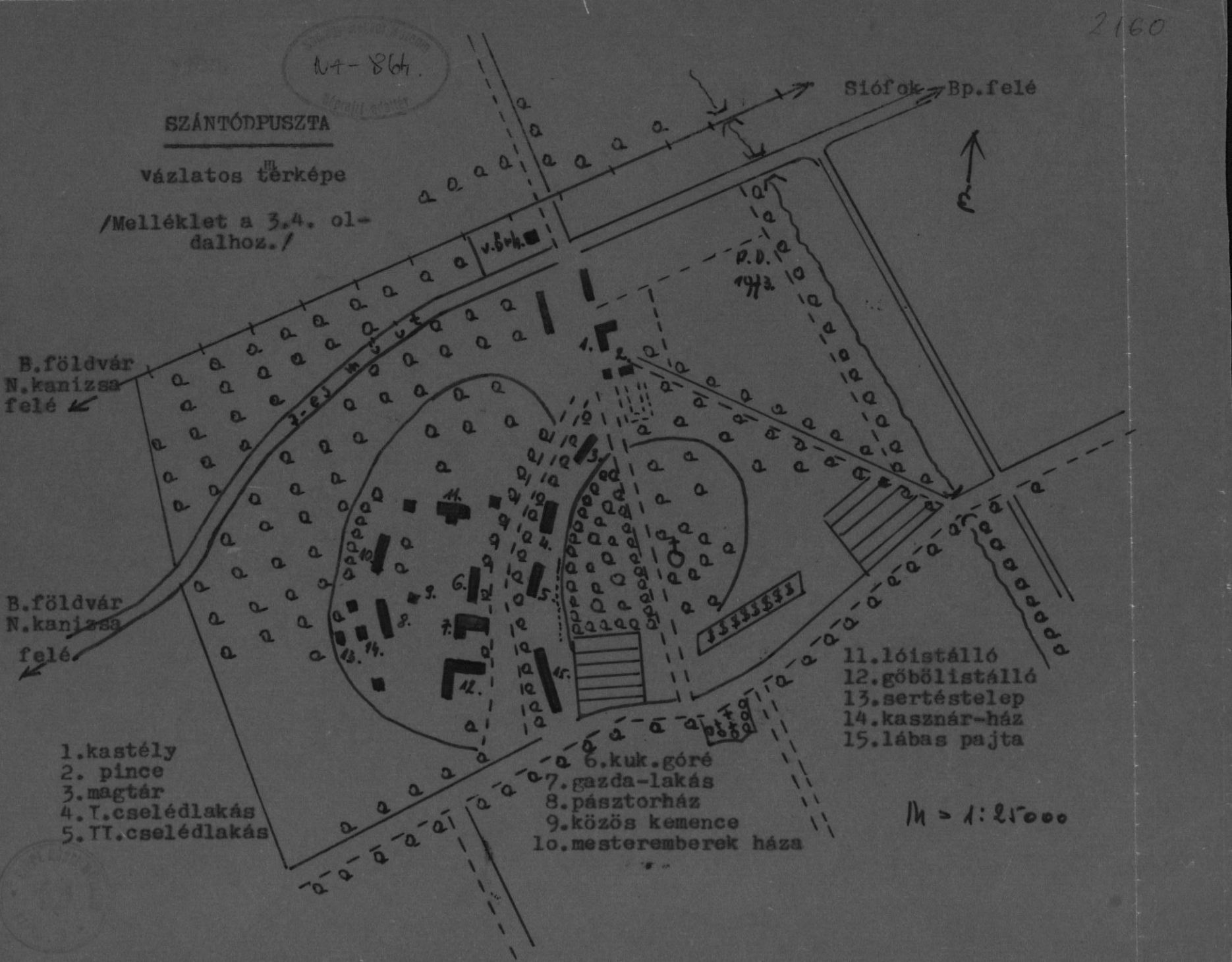
B.földvár
N.kanizsa
felé ←B.földvár
N.kanizsa
felé
←

- 1.kastély
2. pince
- 3.magtár
- 4.I.cselédlakás
- 5.II.cselédlakás

- 6.kuk.goré
- 7.gazda-lakás
- 8.pásztorház
- 9.közös kemence
- 10.mesteremberek háza

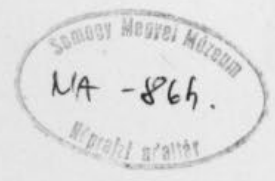
- 11.lóistálló
- 12.gőbölistálló
- 13.sertéstelep
- 14.kaszár-ház
- 15.lábas pajta

M = 1:25000

Szántód-puszta
/keresekút/
1972.

1/45/29.

Szántód-puszta. Istálló

Szántód-puszta. Ólak

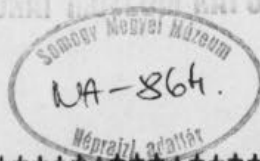

Szántód-puszta
Diszúólak.

1/45/30

2335

RIPPL-RÓNAI MŰZEM KAPOSVÁR

S Z Á N T Ó D P U S Z T A

/Szántódpuszta történeti és néprajzi
leírása 19 fényképpel, 2 térképpel,
2 vázlattal, 1 rajzzal és 5
alaprajzzal/

Irta:

Piller Dezső
ny.ált.isk.tanár

Zamárdi
1973.

= = =

Tartalomjegyzék

	oldal
Tihany kötelékében	1
Ismerkedés Szántódpuszta nevével	2
Szántódpuszta.	3
A környék őstörténete	5
Természeti viszonyok	7
Hatalmas parancs	9
Az elajándékozott falu határa	10
Az apátság népei Szántódon	12
Hogyan születtek e szép nevek.	14
Szántód csendes és viharos századai.	16
Szántód pusztulása	18
Szántód életre kel	20
A dalos-lelkű földesur	23
Szántódpuszta felvirágzása	25
Szántódpuszta jellegzetessége és mai formájának kialakulása	27
A Balaton lecsapolásának terve	31
A berek lecsapolása. Révcsárda és hajó- állomás építése Szántódon	33
A szántódi rév	36
A köhegyi szőlőművelés fellendülése	39
Állattenyésztés, halászat.	41
Jellasics emberei Szántódon	43
Szántódon megáll a vonat	44
Betyárvilág	45
A szántódi bucsuvásások	47
Letyetár-kendő	48
Tüzek a század elején	49
Szántódiak az I. világháború sodrában	51
Javadalmazás	53
A cselédlakások és azok berendezése	55
Sütés a közös kemencében	59
Pusztai gyermekség	61

Gyermekkori emlékek, hagyományok	63
Érdekes esetek	65
A szántódi határ dülönevei	67
Aratás a szántódi határban	71
Aratási szerződés	73
Munkaügyi viták	76
Uri mulatságok	77
Apátsági gazdálkodás	78
Cselédélet	82
Vezetőség és cselédség	84
Népszokások a pusztán	86
A szilajok betörése Szántódpusztán.	90
Libafogás a berek nádasiban	91
A felszabadulás eseményei Szántódon	92
Uj tavasz Szántódon	95
Uj üzem a pusztán	97
Tsz-gazdálkodás	98
Szántód ma	102.
Szántódpuszta felújításának tervei	102

Tihany kötelékében

A szépséges Balaton-vidék ékköve Tihany! A világ szépetkereső millióinak sziklás hegytetője. Ősi, szép, előkelő szomszédunk. De századokon át urunk és parancsolónk is!

Tornyát őseink figyelték. Falait, bástyáit elődeink emelték. A mi határunk neki termett századokon át bort, buzát, gyümölcsöt, halat. Jobbágyszépapáink nekik görnyedtek, levett főveggel előttük hajladoztak.

András, a pannóniaiak királya itt választott örökös nyughelyet magának. Megidézte a jövőndöt: innen, e puszta helyről indul majd el az eljövendő századok harangszava... Ttt csendül fel a hal el a zsolozsmázó szerzetesek szárnyaló gregórian-dallama... És itt, az alsó-templom homályában, szűk ablakon tör be majd a napsugár, hogy századokon át fénykévét vessen az alapító király márvány sírkövére.

Királyi akaratból és bőkezűségből felépült Tihany. Foglalatként azóta is szürke sziklák őrzik, zöld erdők koszoruzzák és nyájasan öleli körül a szépséges Balaton.

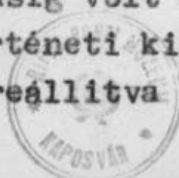
Tihany nemcsak uralta a tájat, hanem a valóságban is hatalmat kapott! Harangszavát idők folyamán harminc-negyven falu jobbágynepe leste.

Amikor a monostorban díszbe öltöztek a gyolcs-terítésű asztalok, ragyogtak a kupák, tálak, ezüst evőeszközök; amikor kóstolóra vártak a palackok mélyén gyűrűző illatos óborok és fűszerezett levelek és válogatott peccsenyék illata terjengett, az asztalnál ülők vajon gondoltak-e arra, hogy e sokféle földi jónak nagyrészét a somogyi föld adja!

Gondoltak-e arra, hogy ami a "terülj asztalkám"-ra kerül, az az adományozott vagy később megszerzett jobbágyfalvak népének verejtékes munkájából született.

Az apátok tudták, felismerték, szerették és keményen kormányozták Szántód falucskát, majd később a somogyi birtoktestek központját, mely nemcsak a kenyeret, de a pattogó cserfahasábok enyhe melegét, a bor vidító tűzességét és a terített asztalok halát-vadját, hizott jószágát, gyümölcsét is szállította részükre.

Szántód a felszabadulásig volt az apátság kezén. Ma ritkaság szép épületkomplexumával agrártörténeti kincsünk nekünk. Most már a i dolgunk, hogy régi fényét helyreállítva a dolgozó nép kulturáját szórkozását szolgálja.

Ismerkedés Szántódpuszta nevével

Szántód neve az oklevelekben az alábbi változatokban fordul elő:¹

1055-ben Koku-zarma /Kak-szarma/
1211-ben Zamthou /Szántó/
1267-ben Somthod /Szántód/
1338-ban Villa Zanthow /Szántód/
1358-ban Possessio Zantod /Szántód/
1572-ben Zanto puszta
1715-től Szántód puszta.

E nevekből kiolvashatjuk, hogy Szántód földje a tó öblének szarvára, a mai révhez vezető félszigetre is kiterjedt, hogy a szántószolgák földje volt, hogy lakói falut alkottak, később, mint urasági lakot említik csupán, majd ismét falunak nevezik, a török óta pedig véglegesen puszta a neve.

Ezekből következik, hogy

1. királyi udvarnok-népek szántóföldje és faluja volt, amely a körülötte lévő erdőségekkel, nádasokkal, gyümölcsösökkel, a falu népével együtt királyi adományozás folytán a tihanyi apátság javait gyarapította.

2. A névben szereplő "d" helynévképző azt bizonyítja, hogy igen régi, magyaros névadásról van szó. A vidéket, mint az ország közepét, gazdag és szép tájat a magyar törzsi népek szállták meg és nevezték el. A szomszédságban előforduló nevek: Ádánd, Endréd, Zamárd, Boglárd, Karád, Almád, Füred, Fonold, Öszöd stb. jelzik, hogy itt eredeti magyar településekről van szó.

3. A "puszta" a névben azt jelenti, hogy az Árpád-korban virágzó falucska nem bírta ki a török idők viszontagságait, elpusztult, pusztává lett. 1715-ben ugyan újra betelepítették, de az urasági birtok miatt faluvá nem fejlődhetett. Töreki, Jaba, Nagypoly is pusztá maradt. A négy Zamárd-falu, továbbá Barkó, Bere, Berki és Gyöngöd pedig végleg eltűntek a föld színéről.

Szántód most új életre ítéltetett: leveti terhes multját - és mint az átvedlett pillangó - könnyebb, szinpompásabb, vidámabb életet kezd. Életre kel, megtisztul, kivirágzik, neve új fogalom lesz a magyar agrártörténelem lapjain, de az lesz a balatoni, somogyi idegenforgalomban is.

Üdvözlünk, új köntösben megjelenő, régi, patinás, kedves kis puszta! Mielőtt látnánk új köntösödet, hadd ismerjük meg multadat! Fordítsd felénk hát arcodat!

Szántópuszta

A 7-es műton robogva Zamárdi után a szántódi berek lapálya tűnik fel széles rétségeivel, széltől hajtott nádasával, megdőlt nyárfasoraival. A tó tükrének itt csak keskeny csikja látszik, felette, a ködben lebeg a Tihanyi félsziget.

Baloldalt kedves dombocska emelkedik ki a tájból, tetejét kis kápolna koronázza. Ez Szántópuszta! Maga a település a domb északnyugati ölében éli a maga megszokott, mindennapi életét. Az utmenti fasorok, szétterülő lombok, sövények, vad bozótok azonban mindent eltakarnak szemünk elől.

Alljunk meg az évszázados falak alatt és forduljunk be a pusztára! Idilli környezetben valóságos mese-világ tárul fel szemünk előtt. A puszta mintaszerű elhelyezésével, eredeti épületeivel, környezetével a hajdani jobbágyvilág nagygazdaságának emlékeit őrzi.

Balról a klasszicista "kastély" épülete, a jószágkormányzók volt lakása fogad. Ennek déli szomszédságában nyílik a nagypince, amely a szőlőhegyi dézsmák és uradalmi szőlők borát nyelte el. A tér közepén régi kut. Hengere durva láncon emelte a csöbröt, mely vizet adott a hosszú vályunak.

Menjünk a major közepe felé. Balról vaskos, tömőrfalu épület áll, vas ajtóval, ez a magtár. Két szinten és a padlason tárolták benne a gabonát. Kissé beljebb az uttól, széles cselédlakás terpeszkedik az akáclobok között. Közös konyhájában valaha nyolc jobbágyasszony hajladozott a sározott tűzhelyek körül, hogy övéinek meleg ételt készítsen. Négy nagy, boltozatos szobájában nyolc, összeköltöztetett jobbágycsalád lakott.

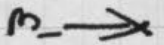
A következő ház nádfedele hat családnak nyújtott menedéket.

Egy kis emelkedőn felérünk a major központi térségére. Innenonnan hatalmas homokkő-tömbök állnak az út mellett. Pár éve turta ki őket a gép, mikor az ősi trágyadomb helyét földdel betemette.

A négyszögletes tér körül állnak a jellegzetes épületek. Keleten a kettős-folyosóju, 48 lábas kukoricagóré, melynek kiképzett alját kocsiszínek használták. Délen a gazda lakása, amely másfél évszázadig vendégház volt. A kissé távolabb lévő pásztorház csak az északi végét, a tűzfalat és padlásfeljárót mutatja nekünk. Az udvar szélén, egy kis magaslaton áll a közösségi élet ritka emléke, a közös kemence. A

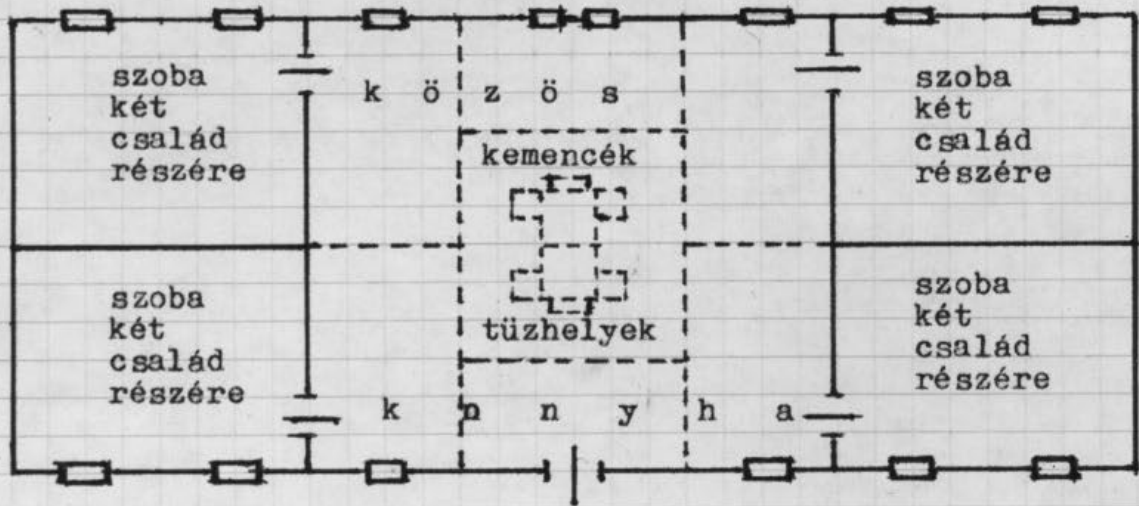

A közös konyha, közös szobás cselédlakás alaprajza

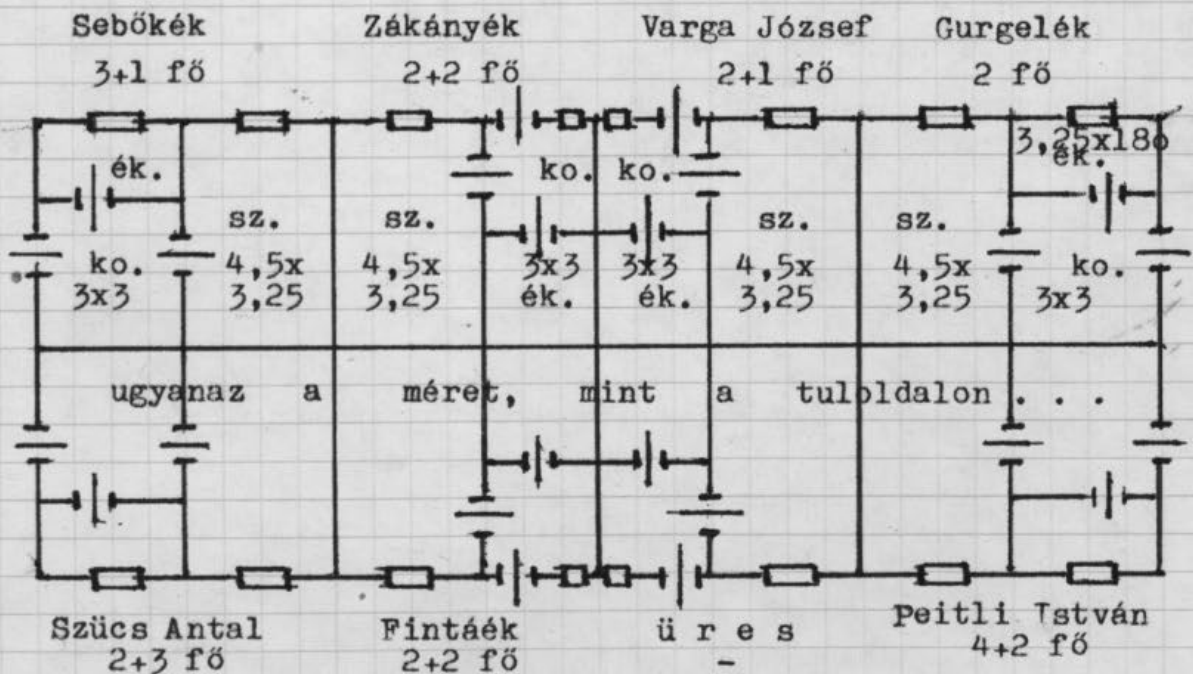

/Melléklet az 55-56. oldalhoz/

a./ eredeti beosztásban:

b./ ma a 8 lakás elkülönítve:

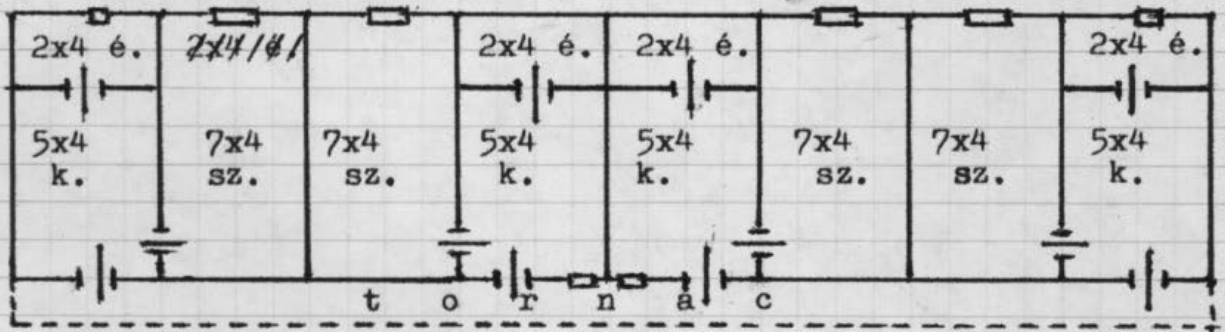
A látszólag nagy szobák elég szűkek, kicsinyek, mert a majdnem méter vastag falak sokat elvesznek a szoba térfogatából. Valamennyi lakott helyiség boltozatos. Az éléskamrákat a konyhából választották le.

Adatközlők: Vég István 71 é.ny.tsz-tag, Szücs Antal 51 é. tsz-tag és Peitli István 61 é.ny.tsz-tag./1973/

/Melléklet az 55-56.oldalhoz./

A csősz-ház /második cselédlakás/ alaprajza
/ebben lakott a csősz/

Kovács János

Molnár J.

ü r e s

Kovács Sándor

2+3 fő

2 fő

-

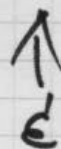
3+4 fő

Az első
konyha
alatt
kb. 4x4
m-es
pince
van.

Minden szoba végig mestergerendás.

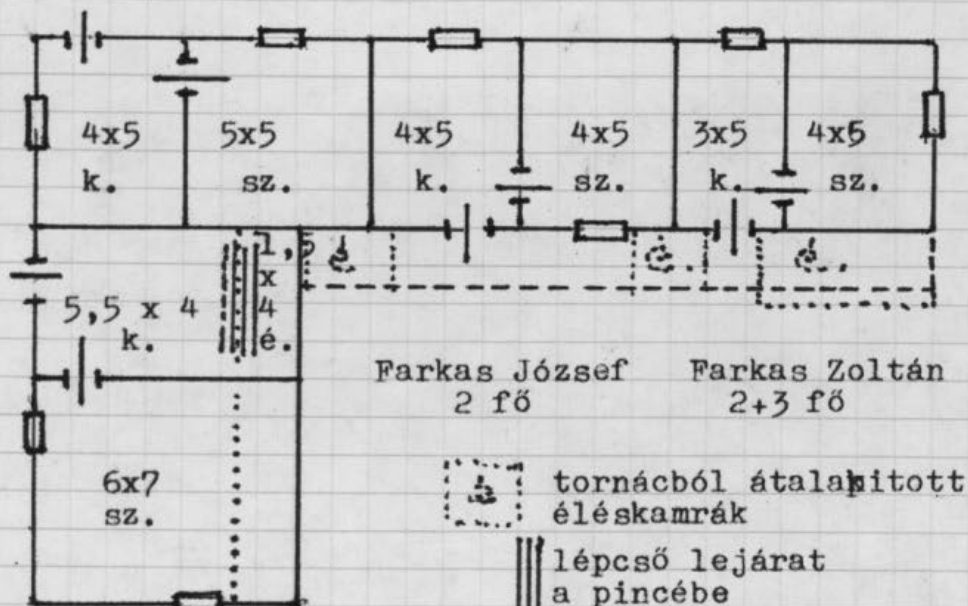
Az adatokat Szücs Antal 51 é.tsz-tag és Kovács Sándor
45 é.tsz-tag, szántópusztai lakosok szolgáltatták. /1973/

/Melléklet az 55-56.oldalhoz./

A gazda-lakás /régebben kasznár-lakás, még régebben vendégház/ alaprajza.

Farkas József
2 fő

Farkas Zoltán
2+3 fő

--- tornácból átalakított éléskamrák

||| lépcső lejárata a pincébe

Veing János
2+1 fő

: a tornácot befalazták,
: vele a szobát bővítették.

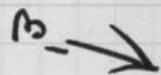
Zámbó István
4+2 fő

A pince a konyha és a nagy szoba alatt van.
A nagy szoba régen az ivó helyisége volt.
Innen is lehetett menni a pincébe.

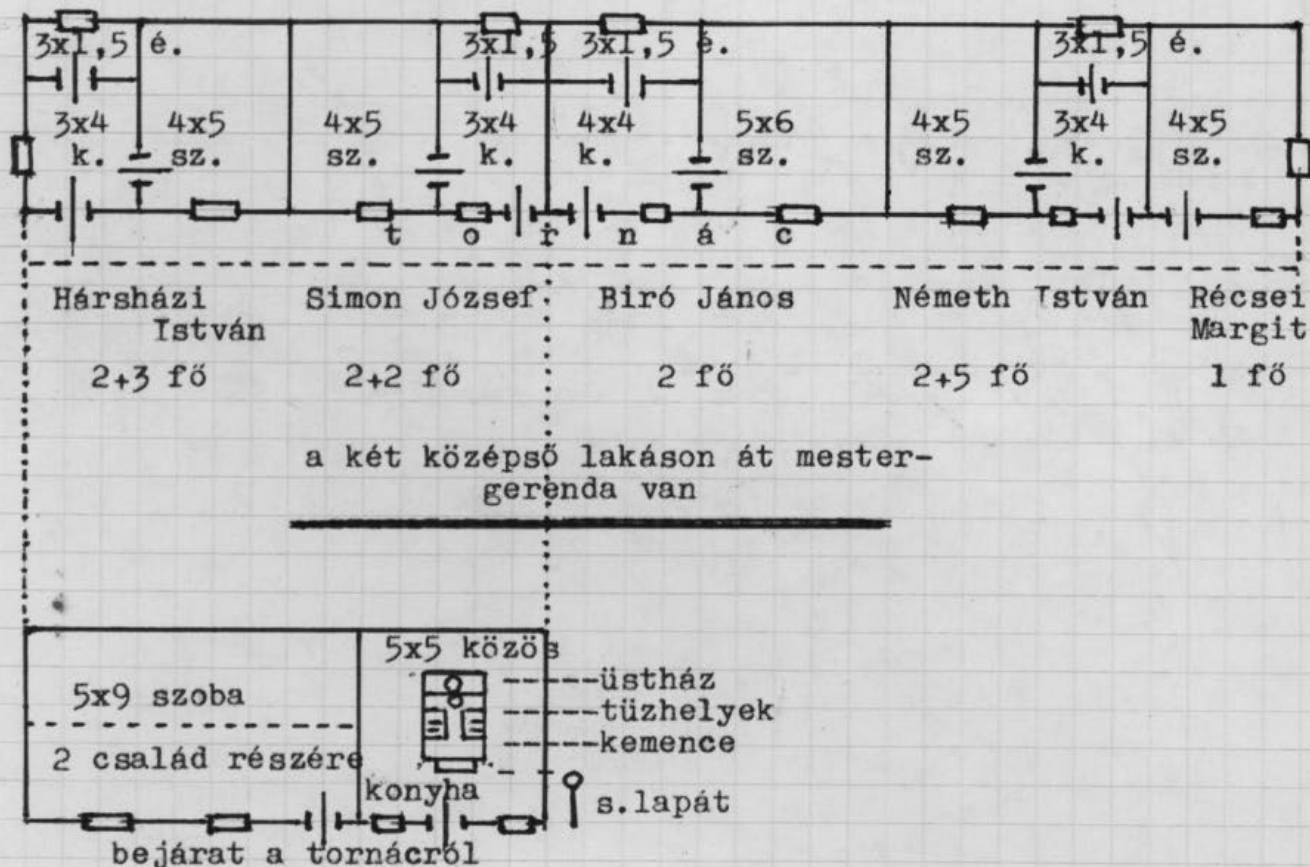
Farkas Józsefné 34 é.szántópusztai lakos bemondása alapján./1973/

/Melléklet az 55-56. oldalhoz./

A pásztorház alaprajza

Mai helyzet:

A közös konyhát 1921-ben választották el.
Benne tűzhely, kemence, üstház, nagy asztal és nagy láda volt.
A konyha két-ajtós volt, a felsőn ment ki a füst.
A sütőlapát az ajtónak koppant bevetéskor.

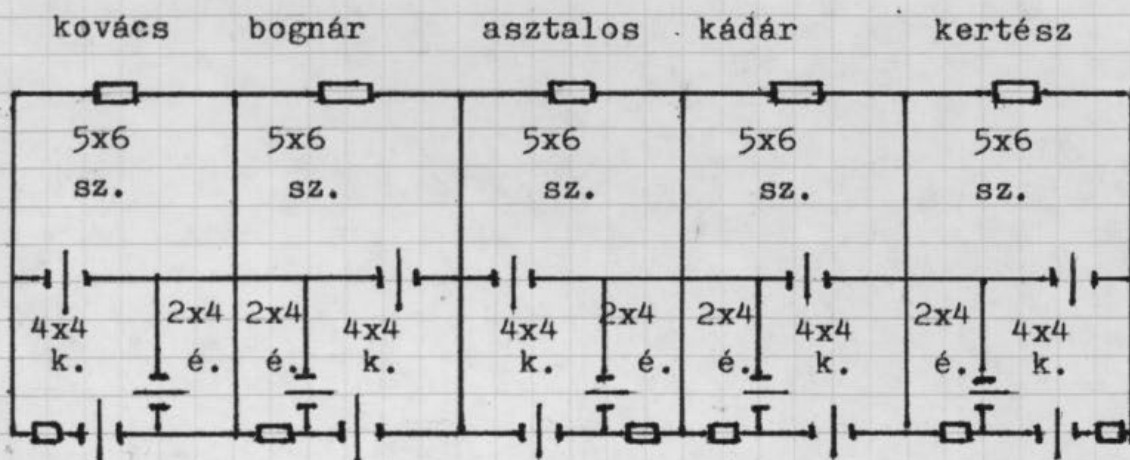
Az adatokat Tapolczai Istvánné 74 é. volt Szántódpusztai lakos és leánya, Takács Lászlóné sz. Tapolczai Erzsébet 34 é. szántódi lakos szolgáltatta. /1973/

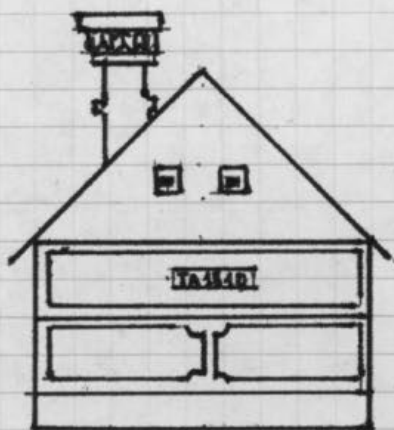
/Melléklet az 55-56. oldalhoz./

A mesteremberek házának alaprajza

3. →

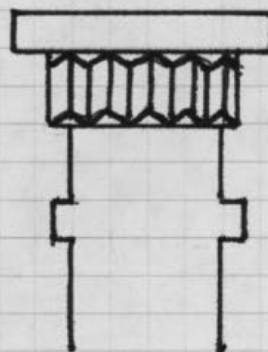

Takács László 2+1 fő	Bresztovics István 2 fő	Takács Sándor 2+2 fő	Szabó Imre 5+3 fő	Vörös József 2+3 fő
üvegezett ajtó	üvegezett ajtó	tele deszka- ajtó	tele deszka- ajtó	üvegezett ajtó
		földes szoba	földes szoba	

▲ ház É-i homlokzata

Felirat: /T.A.181o/

▲ diszes kémény

Takács Lászlóné 34.é.szántódpusztai lakos
bemondása alapján. /1973/

zömök, kormos kémény-alj tág tere a mindennapi kenyérsütések és bucsui készülődések régi tanuja.

Nyugatról az iparosok háza található. Itt lakott a kovács, bogár, kádár és a kertész. Északról a lóistálló zárja le a négyszöget. Még távolabb, a major nyugati és déli övezetén van a marhaistálló és a sertéstelep. A domb nyugati felén húzódik meg a szérüskert. A rét sarkán gémeskut integet.

A cselédlakások előtt kis kertek vannak elkerítve, mogyorófavesszőből állított kerítéssel. Faházak, "kóterek", azaz dorogfából épült szellős kamrácskák, földbesüllyesztett baromfiólak, farakások, favágótuskók mindenfelé. A domboldalba 14 burgonyáspince sorakozik. Mindegyiken lakat van, mindnek van gazdája. A közös sertésólak jórészt ma már nem találjuk.

Sétáljunk vissza a nagypince közelébe! Innen indul a dombra felvezető sétaut. Fák alatt, sövények között haladunk. A dombtetőre érve sudár cédrusok állnak elénk. A kápolna előtt vagyunk. Csikordul a kulcs. Évszázados falak hűvössége csapja meg arcunkat. Barna tölgyfapadok, színes üvegablakok, izléses barokk berendezés, szent Kristóf oltárképe ragadja meg a látogatót. Visszhangozva dobog a falépcső, amint felmegyünk a csöppnyi kis kórusba. Innen még szebbnek látszik a gondozott, tiszta kis kápolna. A lezárt harmónium tetején az elvitt hábozus harang néma szíve nyugszik.

A kápolna mögötti térről festői kép tárul szemeink elé. Látjuk Tihanyt, Füredet, a Balatont! Arrább Arács, Csopak, Alsóörs tornyai látszanak. Zamárdi felől a kőhegyi cédrusok integetnek felénk. Siófok víztornya, Földvár kikötője is idelátszik. Dél felé utak, fasorok, széles, hullámzó mezők váltják egymást. Végül a Hármashegy dus erdői zárják le dél felé a látóhatárt.

Ahol állunk, átviharzott a népvándorlás áradata. Római katona állt őrt s tekintgetett széjjel. Lábaink alatt talán évezredek temetői húzódnak. A magyar közel ezer éve szemléli innen a gyönyörű tájat.

A puszta és környéke a Zamárdi Magyar Tenger tsz tulajdona. A kastélyt azonban már átvette a Somogy megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. Ujjáéledve nemsokára a Balaton-vidék gyöngyszeme lesz e táj. Erdők, mezők, zugó nádasok, virágzó rétek s maga ez a csöppnyi dombocská, az ölében ringatott árnyas-ligetes pusztájával a dolgozók felüdülését, pihenését szolgálja majd.

A környék őstörténete

Szántód környéke Külső-Somogy dombvidékéhez tartozik. A Tihanyi félszigettel együtt a Balaton-vidék legváltozatosabb tája ez. Északon, mely törésvonal mentén helyezkedik el a Balaton. Tükrét a félsziget majdnem negyedrésznyre szorítja össze. A szirteken megtorpanó szél ereje meggyengül, szélárnyékot csap a tó vizébe. A szélárnyékban nem képes a víz, a benne lévő homokot, iszapot egészen a tulsó partig szállítani, hanem előbb lerakja azt. Ehhez a lerakott törmelékhez az újabb hordalékot a keleti, de főleg a nyugati viharok szállítják. Így épült fel az a turzasháromszög, ami a Balaton és Szántód között terül el. A mélyfekvésű, régebben a Balaton öbleként szolgáló területet a múlt században lecsapolták.

Szántódtól délre a hullámos, szélbarázdákkal tagolt felszint gazdag pannon-rétegek takarják.

A mélyben, 180-200 m mélységben mindenütt kristályos kőzet, a gránit a biztos alap. Hatalmas tömegének nemigen árt a földrengés. A gránitra évmilliók rétegek települtek. A Pannon-tenger csigavázai mészkörétegei 40-50 m mélységben mindenhol megtalálhatók. A mészkörétegre vörös kavics, vörös homok, zöld homok, majd sárga homok telepedett. E rétegek közé a víz szeszélyes játékkal keskeny, szürke agyag-csikkokat, vagy vastagabb vályog és agyagpadokat rakott. A felszint, -a mocsaras rész kivételével, -mindenütt az évezredek porából képződött kitűnő termőföld, a lösz borítja. A szélbarázdák szélesen vágódtak be a felszíni rétegekbe és változatossá teszik a vidék képét. A térszín legmagasabb formái az erdővidéken emelkednek ki.

Magát a szántódi dombot a szél a mélyben rejtőző homokkő-vázra építette föl. A dombocska északi lába a mocsárba süllyed, dél felé összefüggésben van a pannonrétegekkel. E rétegek adják a gabonatermesésre oly kitűnő szántóföldeket.

A domb északnyugati és déli lankás előtere kitűnő lehetőséget nyújtott az emberi letelepedésre. A víz és mocsár három oldalról is védte. Határa halban, vadban, gyümölcsben gazdag volt. A kőkori ember csiszolt eszközeinek előfordulása jelzi, hogy az ujkőkori embere itt már megtelepedett. A rézkorban környéke lakott volt: Öszöd, Endréd, Szólád. A késői rézkorban még jobban benépesült e vidék: Endréd, Zamárdi,

Földvár, Szólád, Kereki, Ságvár.³

A bronzkorban végig telepek létesülnek a partokon, a temetők a parti homoksávba is lehúzódnak.⁴

A korai vaskor nyomait Balatonföldváron, Kerekiben, Kőröshegyen, Szóládon, Bálványoson és Zamárdiban találjuk.⁵ Valószínű, hogy Balatonföldvárral és Tihannyal együtt Szántód dombja is hasonló erődítménnyel, földvárral rendelkezett és e három erődítés örködött a szántódtihanyi átjáró biztonsága fölé. Szántódon az utolsó emberöltőben építkezés nem volt, így a föld mélye rejti még e letűnt korok emlékegyanyagát.

A rómaiak biztosan uralták az őrésre felkinálkozó kis telep-
helyet. Ittlétüket a vidéki kisebb települések, temetők, vagy magános
sírok bizonyítják.⁶ Késői császár-korból maradt téglasírokat Kőröshe-
gyen, Szóládon, Buzsákon, Szántódon és Zamárdiban találtak.⁷ A rómaiak a
tihanyi Csucs-hegy őratornyát is felújították.⁸ A Szántód mögött húzó-
dő széles földut római eredetű. A zamárdi Szamárdombon lévő római e-
rődítmény-romok őrsege a Tihany felé letérő ut forgalmát vigyázta.⁹
A széles földut egyik ága Zamárdi-Kiliti-Ságvár, a másik Zamárdi-Ki-
liti-Tác felé vezethetett.

A népvándorlás népei közül a kelták és az avarok szálltak meg
itt hosszabb ideig. Jelenlétüket a zamárdi kelta sírok és a kb 700
sírból álló avar sírmező igazolja.¹⁰

A szláv beáramlás a VI. század végén indul meg, déli irányból.
Pribina zalavári szláv fejedelem kis országa csak harminc éven át
virágzik.¹¹ Ebben az időben ritka volt még a lakosság. ~~Itt~~ ^{Szántód környékén} élő szláv
népekről nem tudunk.

A környék helyneveinek magyarsága bizonyítja, hogy e vidék a X-
XI. század idején honfoglaláskori magyar néppel telepedett be ^{aki} ~~és~~ a
lankás dombvidéket uralma alá hajtotta.

Természeti viszonyok

Szántód határában különféle talajok fordulnak elő. A Balaton mellékét szürke homok, a berek szélét fekete homoktalaj fedi. A lecsapolt részeken tőzeges, szikes és réti agyagos talajok is vannak. A lankákat, domboldalakat, magasabban fekvő részeket a lösz borította be. Az erdővidéken barna erdei talaj és a nehéz vörös-agyagtalaj található. Mezőgazdasági művelésre mindegyik alkalmas. Köves talaj csak a Küesdombon található, parányi területen.

A vidék éghajlata szárazföldi. Több esőt kap, mint az Alföld, de kevesebbet, mint a Bakony-vidék, vagy a Dunántul nyugati része¹². A nyár meleg, napfényes, üdülésre, nyaralásra, fürdőzésre kiválóan alkalmas. Az esőt a délnyugati, nyugati szél hozza. A vihar és a hó északról tör rá a vidékre. Az évi átlagos csapadék 700 m/m.

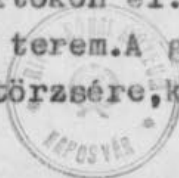
A Balaton megszületésének idején, az utolsó jégkorszakban még zord éghajlat uralkodott e tájon. Fűves tundranövényzet, fenyőfás ligetek, nyírbozótok, fűzbokrok borították be a felszint¹³. Az időjárás lassu felmelegedésével mind nagyobb tért hódított a bükk, hárs, mogyoró, tölgy és szil¹⁴. A fenyő északabra vonult, helyét a szelidgesztenyeerdő foglalta el.

A honfoglalás idején még liget-erdős táj lehetett itt, benne ritka-fás legelők, dúsz kaszálók, zugó nádasok. A szárazabb tetőkön csatlitosok, tüskés bozótok, a nedves mély völgyekben bozót-erdők. Vad gyümölcsfák bőven voltak az egész határban.

A mai növényzet színes, változatos. Az utpartokat, réteket, erdő és mezőszéleket a pannon-flóra illatos, dúsz bokrai díszítik. A mediterrán felé hajló éghajlat alatt kitünően érzi magát a szőlő, mandula, barack, dió. Buján fejlődik a földközi-tenger-vidéki ezüstfa, /olajfa/ fává nő a cédrus, bodza és buxus. A virágok közül jól érzi magát a leánder, a régi kedves rozmaring, szántóföldi művelésben pedig az illatos levendula.

Mocsarainkban a káka, nád, gyékény, vizitök, békaszőlő közönséges. Ritka növényünk a gyapjusás, amely a tocsogókon alkot fehér foltokat. A gólyahir a süppedékes helyeken virul. A gyermekláncfű puha, sárga szőnyege a rétek magasabb szegélyét veri fel. A réti fűzény a nedves réteken, a mocsári tisztosfű az árokpartokon él.

Erdeinkben sokféle gomba terem. A gyöngyvirág májusban virágzik. A borostyán és iszalag a fák törzsére, koronájára kapaszkodnak.

Állatvilágunk is gazdag. A vasut melletti mélyebb vizű nádasokban a ritka, védett madár, a nyári lud fészkel. Nyári estéken messze hangzik a gunár gágogása, a kis libák lilikelése. A vadréce, szárcsa együtt tanyázik. A sirályok csak tavasszal jelennek meg az olvadékvizeken, azután a Balatonra vonulnak. A nádírigó közönséges. A gólyák rendszeresen visszatérnek zsákmányban gazdag szülőföldjükre. A mocsarak nyílt vizeiben pontyok, csukák, keszegek és kárászok élnek. Néha a lomhajárásu, páncélostestű mocsári teknőssel is találkozhatunk.

Mezőinken a nyul, fogoly megcsappant. A fácán elterjedőben van. A partoldalokban gyurgyóké, partifecskék fészkelnek. A harkály, sárgarígó a gyümölcsösök madara. A fecskék a rétek fölött röpködnek, a magasban kiterjesztett szárnyakkal vitorlázik a ragadozó héja.

Az ürge a száraz domboldal lakója. A hörcsög ritka. A menyét, nyest elég sűrűn előfordul erdeinkben, mezőinken.

Az erdő legnemesebb vadja a szarvas. Csapatokba verődve járnak. Ha megijednek, viharként iramlanak át az erdőn, utat, árkot átugorva menekülnek. Érmes agancsaik nagy értéket képviselnek. Az őzcsalád békésen legel az erdő tisztásán: suta, gida, bak. A vaddisznók 20-30-as csoportokban jönnek ki éjjel a mezőszélre, ahol a veteményekben tetemes kárt okoznak. A vadászok egyre jobban ritkítják soraikat. A vaddisznók között néha fehér-foltos egyedek is előfordulnak. Talán még a makkoltatás idején találkoztak össze a szelíd konda tagjaival.

A szerdai fanapokon megbomlik az erdő rendje. A kocsik és tehergépkocsik zajától, az emberi hangtól a szarvasok, őzek menekülnek. Néha a kis vadmalacok is elszakadnak anyjuktól és magukban kocogva futnak át az erdei úton, rejtekhelyet keresve. A borz a bokros erdőszéleket lakja. A róka már ritka. Az erdei sikló sokszor 170 cm hosszúra is megnő. A sárgás-zöld színű madarász kigyó kiveszőfélben van. A mókus szemünk láttára kuszik fel a fára, ugrál ágról-ágra, vagy leülve ropogtatja a mogyorót. Az utpartokon zöldes-arany színben pompázó pannongyik gyönyörű látvány.

A kakukkmadár hangjától hangos az erdő. A mátyásmadár vést kiált, ha ember vagy állat mozog a fák alatt.

A völgyekben, erdei vágások fölött tarka bogáncs-lepkék és kék csüngőlepkék serege táncol, fürdik a napfényben. Tölgyerdeinkben a cserebogár nagyságu énekeskabóca cserreg.

A természetkedvelő embernek Szántód határa sok érdekes és szép élményt kínál. Csak észre kell vennünk és gyönyörködnünk benne. Így szépül meg az életünk!

Hatalmas parancs

Szántód a földművelés fellendülésének idején települt be. Mint javakban bővelkedő hely, királyi birtok lett.

Alig hogy a ritka-fás erdőktől a szántásra alkalmas földeket elhódították, hatalmas parancs hírét hallották, nagy változás időszaka következik rájuk!

Tul a vizen, a csendes szigeten monostor épül, magasratörő istenházával. A tövébe új falu telepszik. És ők is a monostorhoz kényszerülnek erdeikkel, mezeikkel, nádas- és halászóhelyeikkel együtt! A király ajándékkul adja oda földjüket, őket magukat és leendő gyermekeiket végtelen örök időkre!¹⁵

Dehát mit tehetnek? A földesur parancsa és az új vallás szigorú meghajlásra készíti még a keményebb térdeket és koponyákat is! Szántó falu népét egy napon összeirták. Ezzel az összeírással ugyan Somogy földjén maradtak, de egész mezejükkel, erdeikkel, halban, nádban bővelkedő vizeikkel, szerény saját javaikkal együtt észrevétlenül átcsuszta a tihanyi apátság fejhajtást és verejtékes munkát követelő márványlépcsői elé, századokra, vagy talán egy évezredre is.

Az elajándékozott falu határa

Miklós püspök, a király jegyzője, tömör falu cellájában hárttyára fekteti fel az elajándékozott javakat. Ir és fest. A szívet-lélkét adja bele. És a latin szövegbe magyar szavakat is plántál.¹⁶ Tihany leírása után a foki révet, Holovogy és Törek nevű falukat említi, majd valószínű Tököz környékén, - Szili-kut és Köves-kut néven jó szénatermő helyeket nevez meg.

A 7. pontban Szántódot írja le: "Ismét van egy hely, mely a mondott /tihanyi/ egyházhoz tartozik s kezdődik ugyanazon Balatin tónál. A helynek neve Kak-Szarma /Koku-Zarma/ s /határa/ kiterjed a nagy utig, mely Kőristövére /Keuris-tue/ vezet s innen ismét /visszatér a határ/ a már gyakran említett /Balatin/ tóhoz.

Bármik foglaltatnak pedig ezeken /a határokon/ belül, akár szigetek, akár szénának alkalmas földek vagy rétek, kétségkívül azon egyházéi. Ugyanoda tartoznak továbbá amaz egyház szolgálai a földdel és halászatokkal, melyet előbb a többi néppel együtt birtak.

A köröskörül lévő sok fa pedig az említett király részéről az ő jobbágynak /tisztjeinek/ keze által átadatott ugyanazon Istenháznak /a tihanyi egyháznak./¹⁷

Ezután még két helyet említ az irás valahol Szántód térségében, a Balaton partján és szigeten; Pot-vejsze és Szék-vejsze nevű halászó- és nádashelyeket. Utána a többi somogyi falu határának leírása következik. A végére hagyja a tolnai és veszprémi birtokokat.

Végül így összegezi az adományokat: "Van tehát husz eke föld /1 eke 120 hold, 86⁴ ölével/ / hatvan ház népével, husz szőlőműves szőlővel, husz lovas szolgálta, tiz halász, öt lovász, három gulyás, három juhász, két kanász, két méhészt, két szakács, két timár, két kovács, egy aranyműves, két kádár, két molnár malmokkal /örvényesen/, két esztergályos, egy mosó, egy szücs, tiz szolgálóleány, ezeken kívül harmincnégyszáz hirnök lovakkal."

A zárszó elmondja, hogy a felsorolt javakat szabad ajándékozással adták a monostornak.

Az alapító-levelet így irták alá, az alábbi formában:

+ Benedek érsek jele	+ Mór püspök jele	+ Kelemen püspök jele
+ Lázár apát jele	+ Zache /Zacheus/ nádor jele	
	+ Gilkó ispán jele	
+ Vojtek ispán jele	+ Miklós püspök jele	

A N D R Á S K I R Á L Y

+ Lutovic /Ludvig/ ispán jele	+ Ernei /Ernye/ ispán jele
+ Márton ispán jele	+ Vid ispán
+ Éliás ispán jele	+ Fancel /Fancsel/ biró jele
+ Nane /Nána/ lovász jele	+ András ispán jele
+ Celu /Csele/ jobbágy jele	+ Gupán /Koppány/ biró jele
	+ Preca

Az alapítólevelet így zárták le: "Kelt az előmondott leggyőzelmesebb fejedelem és a vele uralkodó legnemesebb Béla herceg szerencsés uralkodásának kilencedik esztendejében." /1055/ ¹⁸

Az alapítólevél csak nagy vonásokban írja körül a szántódi birtokot. Egy 1092-ről keltezett hamis oklevél részletesebben mondja el, hogyan jártak be a király emberei Szántód határát: "Kezdték először a Balatonnál egy árokban, a melyből nádason át kimenve, följutottak egy földből való határjelre, innen a nagyúthoz, a hol nagy követ találtak határjelül; aztán dél felé fölmenve árokhoz értek, a melyben

A szántódi határbejárás

feltételezhető utvonala

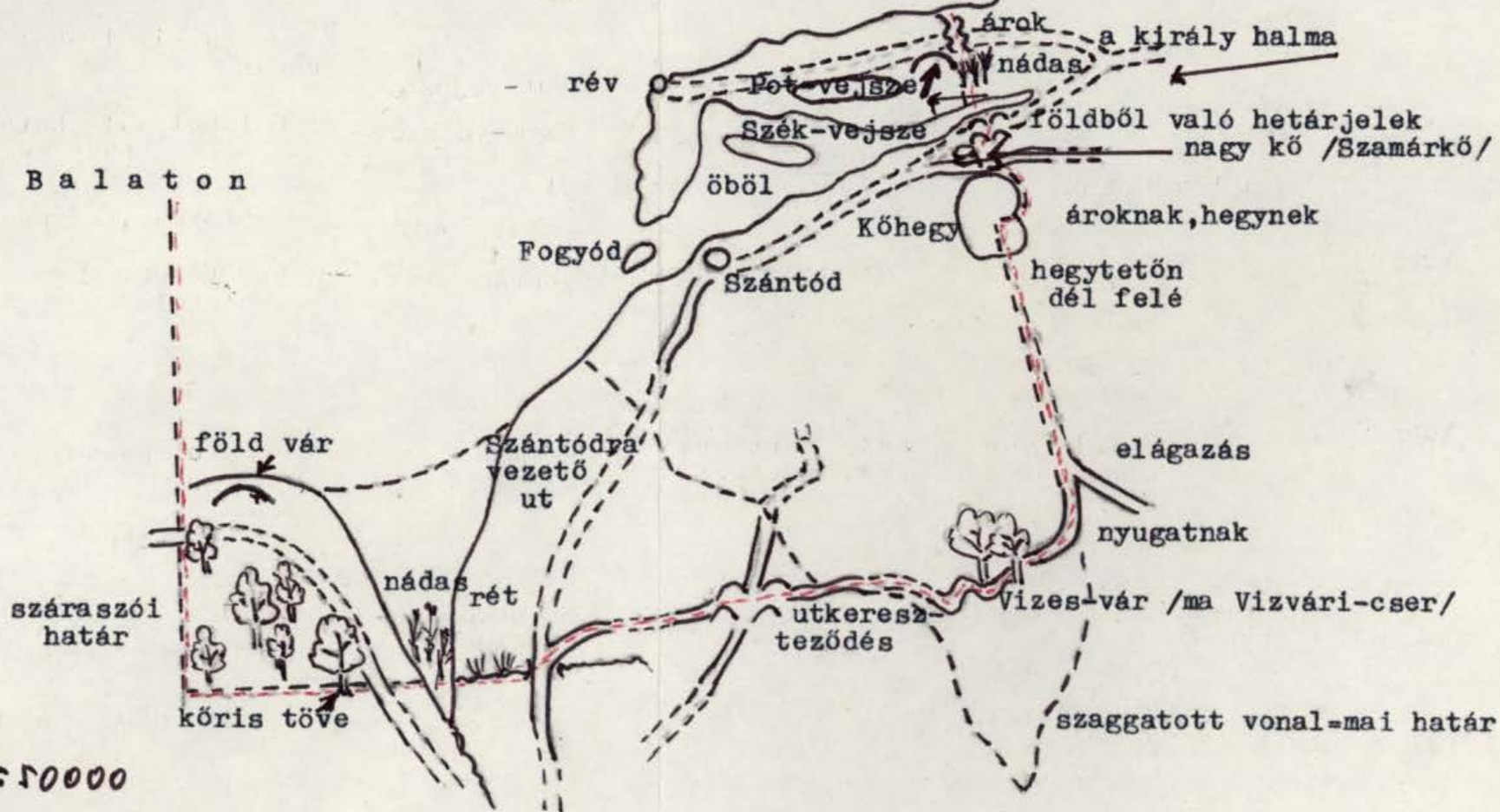
/Melléklet a 10-11. oldalhoz./

P.D. 1973.

Tihanyi
félsz.

Balaton

Balaton

M = 1:50000

Kőröshegy

fölfelé menve és végül dél felé a hegyek tetején haladva eljutottak egy uthoz, a mely a végén elágazik; a felső uton nyugatra fordulva le szálltak a Vizes vár nevű helyre, onnan pedig az utra, a melyen át eljutottak egy másik utra, ezen nyugat felé emelkedve megérkeztek egy keresztúthoz, a hol földből való határjelek vannak. Ezen uton jódarabon menve, lejutottak egy völgybe, onnan arra az utra, a melyen Kőrös-hegyről /Keurushig/ Szántódra járnak az emberek s ezen az uton érkeztek földből való határjelekhez, a hol nyugatra fordulva eljutottak a rétekhez, onnan a nádasokon át Földvárra /Feuduar/, aztán az uton megérkeztek Száraszó birtok határához." 49

Sokáig titok maradt, hogy Zamárdi-Szántód között honnan indult ki ez a határ. Ami Szántódnak keleti határa volt, ugyanaz volt Zamárdinak a nyugati határa. A Balaton mellett minden jel elmosódott. Végre a vízvezeteki árok ásásakor megtalálták a széles, mély árkot, a zamárdi Zöldfa utca vonalán. Zsíros, fekete földet szeltek itt az ásók talán tíz méteren keresztül. A fekete föld az évszázadok alatt elkorhadt, ide- sodródott növényi részekből, iszapból, homokból képződött, több méternyi vastagságban. Ez a széles, mély árok volt a király határjele. Innen indult a határ "nagy kőhöz", vagyis a Szamárkőhöz, majd a Kőhegyen át a Vas-kereszt irányában dél felé, onnan a Vizvári-cseren át a kőröshegyi Tekenyös-völgybe, a Szántód-Kőröshegyi uton át, réteken és nádasokon keresztül föl a földvári Gönye-tetőre, ott kezdődött a szárszói határ.

Szántód falunak tég, nagy határa volt. A török idők alatt birtokának jórészét elvesztette. Kőröshegy túlélte a veszedelmet, így a szántódi birtokból főképpen Kőröshegy gyarapodott.

Szántód ma Zamárdihoz tartozik. Mai határa, -ha meg akarnánk vonni, - a Kőhegy nyugati gyeplőjétől a somosi sétány vonaláig tart. Északon és nyugaton a Balaton a határa. Déli része erdővidék, amely majdnem a Tótoki-lapig, a Gyikos-nyáras kis hidjáig lenyulik.

Szántód első neve Kak-Szarva volt. Ez nem magát Szántódot jelentette, hanem inkább azt a földnyelvet, amely Zamárdi irányából, a szántódi öböl szélén a rév irányában benyult. /Kak-török eredetű szó, ragadós sarat /kakás!/ jelent./

A benyuló földnyelven mocsaras, ragadós földut vezetett, innen eredhetett e név. /Somogyban van Felső-Kak pusztája, nagy halastóval/ A szarva szó minden valószínűség szerint a szarv szónak felel meg. A földnyelv hegyesedő alakban szarv-alakban nyult be a Balaton vizébe. /Magyarosan neve tehát így hangzott: Kak-Szarva, azaz a Tó-Öble-Karéja. /L. kövesszarvi = kövesszarvi Gosztonyi család/

Midőn Szántód falu népesebb lett, régi nevét elhagyta. Új neve Szántód, a szántószolgák faluját jelenti.

Az apátság népei Szántódon

1211-ben, -az alapítás után 150 évre - az apátság nagy összeírását végeztetett Zala, Veszprém, Somogy és Tolna megyékben lévő birtokain.¹¹

Hogy Szántódot el tudjuk helyezni a birtokok sorrendjében és hogy értékét megértsük, szükséges, hogy nagy vonásokban a többi falu lélekszámát is megemlítsük.¹²

Füred környéki birtokok: Tihany 74 háznéppel, Aszófő 15, Szőlős 7, Örményes 11, Udvari 6, Fülöp 4, Örs-Kál 2, Dörgicse 3, Vászoly 2, Pécsel 11, Füred 9, Kék 16, Papsoka 18, Arács 20 háznéppel. Tihany kivételével mind apró falvak. Ha egy háznépet 6 főnek veszünk /3 férfi+3 nő/ a 14 helységben összesen kb. 1250 fő lakott.

Somogyban ekkor 9 falut irtak össze. Idők folyamán 40 birtok volt az apátságnak Somogyban, de nem egyidőben. A falvak létszáma 10-26 közt mozgott. Az eredeti birtokokból csak Szántó és Teleki maradt meg mindvégig. A felsorolásból kitűnik, hogy a legnagyobb, legnépesebb birtokai itt voltak az apátságnak. Török /Törek/ 250 lélek, Szántó 200, Teleki 50, Csopak /Gamás melletti/ 110, Boglár 20, Gamás 380, Gyótán tuli Ság 36, Füzegy 226, Igal 20 lélek. Összesen 1286 fő.

A kimutatásból látjuk, hogy Törek, Gamás és Füzegy milyen nagy falvak voltak és mindjárt utánuk Szántó következett.

Veszprém megyéből Somlyó-Szóllóst és Beréndet említik az irások összesen kb. 300 fővel. Tolnából Fadd szerepel 200 lakossal, Martos 220, Kolon ugyancsak 220 lakossal. Összesen 640 fővel. Egyebütt lévő birtokok: Besenyő /a Duna mellett/ 180 lélek, Morotva 54, Bányos 30 fővel. Összesen: 264 fő.

A 31 falu összlakossága a becslések szerint összesen 3740 fő.

Az összeírást a munkabíró nagyapával kezdik, majd ennek fiait, végül ezeknek fiait említik. Az összeírások kb 2000 ősi, magyar nevet őriztek meg számunkra. A nők nevei az összeírásokban, -kivéve Tihanyt - nem szerepelnek.

Az összeírás idején Szántódon két jobbágyház és huszonöt udvarnokház volt. A jobbágy szó ekkor még tisztséget, megbízatást jelentett. A jobbágyok mérték ki a földeket, állapították meg a határokat, s kötelességük volt, hogy az apátot utjain elkísérjék. Valószínű, hogy résztvettek a földműves és egyéb munkakörök irányításában is.

Az udvarnokok az "udvart" a tihanyi monostort szolgálták. Az udvarnokok kötelessége volt, hogy az apátságot félévre való liszttel ellássák. Ezen kívül felváltva egy hónapot szolgálták a kenyérsütő

műhely udvaránál. Ezenkívül a fahordásnál, vízfordásnál, őrletésnél, a gabona és liszti szállításánál kellett segédkezniök. Munkájuk letelével visszatértek családjuk körébe és a föld megmunkálását végezték. Ezen kívül halásztak is, az apátot látogatása alkalmával megvendégelték, neki ajándékokkal kedveskedtek.

Az apátság összes udvarnokainak harmadát Szántód adta. Ha egy családra három férfit számítunk, ezekhez vesszük a nők és a gyermekek számát, úgy az egész falu lakosságát 200-220 főre becsülhetjük.

Az udvarnokok a szántódi jó földeken megtermelték a maguk buzáját, meg az apátságét is. De a vizen való átszállítás télen-nyáron nehézségekbe ütközött. /vihar, jég/ Az őrlést az örvényesi malmok végezték. Az udvarnokoknak elég távol kellett lenniök családjuktól. Gondolhatjuk, hogy munkájuk, szolgálatuk nem könnyű lehetett.

A Szántódon összeírt jobbágyok és udvarnokok neveit szószerint közöljük, hogy e régi szép nevekben gyönyörködhessünk.²³

"Az egyház jobbágyai: Bene fiai, Borid a maga fiaival Michellel, Friddel, Györggyel s /Borid/ testvérei János, Jovánka /Tvánka/; Tamás fiai Tagadó, Bencse.

Udvarnokok: Ecse fiai, Ős a maga fiaival Szentővel, Bencsével, /Benesével/, /Ős/ öcscse Véd; Bikka /Bicca, Bitka/ fia Vöd; Karácson fiai, Tertő, Csukka /Succa/, Uke /Tkeh/; Mikcse /Micsee, Micussa/ fiai Mancs, Micskér; Farkas fiai, Vitér, Böjtös, Atyak, Tüze; Csoma fia Izsép, a maga fiával Bolcsóval, Bakkával; Szegező /vagy Szekecső/ fiai, Péter a maga fiaival Tivadarral, Karácsonnal, Meczczel, Urgével, /Péter/ testvérei Lórencz, Tarcsa, Tüze /Tisza?/; Nyög/ő/ fia, Bene a maga fiaival Viggall, Herviggal, Kalászival; Gyöző fiai, Madaras, Unoka, Péntök; Mégyő fiai, Karácson, a maga fiával Mihálylyal és Csenke; Majs fia, Váró a maga fiával Gyöbénnel; a testvére Rojt a fiaival, Böjtössel /Bojtos?/, Anyánnal; a harmadik testvér Kerős; Csarnok fia Szimirék a maga fiaival Hodossal és Fökével; János fiai, Vid a maga fiaival Lórenczczel, Tompával, Szőlőssel, Rekével és Toppa; Bölcs fiai, Csima a maga fiával Kozmával és testvérei, Vaska, Hetye; Árod fiai, Szele a maga fiával Babbal, Szemmel és testvérével Gabával; Bizatlan fia, Kilyén; Cseme fiai, Szangod a maga fiával Váróval és öcscse Malod a maga fiával Vásárral; Hiszi fia Rost a maga fiaival, Cse-kiddel és öcscsével; Kölessed /Kölesd/ fia Boda /Bodza/; Sebestyén fia Böncsó és öcscse; Kejes fia Böjtös /Bojtos?/; Kercsény fia Krisztyén; János fia, Mihály."

Tlyen szép nevű elődök hajladoztak a szántódi földeken és a tihanyi udvarnál, hogy kemény munkával uruk és népes családjuk számára a mindennapi javakat előteremtsek. Poraikat -valószínű- a dombtető takarja.

Hogyan születtek e szép nevek

Olvasás közben eltűnődünk, hogyan is születhettek ezek a magyaros, ma már különösnek tűnő, régi nevek?

Tudnunk kell, hogy abban az időben még nem voltak kialakult vezetéknevek, családnevek. Az embereket egyéni tulajdonságaikról, születési körülményeikről, vagy egyéb szokásokhoz ragaszkodva nevezték el.

A családnevek a XIV. században kezdenek kialakulni. A régi formát, pl. Miklós fia Pál, Paska fia Sebestyén, a rövidebb, újabb forma váltja föl: Miklós /ez az apa neve/ Pál. /ez a fiu neve/ Vagy: Paska Sebestyén. A foglalkozást jelentő nevek is szerepet kapnak, de megfordítva: a Mihály deák, Pál szabó névből fejlődik ki a Deák Mihály, Szabó Pál név. Később a származás helyének megnevezése is a névbe kerül: Karády Miklós, Szalay /zalai/ Gergely stb. A XVI. század végén már a maihoz hasonló nevek uralkodnak: Kiss Mihály, Gyöngödi Gábor, Török Ambrus stb. A XVII. században terjed el, -főleg a magasabb tisztséget viselő, vagy vagyonos családok körében a Györffy, Pálffy, Gyulaffi stb. név.

Az összeírás nevei közt sok idegen nevet is találunk. Ezekkel nem foglalkozunk, valószínű, ezek eredete a népek keveredésében keresendő. A György, Tamás, János, Péter, Mihály, Sebestyén, talán a Bene /Benedek/ stb. nevek latinos eredetűek. Adásukban az egyháznak lehetett nagy szerepe.

A többi név eredetére csak következtethetünk. A Tagadó név nyilván azt fejezi ki, hogy e név viselője, vagy annak apja, őse valamit letagadott. A név így öröklődött. Böjtös: talán édesanyja böjtölt, hogy a szülésen szerencsésen átessen. Vagy a már felnőtt ember kapta e nevet, aki sokat böjtölt vallásos áhitatból. /A jáki Szt. Jakab kápolna medencéjében pl. felnőtt embereket kereszteltek! /

Tüze: talán fellobbanó természetű ember volt. Vagy a "legtüzesebb" hónapban, júliusban született? Vagy a nádasokat gyűjtögetta?

A Kölessed, Bab, Szem, Szőlős stb. nevek adása honfoglaláskori szokásokra vezethetők vissza. Az édesanya köleskását, babot, egy pár szem szőlőt kívánt meg, amit meg is szereztek neki. A magok evése akkori híedelem szerint a termékenységet fokozta. De, régi magyar szokás szerint, hacsak ezekről álmodtak is, kicsinyeiket így nevezték el. Innen származik az Árpád, Borsod, Buzád, Babod stb. név is. ²⁵

Péntek, Karácson, Vásár: a születés napja péntekre, karácsonyra, vagy a vásár napjára /vásár-nap, vasárnap/ esett.

Hodos, Váró: talán a születést váró, holdvilágos éj emlékét őrzi. Bizatlan, Nyög/ő/, Vig: az első bizalmatlan, megbizhatatlan egyént, a második nyögdecselő, beteges embert, a harmadik vidám, nótás-fütytős legényt jelenthetett.

Farkas: ő, vagy elődje bátor ember volt. Vagy ősíket a farkastól származtatták.

Ürge: ma ezt a nevet csufnévnek vennénk. Akkor nem az lehetett, hanem viselője személyiségét fejezte ki. Viselője jelentéktelen, szürke, futkározó, mindenhez hozzákapó, gyűjtögető ember lehetett. De lehet, hogy anyja az utolsó napokban ürgével álmodott.

Madaras: madarakat kedvelő, fészekkereső, madarakat befogó ember lehetett. Csukka: szenvedélyes szigonyos, kosaras-halász lehetett, aki különösen a sekély vizre ment, hogy a tilosban a vacsorárávalót befogja.

Kalászi, Mégyő, Kerős: kalászos, kalászgyűjtő, megbízatásban eljáró, az utóbbi keresgélő embert jelentett, talán kincésőt.

A Tompa és a Bölcs név hordozójának szellemi képességeit jelenthette. A Kejes köhögő, köhécselő, "hektikás" embernek a neve lehetett. A Vaska nevet, -ugy mint a Makk nevet is- erős, /erős, mint a vas/ makk-egészséges, életerős kisfiú neveként adták.

A névanyag tekintélyes része /az összes névanyagból/ családi köteleket, rokonsági kapcsolatot, vagy származást jelöl. Ecse: /Eccse/ a kisebbik fi-testvér, vagy leány-testvér neve. /A Balaton mentén a legújabb időkig az idősebb asszony a fiatalabbat "Öcsém"nek szólított! /
Ös: hasonlított valamiben az ösre, akire még az élők visszaemlékeztek. Vöd: a benősült férfi neve. Üke: a legöregebbnek /nagy családban/ az ükunokája. /Nem régen még a nagyapa nevét adták az újszülöttnak, hogy a nagyapa halála után is a név fennmaradjon! /

Az Egyed, Első, Hármas, Unoka, stb. nevek a születés sorrendjére utalnak, valaki elsőnek, harmadiknak, vagy unokának született. Az Egyed egyetlen gyermeket, egykét jelentett.

Sajnálatos, hogy a női neveket nem találjuk az összeírásokban. Csupán a tihanyi összeírás említi meg párat.

A fent említett eredeti, hangzatos nevek eltűntek a századok folyamán. Némelyikük azonban családnév, vagy helységnév formájában ma is él. Ki hinné, hogy a Paska /Pascal-husvét/, Bőjte, Bene, Farkas, Márkus, Boda, Vida, Bata, Bód, Papp, stb. családnevek még ebből az időből származnak. /A papok ebben az időben nősek voltak, az apátság falvaiban szolgáltak. /

Helységnévben élnek tovább ezek a nevek: Cséb, Tarczal, Gyóta, Szemes, Öszöd, Csoma, Hodos, Vid, Szőlős, Vaska, Hetye, Szele, Kölesd, Lökös, Bábony stb.

Szántód csendes és viharos századai

Noha az 1267.évi pápai bulla már falunak említi Szántódot, az elkövetkező háromszáz év alatt hallgatnak róla az irások. Szántód ekkor élte csendes századait.

1267-től a mohácsi vész idejéig huszonöt apát és kormányzó váltotta egymást a tihanyi apátsági székhelyben. Ezek főleg a birtokok visszaszerzésével és egyéb peres ügyekkel voltak elfoglalva. Az apátság összes jövedelme ezidőtájt 100 arany forintot tett ki. Ebből is látszik, hogy a birtokok elhanyagolt állapotban lehettek. Szántóddal sem sokat törődhettek, azért nem maradt irás ezen időkből.

A tatárjárás óta a várak jelentősége megnőtt. A király elvette a várakat a gyenge pápi kezekből és királyi várnagyoknak adta azokat. A várkapitányok a várak fenntartásához szükséges javakat a közvetlen környékről, nemegyszer erőszakos foglalások útján szereztek meg. A tihanyi vár is elfoglalta az apátság Füred környéki falvait.²⁶ 1534-től fogva pedig katonai kormányzat igazgatta Tihanyt. A várat megerősítették.

1541-ben elesett Buda. 1544-ben Pécs, Ozora, Simontornya, Fehérvár eleste után a török a Balaton széléig terjesztette ki uralmát.²⁷ 1545-ben Endréd járási székhely, nahié lett. A falu nyugati oldalán, a mai templom szomszédságában palánkvárat emeltek, amelyben mintegy 130-150 főnyi katonaság állomásozott. Ezek várőrök, /azabok/ gyalogosok, /müsztafizek=janicsárok/ lovasok, /ulufedzsik/ és martalosok /kisebb gyalogos rabló-csapatok/ voltak.

1554-ben Koppányon szüzdzsák létesült, melynek állomárai Koppánban, Karádon, Fokon és Bolondváron /Szemesen/ voltak. Körös-várost /Köröshegyet/ is járási székhellyé tették. Szántód ide tartozott.

A török alatt a vidék képe, élete egészen megváltozott. A bő, színes ruhákban járó török, aki széles görbe karddal, az öv mellett kétélű késsel, vagy lándzsával, ijjal volt felfegyverezve, gyűlölte a magyart. A jobbágy lassacskán megbékélt urával és inkább a törökre haragudott, aki rengeteg adóval, vámmal, illetékekkel, birsággal, harácsolással, ingyen munkával, fuvar és vendégeskedés követelésével lehetetlenné tette a termelést, és lefékezte a termelőerőket.

A vad török ebnek nevezte a magyart. Élet- és vagyonbiztonságról ebben a korban nem is beszélhetünk. A török, -az ellenségre való hivatkozással, -szabadon öldökölt, rabolhatott, gyújtogat-

hatott. A török földesur szabadon rendelkezett a család, asszony és a gyermekek szabadsága fölött.

A gódolt és a be nem hódolt falvak között nem volt megállapított határ. E vidéken állandóan folytak a végvári csatározások. Fonyód, Tihany és Szigliget a végsőkig védték függetlenségüket. Rajtaütöttek a törökön és megverték azt. A török visszaütésekkel válaszolt, bosszút állt.

Szántód, helyzeténél fogva a csatározások, surlódások határvonalára került. Két járási székhely is övezte, itt sűrűbben megfordultak a járőrök, kémek, felderítők, szabad rablócsapatok. A Balaton jegén történő jövő-menő támadások nem kimélték Szántódot sem. A végvárak dulásai /élelem és ruha szerzés/a haramiák fenyegetései is nyugtalanították a vidék népét. Csak az erdei bozót, a nádas és mocsár nyújtott némi védelmet a helyi lakosságnak.

Már 1552-től fogva érkeztek a hírek Somogy pusztulásáról: "Az terek az Kapos vizén Kurdon megcsináltatta a gátat... Kaposban kevesen vannak... szöknek belőle..."²⁸

1554. "Mostan Pécssett egy bég vagyon... Bosznay Basát és az Budai Basát várják... Babócsát megszállni akarják... Csurgót, Berzencét akarják bevenni, azután Sziget ellen indulnak... számtalan hajójuk van vize; az egész Törökország felzendült, mind utánuk jö..."²⁹ -írják a korabeli jelentések. 1554. novemberében Szántód körül is nagy mozgolódás támad. A török a folyton akadékoskodó Tihany várát akarja megkaparintani. "Éjfél-től fogva felesteken /fölstököm-reggeli/ korig Tihant öreg álgnyokkal mind lötték..."³⁰ jelenti az irás.

"Ötödnappja, hogy Kaposvárt töretik... Korotnát, Bajomot, Mernyét felegették... Babócsa elesett..."³¹ -mondja egy másik levél.

"Szigetváron meggyújtották a sok fát, amit a török a sáncárokba hordatott. Most Kálmáncsehiből vittek ki looc embert, asszonyt zsákokkal, kosarakkal, az árkot földdel töltetik..."³² Vizvár elesett"... stb.

Közben Fonyódot is nyomorgatták: "...a fejevári, koppáni törökök rajtunk voltanak, az bég népével Karádon vagyon, Oroszlán /Arszlán/ béget várják és Budáról hadat, azon tul rajtonk lesznek mind vizről, mind szárazról..."³³ írja egy másik jelentés.

1536-ban Szántód még a tihanyi várkapitány, Csórom András birtoka, nyolc portával.³⁴ 1557-ben szintén, mint Tihanyvár birtokát említik. 1562-ben a töröknek halketteddel szolgál, évi 500 akcse értékben.³⁵ A következő évben már csak négy kéménye füstölög. 1564-ben a nyitrai püspöké, de teljesen fel van égetve.³⁶ 1572-ben pusztá. Szőleit és földjeit Báthory Miklós nagyságos ur köröshegyi jobbágjai művelik.³⁷

Szántód pusztulása

1573-ban, talán a tihanyi apátság szorgalmazására Szántódnak újra tizenöt háza van.³⁸ Lakói ekkor: Kálmán Bálint, Szabó Imre, Vincze Gergely, Nemes Balázs, Bodor Bálint, Józsa Márton, Nagy Bertalan, Márkus Antal, Sebes János, Márkus Lukács, Márkus Benedek, Bodó Pál, Enyi Gál, Fónó Péter és Éljás Balázs.³⁹

Négy év múlva, 1577-ben már csak hét háznép lakja: Boltács János, Kőrös Gergely, Bodog Kelemen, Bodog Pál, Gáspár Fábián, Pap Orbán és Kerekes Balázs.

A lakosság száma egyre fogy, 1580-ra már csak két háza maradt. A nyolcvanas években újra megélénkültek a harcok. 1582-ben a török átkelt a Balaton jegén és Kemenesalját pusztította.⁴⁰ 1583-ban viszont Istvánfy István Ali koppányi béget verte meg és el is fogta.⁴¹ 1586-ban Nádasdy Ferenc, Kanizsa birtokosa a Balaton jegén átkelve Koppány várát bevette, kirabolta és fel is égette.⁴²

Piski István is nemegyszer megzavarta a törökkel való jóbarátságot. 1587. júliusában elűzte a környéken uralkodó Wrucz odabasát /egyszobában lakó janicsárok vezetőjét/ Endrédről.⁴³

Szántód ekkor már egy év óta Oszmán Szinán nevű török vitéz hűbérbirtoka volt Bálványossal, Bárral, /Kisbárapáti/ Nagy-bogyánnal, /talán Nagy-battyán/ és Kanot nevű helységekkel együtt. Oszmán azért kapta e birtokokat, mert - az irás szerint - vitézül harcolt a Szolnokra támadó István /?/ nevű "átkozott" ellen. Évi jövedelme 10000 akcse volt.⁴⁴

Az egymást váltó csatározásokban valószínű Szántód két háza is elpusztulhatott, mert Piski István tihanyi várkapitány hires számadáskönyvében neve nem szerepel. /1585-89./

Rudolf császár nem ujitotta meg a békét a törökkel és kitört az u.n. tizenötéves háború. A vad csatákban 1593-tól 1606-ig a környék igen sok falva teljesen elpusztult. 1609-ben Szántód nevét a felsorolt puszták nevei között találjuk.⁴⁵

Egy emberöltővel később, 1633-ban kapunk újabb hírt róla. Ekkor a tihanyi apát, hogy birtokpræeihez költséget szerezzen, Szárszói Somogyi János tihanyi várkapitánynak adja zálogba Szántódot, 60 magyar forintért.⁴⁶ Somogyi majdnem harminc éven át használta a birtokot, midőn 1661-ben végrendeletében így rendelkezett:

Vagyon a Balaton szélén egy Szántód nevű pusztám, melyet vettem volt zálogban ezelőtt való apárurtól minden fizetés nélkül. Az én kimulásom után visszaszálljon ily conditióval: mivelhogy Gyugy és kö-

röshegyiek hatalmaskodásokért megkárosodtanak, birhassák azok négy esztendeig minden adózás nélkül, minthogy én is azon haza /vidék/ fia vagyok. Azonfelül megnevezett Szántódhoz vagyon egy halastó, mely ugyan szántódi tónak neveztetik; az is ugyan tihanyi apátur uramra visszaszálljon ily conditióval, hogy a tihanyi mostani kapitány Kertely /Kethelyi/ János uram négy esztendeig birhassa s fele a proventussának a pápai paulinus pátereknek és öcsémnek, Szárszói Somogyi Istvánnak föl-szolgáltassék."

A végrendeletből kitűnik, hogy Szántód még mindig mint vár birtok szerepel, ugyanis még 1556 táján Takaró Mihály tihanyi várkapitány szerezte meg a töröktől a két Szamárdal/Egyházás- és Balatonmelléki-Szamárd/ és 1572. óta a két Endréddel együtt⁴⁷/Nagy-Endréd-Varas-Endréd, Alsó-Endréd-Kis-Endréd/

Somogyi halála után ismét a tihanyi vár birtokolja. Mint várbirtokot, valószínű a vár emberei művelik. Lakottságáról semmi feljegyzés nem maradt. Ötven éven át megint nem hallunk róla.

Neve csak 1714-ben tűnik fel újra, amikor Reyser Ámánd tihanyi apát eltiltja Kiliti, Ságvár, Jut, Ádánd, Endréd, Bálványos, Kőröshegy, Nagy- és Kis-Kapoly nemes és nemtelen lakóit, hogy Lulla, Berki, Jód, Töröki, Jaba, Gyöngöd, Szántód, Barkó, Kis-Szamárd földjeit ne használják, ezek területén méhet ne keressenek, rajtuk ne vadásszanak.⁴⁸

A felsorolásból kitűnik, hogy Szántód félszázadon át ismét lakatlan puszta. Azt is látjuk, hogy az apátság birtokai közül milyen sok elpusztult.

Az elnéptelenedésnek több oka van. A királyi és főúri bandériumok, a főpapi és nemesi bandériumok tehetetlenek voltak a törökkel szemben. A török nem gazdálkodott, hanem a pusztán hagyott földet a szomszédos jobbágyszomszédok népevel műveltette. Fúvarra a jobbágy lovaskocsiját, vagy ökrös-szekerét vette igénybe, sokszor elvitte Belgrádig is és megesezt, hogy soha többet nem kapta vissza ökreit, szekerét, kocsiját. A kisebbmértvű rablások is napirenden voltak. A várból kijövő törökök orozva támadták meg a védtelenül talált magyart, különösen a nőket és a gyermekeket vitték el rabságba. Ha ezekhez még a súlyos adózást és a tizedek behajtását is hozzávesszük, érthető, hogy a falu egy éjjel felkerekedett barmaival, értékesebb ingóságaival, otthagya a földet és békésebb tájra menekült.⁴⁹ Somogy lakossága negyedére csökkent. Az apátság falvai jórészt elpusztultak. Hozzá kellett fogni a puszta birtokok betelepítéséhez.

Szántód életre kel

Amikor az apát felemelte szavát a pusztai kóborlók és föld-foglalók ellen, Szántódon már lakhatott egy-két család és az apát az eltiltást éppen az ő érdekükben tehetette. Az 1715. évi első hivatalos összeírás már lakott helynek említi Szántódot. Betelepült tehát a sokáig üresen hagyott pusztát, amely ettől fogva mindig fontosabb szerepet tölt be az apátság életében. Első lakói: Szabó Péter bíró, Mészáros Pál, Tóth István, Pacsai János, Komlódi Mihály voltak, akik egyenként három köblös /két köből 1 hl/ jobbágytelket birtak.⁵⁰

Falunak említik a következő évben is, amikor csak Mészáros Pál és Komlódi Mihály voltak a lakói. Ugyanekkor megjegyzik a birtokról: "...ezen szántódi helynek elégséges szántóföldje, erdeje, rétje és szőlőhegye van, azonkívül egy halastava is vagyon / a rév környékén/ és egy kőház az apáturasághoz tartozandó. Helyzete kedvező, három oldalról apátsági jószág /birtok/ és a Balaton övezi, csak dél felől kell megvédeni a szomszédos birtokosoktól."⁵¹

Az 1720-ban elrendelt második összeírás szerint Mészáros Pál, Szabó Miklós és Szabó György lakták.⁵² Az írás megjegyzi, hogy ezek apátsági szolgálatban vannak, birtokuk nincs. Két nyomásban gazdálkodnak, a földnek felét használják csak, a másik fele ugarban van. A föld négy és félszeres termést ad. Hogy a határból a foglaltakon kívül még mennyit használnak, nem lehet tudni. Csodálkozunk, hogy a faluban csak három család lakott. A három család össz-népessége 15-18 fő lehetett. Ugyanekkor Karádon 66 személy, Bálványoson 10, Endréden 29, Adándon 15, Köröshegyen 19 és Kilitin 24 fő szerepel összlakosságként.⁵³ Pár család falunként. Itt látjuk tisztán a vidék elnéptelenedését, a török pusztítást.

1726-tól kezdve, a fent említett "déli szomszédok", vagyis a köröshegyiek sok bosszúságot okoztak az apátságnak. Azzal kezdték, hogy saját határukban egy endrédi jobbágy két sertését agyonlőtték, a sertés-pásztort megverték. Az apátsági erdőből tíz szekér karót hordtak el és öt sertést elhajtottak. 1727-ben megrongálták a határjeleket.⁵⁴

Közben Grassó apát felépíttette 1735-ben a szántódi domb tetejére a Szt. Kristóf kápolnát.⁵⁵ Ez azt jelentette, hogy a majorságot feltétlenül fejleszteni akarják.

A köröshegyiek tovább folytatták támadásaikat. 1739-ben megdézsmáltak a nádast. 1740-41-ben /Zamárdi betelepítésének idején/ önhatalmulag makkot szedtek a szántódi erdőkben. Majd fegyveresen mentek Szántód alá és a maguk kívánsága szerint állapították meg a határt, és embermagasságu földhányással akarták azt állandóvá tenni. Az apát be-

perelte őket. A bíróság előtt a kőröshegyiek tagadtak és azt állították, hogy voltaképpen az apát hatolt be kőröshegyi területre.⁵⁶

1742-ben sem nyughattak. A határjeleket megrongálták és a makkot feletették. 1745 telén aztán nagy verekedéssel fejezték be folytonos zavargásaikat. A⁵⁷ szamárdiak és endrédiak nyomoztak az erdőkben, hogy nem-e legeltet valaki a tilosban. A kőröshegyiek bizony behajtották sertéseiket a Hármashegy felé. Találkoztak és összeverekedtek a Hosszúhegy tetején. A kőröshegyi Torma János odaugratott lovon és kiadta a jelszót: "Lódd, vágd, öld, az ördög teremtette endrédi embereit!" Ezzel a kőröshegyiek, mint a megvadult darazsak, mentek az endrédiekre.

Fitos Gergely endrédi hajdu pedig az endrédieket biztoggatta: "Most legyen meg a harc, mert jobb módunk nem volt, mivel kettőnkre is hármunkra alig jut egy kőröshegyi ember, azért utolsó csepp vérünket kiontani ne bánjuk!" Egymásra rontottak. Sokan megsebesültek, Stájer János szamárdi takácsot pedig agyonlőtték. A kőröshegyiek három sebesülttel a verekedés urai maradtak. A határsértésekre állítólag Széchenyi gróf biztoggatta őket. Később azonban már összetűzésekről nem hallunk.

Egy időben, 1736-ban az endrédiak is kellemetlenkedtek az apátsági birtokon. Az apátság csikósa panaszt tett a főapátnak, hogy háromszor megszántott földjét az endrédi kálvinista lelképásztor meg a mester erőszakkal bevetették, learatták és el is vitték.⁵⁸

1741-ben leltározták a szántódi majort.⁵⁹ A leltározás igen siralmas képet mutatott. A majorudvarban csupán néhány rozszant kocsit, szekeret találtak. A baromfiak száma is a nagy szegénységet tükrözi. Összesen 18 lud, 52 tsuk és csirke, 10 réce, 11 pulyka akadt az egész majorban. A leltár ezeken kívül még silány házi felszereléseket sorol fel. Ekkor lehetett Szántód a gazdasági hanyatlás mélypontján.

Nemsokára azonban a jövedelem emelkedni kezdett. A fő jövedelmet a kukorica, nádhaszon és a rét adta. Sertésekből, marhákból 300 forint volt a bevétel. A halastavat évi 50 forintért és öt mázsa halért négy tihanyi és egy szamárdi ember bérelte. A gubacs jövedelme is 150 forintot tett ki.⁶⁰

Érdekes megnéznünk, hogy az endrédi anyakönyv milyen neveket tüntet fel Szántódról, ezekből az időkbeli.⁶¹ 1749-ben Fejes, Füstös, Janucsek, Kocsova, Bence, Rózsa és Márk nevű családokat említ.

1751-ben Kovács, Kugli, Szabacsy, Miller, 1752-ben Mészáros, 1755-ben Lengyel nevű családok vannak Szántódon.

Husz évvel, később, 1771 körül pedig már ezek: Szabó, Birolt, Szücs, Varga, Német, Szy, Petri, Horváth, Nagy, Lengyel, Pető, Gajger, Szupper, Gottlieb, Bógner, Egréczi stb.

Nyilvánvaló, hogy a felsorolt családok nem mind a majorság jobbagyai voltak, hanem a Janucsek, Kocsova, Kugli, Szabacsy, Miller, Szy, Szupper, Gottlieb, Bógner, Egréczi családok vagy mint bérlők, vagy mint gazdatisztek, vagy korcsmárosok szerepeltek. Mindenesetre érdemük lehet a majorsági gazdálkodás megerősödésében.

Szántódpuszta lassan talpraállt. 1777-ben már két nagyobb hajót is készítettek, hogy azt a vizre bocsáthassák. Ez a forgalom megnövekedését jelenti. A révi közlekedés 1784 után már rendszeresen megindult. Jövedelmezett a csárda és a vásáron szedett helypénz is. A köröshegyiek a Balatonra való lehajtásért évi 40 kaszást adtak a pusztának.⁶⁴

1786-ban már 81 katolikus lakta Szántódot. Ekkor még inkább állattenyésztéssel, mint gabonatermeléssel foglalkoztak. Gazdatiszt nem volt a majorban. A cselédség feje a gazda volt. Ezen kívül volt bivalyos, csordás, kondás, néhány hajdu és béres is.⁶⁵

A gazdaság jövedelmei egyre nőttek. A zöldségeskert, nádas, legelőbér, a széna, makkoltatás, borkilenced, a pálinka, dió, révi korcsma, a szántódi tó együttesen szép hasznot biztosítottak. A legelőkön már 175 darabból álló gulya legelt. A ménes is felszaporodott, ez ménékből és negyvenöt kancából állott. A makkoltatás virágkorát élte, a sertésállomány igen magasra, 740 darabra szökött fel.

Mikor a vallásalap birtokbavette Szántódot, -mert II. József rendeletére feloszlatták a termelő-munkát nem végző szerzetesrendeket, - a gazdálkodás ismét visszaesett. Ebben az időben bérelte mintegy tíz éven át Pálóczi Horváth Ádám a szántódi birtokot.⁶⁷

Később Szántód kamarai kezelésbe került. Fellenlítése érdekében építették a berken át a révhez vezető utat. Az ut első szakaszán még nagy mocsár és vizállás volt. Ezt 90 öl hosszú, 4 öl széles hiddal hidalták át. A berken át a révet így hamarabb megközelíthették.

1802-ben a birtok visszakerült a rend kezébe. Ekkor javaslatokat dolgoztak ki a jövedelem fokozására. Eltervezték, hogy lucernást létesítsenek. 100 tehenet, 50 db bivalyt, 400 sertést és 200 üszőt vásárolnak. A méhészetet is fejleszteni kívánták. Új szekereket szereznek be és a cselédek létszámát is emelni akarják.

A terv azonban csak lassan, fokozatosan tudott valósággá válni.

A dalos-lelkü földesur

A szerzetesrendek feloszlatása után az apátsági birtokok állami kezelésbe kerültek. A birtokokat bérbeadással hasznosították. Szántódnak olyan bérlője akadt, akit még ma is számontart a magyar irodalomtörténet.

Pálóczi Horváth Ádám jeles dalgyűjtő és költő az 1780-as évektől tíz éven át bérelte a szántódi birtokot. Legtöbb idejét a birtokon töltötte, de később sokszor megfordult Füreden is, ahol villája épült. A birtok hasznát inkább a jó rétek, Balaton menti és erdei legelők adták. Jövedelmének jórésze az állattenyésztésből származhatott, gulya, sertéscsorda és juhnyáj lehetett birtokán. Szántó csak annyi, amennyit a kis majorság lélekszáma megengedett.

Pálóczi híven csapongó költői lelkéhez, bizonyára sokszor sétált a szép, árnyas szántódi erdőkben. Talán a hangulatos erdei táj sugott fülébe egy-egy verssort, vagy édes-bus dallamot, melyből aztán íróasztala mellett tiszta, virágillatú szerelmes dal, vagy harcias kurucnóta született.

A vidéket járva szorgalmasan gyűjtötte a még akkor dalolt kurucnótákat és az akkori népdalkincs virágének-átiratait. Az Ötödfélszáz énekek c. könyvében saját dalai is megjelentek.

Pálóczi lakása a vidéki irodalom egyik centruma volt. Nemcsak állandó összeköttetést tartott fenn Kazinczyval, Csokonaival, Virág Benedekkel és a nagyhirű keszthelyi mezőgazdásszal, Nagyváthy Jánossal, - és állítólag Berzsenyivel is, - hanem barátai többször is felkeresték őt szántódi birtokán.⁶⁹

A vidéki, csendes kuria ekkor pár napra megélénkült. Hírek, eszmecserék, csendes viták, megbeszélések zajlottak le, új alkotások születtek, megvalósítandó gondolatok érlelődtek.

A szerény, de mindig zsinóros ruhában járó és hosszú hajat viselő "szeretetreméltó kuruc", - ahogyan Kazinczy Pálóczit nevezte, - gazdasz, költő, mérnök, teológus, csillagász és jogász volt egyszemélyben.⁷⁰

Szeme kigyult, amikor újabb gyűjtésének göngyszemeit, vagy éppen saját verseit olvasta fel. Tízen baráti körben hangzott fel talán a Bujdosók dala: Zöld erdő harmatát, piros csizmám nyomát hóval lepi be a tél... Vagy a pásztorélet dicsérete: Eldegélek a mezőben, nyájam hajtom az erdőben... Berzsenyi is sorra került: Minden órának leszakaszd virágát! Aztán a legkedvesebb dala, talán a saját költeménye hangzott fel: Ellopták szívemet, jól érzem, aki el lopta is ismérem, tied vagyok, rabod

vagyok, megkötözött foglyod vagyok, édesem... A vidámság sem hiányozhatott körükből: Éj-haj gyöngyvirág, teljes szekfü, szarkaláb, levendula virág...!

Pálóczi a Régi dal c. gyűjtésében Mátyást siratja. A tárogatóban Rákóczit, Bercsényit, Bezerédyt kívánja vissza. Verseiben a német elnyomást, a német viseletet, szokásokat, táncokat kiméletlenül gunyolta. A Helikoni ünnepségeken rendszeresen megjelent és ott műveit saját maga adta elő.¹⁴ Dalai kedveltek lettek ország-szerte.

A nőket nagy tiszteletben tartotta, védte. Jobbágyaival ember-ségesen bánt. Népszerűségére jellemző, hogy négy megye is táblabírójává választotta.¹⁵ /Zala, Veszprém, Somogy, Baranya/

Csokonai Füreden ismerkedett meg Pálóczival, még azokban a napokban, mikor a nyughatatlan költő szíve bánatával a baricskai erdő holdvilágos árnyában kesergett. 1798-ban is meglátogatta nagybajomi családi birtokán.

Kazinczy, a zárkózott költő 1789. októberének utolsó napján indult barátjához Szántódra.¹⁶ Átkelt a réven. Azután részeg révészlegények kíséretében, gyér fáklyavilágnál, tekervényes utvesztőkön, Zamárdi felé jól elkerülve, mély, "vermes ingoványokon" keresztül jutottak el Szántódra. Már este 11 óra volt, mikor a pusztára értek. Pálóczi fönn volt még és dolgozott.

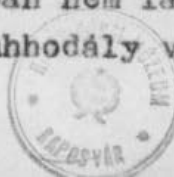
A látogatás két napig tartott. Nov. 2-án visszaindulva, Pálóczi Füredig kísérte el barátját.

A csikászói téglavetőről ezekben az években kapjuk az első hirt. 1794-ben Nemes Vitézlő Horváth Ádám Ur, Zala vármegye táblabírája törvényesen inteti Nemzetes Aradi József Tihanyi Tspán Uramat, mert az 1787. évben kölcsönadott 5000 téglával, -amit a füredi fürdőház építéséhez adott kölcsön, -a mai napig adós maradt.¹⁷ Valószínű, hogy Pálóczi már ebben az időben felmondta birtokát.

Pálóczi nevét a szántódiak nem ismerik. Csak annyit tudnak róla, hogy itt lakott és valami író, költő volt.

Vita tárgyát képezi azonban, hogy Pálóczi hol lakhatott? Vannak, akik az első nagy, széles cselédházat jelölik meg a költő lakásául. A nem éppen bő, bolthajtásos, földes szobában csak szükségből lakhatott volna a költő. Ez a ház kimondottan cselédháznak épült, az épület középső részén "közös jobbágykonyha" volt. A ház négy sarkán lévő boltozatos szobákban pedig két-két összeköltöztetett jobbágycsalád lakott. A bérlő és dalköltő ilyen környezetben nem lakhatott.

A mai kastély 1842-ben épült, abban nem lakhatott. A kasznárháznak titulált épület a század elején még juhodály volt.

Minden jel arra mutat, hogy a "gazda-lakás"-nak, "kaszár-lakás"-i régebben "korcsmá"-nak, vagy egy száz éves térkép szerint "Edelhaus" nak nevezett épület lehetett Pálóczi lakása.

Az épület alapincézett, boltozatos szobái, a meleg nagy konyha, a szépen ivelő tornác, előtte virágoskert, napsütéses udvar, ez felelt a költői mivoltának. Innen, a nyugodt "vendégházból" irányithatta kicsi birtokát.

A szántódi dombtető mindennapi sétahelye lehetett. Innen szemlélte a Balatont, amelyről sok verset írt. Innen látta a vidék gyönyörtájakait. Itt bonthatta ki szabadon lelke szárnyait! Azért írja anyagi gondjait humorizálva, egyik levelében: "...az én nyugodalmamnak helye, nekem olyan drága lakás, hogy minden fél esztendőben előre kell fizetnem mind a haszonnak, mind a gyönyörűségnek az árát."

Szántód Pálóczinak kedves otthona lehetett. Ha most, a szántódi dombon járva, az ötödfélszáz énekek dallamvilágában felidézzük szellemét, megértjük, hogy a szelíd Balaton a lelke virágzása, a háborgó Balat németgyűlölete volt!

Szántódpuszta felvirágzása

Az apátok a török-korban elvesztett birtokaik hasznát a megmaradt birtokok fejlesztésével akarták pótolni. Szántód, kedvező helyzeténél fogva, a kiemelt központi birtok szerepét töltötte be a környéken lévő egyéb uradalmi birtokok körében. /Zamárdi-Tóköz, Endréd, Jaba, Kapoly/

Már a XIX. század elején javaslatot tettek a szántódi birtok gazdasági fellendítésére, a gazdaság igazi felvirágzása azonban a század közepére esik. Grassó a lakatlan falvakat népesítette be. Lécs Ágoston nagy építkezéseivel Tihany fényét emelte. /mai tihanyi templom./ Vajda Sámuel a szőlőhegyi rendet teremtette meg. Szántód kiépítését és mai formáját Bresztyenszky apátnak köszönhetjük.^{7r}

Bresztyenszky Béla /1838-1850/-mint volt jószágkormányzó, - az apáti székben nagy hozzáértéssel, rutinnal, ujszerűen oldotta meg a puszta felépítését, amely azelőtt bizonyára más képet mutatott. A kívánt épületeket a megfelelő helyre, tágasan, embernek, állatnak, gazdaságosságnak és a célszerűségnek megfelelően készíttette el.

A régi cselédlakásokat /gerendás házak/ felújította. 1839-ben a révnél nagyméretű, minden igényt kielégítő vendégfogadót építtetett, lábaspajtábal, nagy udvarral, istállókkal. /mai Révcsárda/

1842-ben "kastélyt" építtetett a pusztán a jószágkormányzó és intéző számára.⁷⁷ Az állattenyésztés fellendítése érdekében egymásután épültek fel a 26 öles, boltozatos ököristálló, a 21 öles tehénistálló és a 20 öl hosszúságu, téglából épült sertésól.⁷⁸

1846-ban az építkezéseket a lóistálló felépítésével gazdagította. Ugyanebben az évben készítették el a puszta egyik jellegzetes épületét, a 26 öl hosszúságu, két-soros kukoricagórét, amelynek alját székérszinnek képezték ki.⁷⁹

A jószágkormányzó lakását a domb északi előterébe, az ökör- és tehénistállót a majorság déli szélére, a lóistállót és górét a nagy majorudvar négyszögének lezárására a keleti és északi oldalra építették.

1848-ban felépült a mai nagy borospince is, a kormányzói lak közelében.⁸⁰ Két folyosóját hátul keresztben egy harmadik köti össze. A pincében a kőhegyi és egyéb apátsági szőlők borait tárolták.

Az építkezésekhez a csikászói és jabai téglavetőök ontották a téglát. A csikászói téglavetőben egyszerre 30000 téglát is égettek. A gerenda és fa-anyagot a közeli tölgyesek adták, a góré építkezésénél szlavóniai fenyőt is használtak fel.

Az építkezések befejezésével a gyümölcsösöket ujitották fel. Gyümölcsaszalót is építettek.

A berken keresztül, egyenesen a rév irányában töltés-utat építettek, hogy a puszta lakóit és fogatosait a nagy kerülőtől és fölösleges időtöltéstől megmentsék.⁸¹

A gazdaság fellendült. A ménes már 1832-ben is híres volt.⁸² 1848-ban már híres volt a szarvasmarhatenyésztés és a szántódi bivalycsorda is. A rendszeresen trágyázott földek jó termést biztosítottak.

Ez volt az az időszak, -sok század minden küzdelme után, - amelyben ugylátszik teljesült az alapító király álma: gulya méléz a gazdag legelő fűvében. Ménes vágat a Balaton menti legelőn. Bertéscsordák lustálkodnak a makkos erdei legelőn. Halászsok hálói roskadnak a tehertől. Jobbágynépek szorgoskodnak az egész határban; a négyes-fogatu szilajok lassu léptei után nyikorog az eke és tárul a barázda. Kérges tenyérből hull a mag, bokrosodik a buza, árpa. Majd peng a kasza és csorbul a sarló, az aratás érleli kincseit. A kaszálokon is nehéz rendek sorakoznak. A szérüskertekben emelkednek az asztagok, a nyomtatás monoton üteme hallik. A kőhegyi szőlőkben za-

1842-ben "kastélyt" építtetett a pusztán a jószágkormányzó és intéző számára.⁷⁸ Az állattenyésztés fellendítése érdekében egymásután épültek fel a 26 öles, boltozatos ököristálló, a 21 öles tehénistálló és a 20 öl hosszúságu, téglából épült sertésól.⁷⁸

1846-ban az építkezéseket a lóistálló felépítésével gazdagította. Ugyanebben az évben készítették el a pusztá egyik jellegzetes épületét, a 26 öl hosszúságu, két-soros kukoricagórét, amelynek alját székérszínnek képezték ki.⁷⁹

A jószágkormányzó lakását a domb északi előterébe, az ökör- és tehénistállót a majorság déli szélére, a lóistállót és górét a nagy majorudvar négyszögének lezárására a keleti és északi oldalra építették.

1848-ban felépült a mai nagy borospince is, a kormányzói lak közelében.⁸⁰ Két folyosóját hátul keresztben egy harmadik köti össze. A pincében a kőhegyi és egyéb apátsági szőlők borait tárolták.

Az építkezésekhez a csikászói és jabai téglavetőök ontották a téglát. A csikászói téglavetőben egyszerre 30000 téglát is égettek. A gerenda és fa-anyagot a közeli tölgyesek adták, a góré építésénél szlavóniai fenyőt is használtak fel.

Az építkezések befejezésével a gyümölcsösöket újították fel. Gyümölcsaszalót is építettek.

A berken keresztül, egyenesen a rév irányában töltés-utat építettek, hogy a pusztá lakóit és fogatosait a nagy kerülőtől és fölösleges időtöltéstől megmentsék.⁸¹

A gazdaság fellendült. A ménes már 1832-ben is híres volt.⁸² 1848-ban már híres volt a szarvasmarhatenyésztés és a szántódi bivalycsorda is. A rendszeresen trágyázott földek jó termést biztosítottak.

Ez volt az az időszak, -sok század minden küzdelme után, - amelyben ugylátszik teljesült az alapító király álma: gulya méléz a gazdag legelő fűvében. Ménes vágat a Balaton menti legelőn. Sertéscsordák lustálkodnak a makkos erdei legelőn. Halászok hálói roskadnak a tehertől. Jobbágnépek szorgoskodnak az egész határban; a négyes-fogatu szilajok lassu léptei után nyikorog az eke és tárul a barázda. Kérges tenyérből hull a mag, bokrosodik a buza, árpa. Majd peng a kasza és csorbul a sarló, az aratás érleli kincseit. A kaszálokon is nehéz rendek sorakoznak. A szérüskertekben emelkednek az asztagok, a nyomtatás monoton üteme hallik. A kőhegyi szőlőkben za-

márdi és endrédi emberek, asszonyok, lányok hajladoznak a tőkesorok között, hogy az európa-szerte híres "zöldszilváni" olajos-zöldes bora majd a palackokba kerülhessen.

Kasznárok, intézők, jószágkormányzók, uradalmi majorgazdák irányítják a széleskörű munkát, hogy egy szem gabona félre ne essen, egyetlen állat el ne hulljon, az erdő is adja ki lelkét, hisz a háttár gazdag, évszázados humusz fedi, eleget pihent már.

Az emberek is szívósak, hisz ők is ebből a televényből fakadtak. Együtt nőttek, erősödtek a vadon-nőtt diófákkal, amelyek a gyepük bozótjában is megerősödtek és gazdag termést hoztak.

És a nép, a hajdani jobbágytisztok, udvarnokok késői unokái, összekeveredve más vidékről letelepedett, munkát és megélhetést kereső családokkal, végre biztos gyökeret vert ezen a birtokon, mely erejét kihasználja ugyan, de este a cseléd mégis elégedetten törli le homlokát, ha meglátja családjá asztalán a párolgó ételt s megszegi kenyerét, amit asszonya sütött és az asztal köré települt, egymást követő gyermekek és fiui szeretetből eltartott kiszikkadt, remegő öregek úgy várnak.

Szántódpuszta felvirágzott. Gazdaghozamu, szépen elrendezett, karbantartott, híres birtok lett.

De vajon a felépült, megcsinosodott major mit ért volna az erős és hűséges munkáskezek nélkül?

Szántódpuszta jellegzetessége és mai formájának kialakulása

A majorságok általános képéhez tartozik, hogy a négyszögletes, tág majorudvar, melynek közepén a trágyadomb terpeszkedik, - istállók, cselédlakások, magtár és távolabb pajták és szerük veszik körül. A majorudvarból több irányban is vezet az ut kifelé. Az épületek háttérében, vagy a mezőre vezető utak mellett vannak a konyhakertek kijelölt területei.

Szántódpuszta sokban különbözik a többi majorságoktól. Egyedülálló jellegzetességét a következő vonások szabják meg:

- 1./ változatos térszin,
- 2./ tágas, ligetes /hat udvaros/ elhelyezés,
- 3./ célszerű megoldás.

1./ Változatos térszín. A puszta maga a t.sz.felött 140 m-re kiemelkedő dombon települt. A kápolna magánosan a domb tetejére került. A majorság a domb kis fennsíkját foglalja el. Az ólak, szérük már a fennsík alacsonyabb peremére csusztaak le.

A település formáját a térszínen kívül az uthalózat is befolyásolta. A puszta alatt közvetlenül egy széles földut vezet. A régi irások ezt az utat Köröshegyi-nagy-ut néven emlegetik. A széles utról egy bekötő ut vezet a kastély előterébe. Ez az É-D-i irányú ut voltaképpen a település tengelye.

Valamikor, -más ut még nem lévén, - a széles uton nagy volt a forgalom. A Székesfehérvárról Kanizsa felé tartó, vagy Köröshegy felől Fehérvárra menő, vagy Zamárdin és a réven át Veszprém felé igyekvő kocsikaravánok és vontatott szekerek megesteledve szívesen betértek a közeli Szántódpusztára, ahol biztonságosabban virraszthattak áruval megrakott szekereik fölött. Az ut nagy forgalmából és a pusztához közelségéből eredhetett, hogy a pusztán, egy majorság közepén vendégfogadót kellett építeni. Mihelyt az ut megépítésével a rév felé megnyílt a forgalom, /1848/ a vendéglőt már a gazda lakásává utalták ki.

Ez a korcsma előtti utvonal lehetett a főutcája a török előtti Szántódnak is, amelynek házaiból, épületeiből semmi sem maradt.

Az újból betelepült falu /1715/ e mellé az ut mellé kezdte építeni hajlékait. Ide került a vendégfogadó, a 6-8 családot befogadó cselédházak, később az emeletes magtár, a múlt század közepén pedig a kastély, nagypince, az intéző lakása, gazdasági épülete, istállója és a parádéskocsi lakása.

Zamárdi felől ugyancsak egy bekötő ut, a hársfával szegélyezett földut vezet a kastély előterébe. A harmadik ut egyenesen északra ágazik ki innen, a berken át a rév felé. A 7-es műúttal a puszta csak annyit nyert, hogy nem kellett a sártengeren átvergődni, a gyermekek könnyebben járhattak iskolába, a bevásárlók a boltba, dolgozók a fürdőtelepre, az utazók a vasutra. A puszta buszmegállót is kapott. A műutat a közeljövőben a kocsik, gépek, csordák elől eltiltják, mert ezek nagyban veszélyeztetik a forgalmat.

2./ Tágas, ligetes elhelyezés. Ha nyáron megyünk be a pusztára, mindjárt a szemünkbe ötlék a tágas, ligetes elhelyezés. Hely volt

bőven, hiszen a major 10-12 épületével egy volt falu helyét kellett elfoglalniuk. A puszta létrehozói, fejlesztői ki is használták ezt a lehetőséget.

A fő uttól nyugatra alakították ki a tágas, négyszögletes majorudvart. Északi oldalán áll a lóistálló. Nyugati peremén egy cselédlakás, az iparosok háza. Délen a pásztorház északi vége és a volt korcsmaépület hátsó frontja. Az udvar keleti oldalát a hosszú góré zárja be. A térség nyugati szélére emelték az itt lakók részére a közös kemencét.

A pásztorházon túl, a nyugati oldalon alakult ki a birkaakol/ma "kasznárház"/sertésólak és a szérűskert.

A korcsmaépülettől délre, hátát az északi szélnek fordítva épült fel az ököristálló és tehénistálló. Tágas udvarán mozoghattak a jószágok.

A pusztára vezető ut keleti oldalán állt a pajta.

A melléképületek közül említendő még a nagy cselédlakások keleti előterében, egészen a domboldalon épült pincesor, amelyet ma is használnak. A közös sertésólak egyrésze még áll, javarésze elpusztult.

A majornak minden része tágas, kellemes, kedves. Az épületek más-más irányba tekintenek. Környezetük egyéni. Itt a kut körül alakult ki egy kis térség. Ott a lakások lépcsőjéig ereszkedik a domboldal. Emitt felnyuló akácfák vetnek árnyékot a gyeptelen udvarra. Tsmét máshol egy kis gerincen áll a ház s minden ajtóhoz lépcsőkön, csöppnyi virágoskerteken át jutunk fel, be a lakásba.

A tágas elhelyezés miatt így hat udvar alakult ki. Első udvarnak vehetnénk a Kastély, nagypince és belső-kut közötti térséget. Másodiknak a széles cselédházak keleti előterét. Harmadiknak a négyszögletes, valódi majorudvart a közös kemencével. Negyediknek a magas kasznárlakás és a sertésólak előtti teret. Ötödiknek az ököristálló és tehénistálló széles udvarát. Hatodiknak pedig a volt hosszú pajta-épület előterét.

3. / Célszerű megoldás. Szántódpuszta felépítésében egyik főelv volt a célszerű megoldás. A gazdaság első vezetői, a bérlők, később a tanult jószágkormányzók, intézők, sőt néha a főapátság is igyekezett a majorságot célszerűen továbbfejleszteni. Ennek a törekvésnek leg-szebb példája Bresztyenszky apát munkássága.

Hogyan érvényesül a célszerűség elve a szántódi építkezéseken?

a. /Elhelyezésben: 1. az egész település nagyjából egyenletes fennsíkron terül el, a csapadékvíz lefolyik!

2. a kápolnát a birtok jellegének megfelelően és az esztétikai szempont figyelembevételével a dombtetőre építik,

3. a majorságból három ut vezet kifelé,

4. a vizellátást a major északi részén, közepén és a nyugati szélén ásott kutak biztosították,
 5. a lakások a trágyadombtól távol épültek,
 6. az istállók dél felé, keletre, vagy nyugatra néznek, figyelembe véve az itt szokásos, dühöngő északi szelet,
 7. a kastély közelébe építik a legnagyobb értéket jelentő borpincét és magtárt,
 8. a górért és a majorudvart a gazda egy ablakból ellenőrizheti,
 9. a jószágkormányzó, vagy intéző lakása csendes, árnyas helyen épül,
 10. az iparosok külön cselédházban élnek,
 11. a pásztorok a mezőszélhez közel külön házban laknak,
 12. a major nyugati részén lakóknak külön közös kemence épül,
 13. a szérüskertet és pajtát a majortól távolabb helyezik el a tűzveszély elkerülése végett,
 14. a parádéslovas lakását és a parádéslovak istállóját a kormányzói, intézői lakás közelébe építik,
 15. az egyenlőség és a közösségi szolgálat figyelembevételével a cselédek egységes burgonyapincét, sertésólat és ezek tetején baromfiólat kapnak.
- b. /A megoldásban követett célszerűség:
1. a cselédséget kevesebb, de nagyobb házakban helyezik el, egy-egy házban 6-8 család lakik.
 2. az egy házban lakók összetartanak, a távolabbi szomszédokkal perpatvar nincs,
 3. az épületeket téglaboltozatra, vagy gerendára és nád-tetőre építik, az épületek nyáron hűvösek, télen melegek,
 4. a boltozatos istállót a jószág télen jól bemelegíti,
 5. a téglapincék, ólak megoldása jó,
 6. a kormányzói lakás tágas, kellemes, vendégszobái révén vendégek fogadására is alkalmas,
 7. a kétfolyosós kukoricagóré alját szelgér- és kocsi-szinnek építik ki, egy tető két értéket takar: kukoricát és gazdasági felszereléseket,
 8. a magtárat északi fronttal építik, dél felől vaslemezek védik az ablakokat a felmelegedéstől,
 9. a nagypince bejárata északra nyílik, megfelelő földréteg biztosítja a 15 fokos állandó hőmérsékletet.

Ha ezekhez még hozzávesszük az egyéb gazdasági és esztétikai megoldásokat: az utak fásítását, az utszegélyek diszbokrokkal, sövényekkel való beültetését, a cselédlakások környékének fásítását, a kastély fenyőfáit és a hársfa-sorokat, a dombon és domboldalakon ültetett nemes gyümölcsösöket, almáskertet, körtést, barackost, dióst, csevesznyefa-állét és a szilvaskertet, akkor láthatjuk, hogy Szántódpusztán lépeiben egészen egyedi vonásokat, valóságot, elrendezést és célszerűséget, szépséget látunk.

Ezért kell a századok folyamán kialakult mai formáját a maga egészében konzerválnunk és a jövőnek megmentenünk!

A Balaton lecsapolásának terve

A XIX. század harmincas éveitől fogva a Balaton menti földbirtokosok a mocsarak, posványok, vizállások lecsapolásával akarták növelni legelőiket, rétjeiket, szántóikat. A terv közelebbről Szántót is érdekelte.

Elgondolásaikban annyira mentek, hogy elkészítették az egész Balaton lecsapolásának tervét. 1833/1834-ben dolgozták ki a részletes tervet. Eszerint a Balaton vizén 2 öles lecsapolást kívántak végrehajtani. Kovács Tamás főapátot, -aki éppen Tihanyban tartózkodott, - értesítették, hogy nézze meg a Balaton lecsapolásának tervét a megye levelestárában.

A tervezetben ez állt: Zamárdi helységnek és Szántódpusztának a lecsapolással jutna

	3354 hold	883 □-öl	/1200-as hold/
Tolna megyében szárazra kerülne	713 "	400 "	
Veszprém megyében	7394 "	710 "	
Szala megyében	30033 "	707 "	
Somogy megyében	54767 "	-198 "	
Összesen	92905 hold	815 □-öl.	

Az összesítés után még ez olvasható:

"A lecsapolás után fog még a Balaton vize alatt maradni
112 hold 355 □-öl."

Veszprém, április 27. 1834.

Halász János Veszprém V.
első földmérője

Ez a tervezet nem volt más, mint a természet e gyönyörű alkotásának, a Balatonnak halálra ítétele! Az egyéni érdek, a kapzsiság képes lett volna megsemmisíteni a tavat!

A Balaton voltaképpen csak egy árok maradt volna, amely a Zala torkolatától folyt volna Tihany alatt Siófok irányába. Hova lett volna az egész táj, Szigliget, Badacsony, Fonyód, Tihany, Füred, Almádi szépsége? Siófok egy mocsárszagu csatornatorkolat lett volna csupán! Hová lett volna a halászat, hajózás, a későbbi nyaraltatás, fürdő-élet? Még rá gondolni is rossz! Szerencsére a terv nem sikerült! Nem hajtották végre!

Rauch Szaniszló uradalmi kormányzónak is kifogása volt a terv egyes részei ellen. Levelet írt a Tekintetes Kiküldöttséghez, a Balaton Melléki Somogyi Társulathoz, amelyben kijelenti, hogy a szántódi tónak délnyugati részét, melyet a közelmúltban nagy költségek árán a Balaton vizétől elrekesztett, nádasnak, halastónak és vadastónak továbbra is fenn kívánja tartani. Ennek lecsapolásába nem egyezik bele.⁸⁴

1847. május 29-én Szántódon tartották tanácskozásukat. Itt már megegyeztek abban, hogy a Balaton lecsapolását csak 4 lábba/kb. cm/tervezik. Az apát kijelentette, hogy a bozótok kiirtásába beleegyezik, de a Balaton vizének 4 lábbal történő leszállításába nem, mert ebben az esetben neki Balatonfüreden új hideg-meleg fürdőt, a gőzösnek új kikötőt és új vízszivattyút kellene építeni. Ebből nagy kára lenne. Ha mégis végrehajtják tervüket, a kárt a társaság fizesse meg.

Ebből aztán 1870-ig elhuzódó perlekedés támadt. Az apátságot a zamárdi és szántódi részekre eső költségek viselésében elmarasztalták. Fellebbezéssel is 5000 ftot kellett az apátságnak fizetnie.

Ezért kapott kb 1000 hold olyan területet, amelyen repülő hömököt nyert, amely eddigi jó rétjeit és legelőit is, sőt a mezeit is elborítással fenyegeti. Az elsőrendű rétek most kopár birkalegelővé váltak a víz visszahúzódása miatt. Ami azelőtt 30000 kéve nádat termelt, most haszontalan zombékos lett, rókák tanyája.⁸⁵

Az apátságtól az évszázados révet is el akarták venni. Ennek tárgyában Rauch Szaniszló így ír: "Innepélyesen kijelentem, hogy a magános rév fenntartásához ragaszkodom. Nemes ember átszállításért fizetni nem tartozott, az osztó igazság elvénél fogva a költséget a nemesség helyett a szegény nép kénytelenítettnek fizetni!" Aztán elmagyarázza, hogy a tihanyi révnek közönségessé tételében csak a nemesség járna át, ingyen. A kevés számú egyes adózókra annyi költség esnék, hogy... "az átszállítás jótékonyásától végbucsut véve, inkább a kerülőt választanák!"

Azután kijelenti, hogy a magános révhez továbbra is ragaszkodik, mert a boglári és öszödi révek szintén magános révek.⁸⁶

Az apát erélyes tiltakozására a szántódi berket meghagyták, a rév is az apátság tulajdonában maradt.

A berek lecsapolása. Révcsárda és hajóállomás építése
Szántódon

A gazdasági élet fellendülése tovább fokozta az építőkedvet, a tervezgetést. Miből lehetne még több hasznot huzni?

A szántódi tó vize a Balatontól való elzárás után összezsugorodott, de még így is nagy területeket foglalt el, kivált nagy esőzések, vagy hóolvadás után. Ha az összegyűlemlt vizet mély gyűjtőárokka-
l levezetnék, még újabb legelőterületekhez lehetne jutni, -gondolta az apát.

1840-ben el is rendelte a berek lecsapolását. A munkálatok elvégzésével Orlandó Péter veszprémi vállalkozót bizta meg. Az apát kikötötte, hogy kétféle árkot ásson: az egyik felül 2 öl, alul 1 öl és 2 láb széles legyen, mélysége pedig 3 láb.

A másik árok felső széle 1 öl 4 láb, az alsó 1 öl, mélysége pedig 3 láb. Az árokásóknak meghagyta, hogy a földet kétoldalt csinosan hányják ki.

Buzdításul minden futó ölnyi árok után 30 kr, száz öl bevégez-
tével 1 pozsonyi mérő /kb. 1/rozsot, a másodrendű árok minden futó öle után 1 pozsonyi mérő rozsot és egy akó ujbort adott.

Az árokmetészt a veszprémiek az előírásnak megfelelően végezték el. Ezekután a víz a mély árkokba és a majorság nyugati előterében lévő mély nádasba huzódott vissza. A régi töltésut jórésze is szárazra került, ezt később meg is javították és most már a révet a berken át egyenes uton közelíthették meg.

Ez időtájt fogtak hozzá az új Révcsárda építéséhez is. Az első csárda egy deszkabódé helyére épült, a vármegye felszólítására, még az 1784-iki esztendőben. A rpzzant épület helyére nagyobbat terveztek. A tihanyi oldalon álló régi csárdát lebontották, fel nem ujitották. Az "AlsóRév Házi Ujjonan Építendő Vendég fogadó háznak építési költségei"

ezek voltak: alap ásás, anyag, munka	1373 ft	25 kr,
további munkák	486 "	16 "
napszám, pince-erszet	141 "	46 "

A Révcsárda felépült és a felszabadulásig állta száz év viharát. Az épület már a század elején a komposgazda tulajdonába került. A kompot 1928-ban az állam vette át a Balogh-családtól.

A Révcsárdában volt előtér, balra három boltozatos szoba, ivó, másik két szoba és nagy konyha. A boltozatos szobákban laktak a hajdani révészlegények. A másik szobákban a komposgazda családja. Ivónak később a nagykonyhát rendezték be. Nagy tűzhely, festett asztalok, padok vár-

ták a betérőt. Az utas itt megmelegedett, elbeszélgetett, megfalatozott és iddögált is valamit. Az eredeti, vastag, összefaragott tölgyfa asztalokat, padokat az első világháború után szórták ki az udvarra. Majd tüzre vetették. A híres lábas-szín is megérte az új időköt, ez lett a veszte. A sok gépkocsi nem tudott már az udvaron parkolni, a színt le kellett bontani. /kb. 1965./ Azt állítják, hogy Szentendrén állították fel újra.

Az utkanyarnál lévő téglastálló épületét bérhelyiséggé alakították át, mióta a csárda az idegenforgalmat szolgálja. De hogy került az út mellé az istálló? Valamikor az út a Révcsárda előtt, a Balaton felőli oldalon vezetett. Az istálló tehát hátul volt az udvarban. Az új utelágazás építésénél az istálló került előtérbe.

A csárda alatt pince van, amely eléggé száraz. Az épület nyugati falán 1936-ban Csokonai emléktáblát helyeztek el. Előtte két cédrusbokor őrködött. Az átalakításkor a táblát a feljárt közelébe falazták be. A felirat szerint e révház ősi falai között írta Csokonai 1798. júniusában "A tihanyi echóhoz" c. költeményét. Azóta már kiderült, hogy nem itt, hanem a füredi határban lévő baricskai erdő holdvilágos árnyában született a költemény. Az eredeti kéziratot rajt a cím: "A füredi partokon." Ezt később áthuzta a költő, nem jónak találta. Fölébe írta: "A tihanyi echóhoz".

Csodálkozik az olvasó, hogy miért éppen a "sörösök", a Kőbányai Polgári Serfőző Rt volt az emléktábla elhelyezésének szorgalmazója? Nem akadt irodalmi társaság, más egyesület vagy tudományos intézmény, aki a hányatott életű költőnek maradandó emléket állíthatott volna?

A Révcsárda felújítva a 60-as évek óta idegenforgalmi célokat szolgál. A külföldiek a csárda mellett épült Touring Hotel modern, emeleti szobáiban szállhatnak meg.

- - - - -

A balatoni gőzhajózás megindulásakor /1847/ Szántódra is hajóállomást terveztek. A hajóállomás helyét a mostani 18-as SZOT Gyermeküdülő térségénél, bent a vízben, egészen a mélyvíz szélénél jelölték ki. A nagyon sekély vízben a hajó nem járhatott volna, a mélyített hajókikötőt pedig az északi szél viharai temették volna be homokkal. / Bent a vízben egy kis szigetet építettek kőhányásokból, ezen állt volna cölöpökön az a faalkotmány, amelyről a hajóra lehetett volna szállni. A szigethez oszlopokon nyugvó, hosszú hidat kezdtek építeni, melyen kocsi is közlekedhetett volna. Az oszlopsorok közeit szintén kőhányásokkal erősítették meg.

A hidhoz való ember-derék vastagságu tölgyfacölöpöket a közeli szántódi erdőből termelték ki. A szükséges faanyagot valószínű az Állási dülön lévő erdő szolgáltatta. Ennek kitermelését már 1834-re előirányozták,⁹¹ de az valami oknál fogva elmaradt. Egy 1865-ös értesítés azt mondja: "Szántódon igen ritka s vén lévén az erdő, annak vágatása és újból való ültetése kívántatik."⁹² Mivel a puszta mögötti erdőket már a 30-as években kitermelték, ez a megállapítás az Állási dülő erdejére vonatkozhat, ahonnan a fák színejavát a hidhoz kitermelték és csak a görcsös és elvéhédtt fák maradtak meg a helyükön továbbra is. A kivágott erdő helyét nem ültették be, hanem az a szántóterületet növelte.

A hid építése már a felénél tarthatott, amikor az 1848-iki tél közbeszólt. 1848. januárjában Hertelendy Károly még azt jelentette Széchényi Istvánnak: "A füredi kikötő készül, de a szántódi lassan megy, mert sok fa kell hozzá."⁹³ Az építkezés később teljesen leállt. Lehet, hogy nem volt elég munkaerő. De valószínűbb, hogy a jég erősen megrongálta, vagy tönkretette az építményt. A cölöpök a jég nyomása alatt elgörbültek, elferdültek, a járófelület leszakadt, a korlát lehullott stb. Az egészet cifrára-nyomta a jég, valószínű innen származhat az építmény neve: Cifrahid.

A cölöpök lassan elkorhadtak a víz felett, csak a víz alatti részük maradt meg épen, egészségesen. Az 1922-23-as nagy nyári szárazságban, -mikor egészen behuzódott a víz, -kilátszottak a homokból a hatalmas, fekete tölgyfaoszlopok. A környék lakossága ekkor több szekérszékely tüzelőt szerzett innen. A fák belseje kemény, és piros volt, mintha csak tegnap vágták volna ki őket az erdőn.⁹⁴

A hid töltése és a sziget helye a víz alatt most is megtalálható. Az uttörők kedves szórakozása, hogy vezetőik mellett besétálnak a töltésen messze-messze, egészen a sziget dombjáig, majdnem 1 km távolságra. Zamárdiból nézve már azt hisszük, hogy nemsokára ~~át~~ át is jutnak a tulsó partra, amikor a menet megáll és visszafelé indul. Ott kezdődik a mélyvíz, ahova már nem tehetik lábukat. Az uttörőknek ilyenkor csak a feje látszik, mintha hosszú dinnye-sor vonulna a víz tükörén.

A sekély víz lehetőségét a 20-as években is kihasználták a révészek, amikor még evezővel huzták a kompot. Különösen vásárok idején nagy volt a forgalom. Hogy gyorsabban tudják a népet átszállítani, úgy határoztak, hogy a kis szigetre mennek, ez csak 300-400 m-re van a tihanyi partoktól, így többet fordulhatnak. Ilyenkor a szigeten rakták le az utasokat marhástól, birkástól, batyustól. Innen a töltésen, a sekély vízben kellett a partra kilábolniok.⁹⁵

A szántódi rév

Ami a kis pusztának eddig is hirnevet szerzett országvilág előtt, az a szántódi rév! Aki a Balatont felkeresi, feltétlenül megfordul ezen a mese-szép vidéken! Ilyen szép környezetben, ég és föld között, hegy és víz lágy ölelkezésében csak itt kelhet át az ember! Az üdülők, kiránduló csoportok, turisták ezrei keresik fel e gyönyörű tájat, hogy felejthetetlen élményt vigyenek magukkal egy egész életre!

A tihany-szántódi szükületet, mint legalkalmasabb átkelőhelyet, valószínű már az ókorban is felhasználták. Jelentősége a honfoglalás után, a tihanyi apátság alapításával nőtt meg.

Először talán a tihanyi építkezések lendítették fel forgalmát: fát, élelmet, húst, gabonát, bort, munkásokat, igás-jóságokat kellett éveken át szállítania.

A monostor megépítése után forgalma csak időszakonként lendült fel. /gabona, bor, fa, kő, élőállat szállítás/

Szántód pihenő századai alatt nem lehetett jelentősebb forgalom. Az állandó összeköttetés a tulsó parttal azonban meg volt, ha mással nem is, könnyű kompon, dereglyén, vagy csónakon.

A két part között a révjáratot az egész középkoron át a tihanyi apátság tartotta fenn, mint földesur⁹⁶. A török időkben a révátkezés szünetelt. Amikor Takaré Mihály várkapitány Szamárdit a tihanyi vár birtokához megszerezte, /1557/ a szamárdiaknak kötelességévé tette, hogy a réven a somogyi javakat átszállítsák.⁹⁷

1702-ben megszűnt Tihanyban a katonai hatalom. A rév kezelését Tihany község lakossága vette birtokába. 1708-ban már az apátság rendelkezik felette. Új hajókat is bocsátottak a vízre. Bél Mátyás említi könyvében, hogy az átkelés egymáshoz kötözött csónakokon történik. A párosan összekötözött csónakok a viharban nem dőltek fel olyan könnyen, a férőhely is nagyobbodott.

Lécs apát már több hajót szerzett be, a somogyi parton pedig egy házat és egy félszert építtetett, hogy a várakozók fedél alatt lehessenek.

Somogyból főleg rozst, élőállatot, gyapjút, cserzőanyagot szállítottak Veszprém felé; Veszprém és Zala megyéből pedig követ és mészet hoztak a hajók.

A XVIII. század végén a gazdasági élet fellendülésével megnőtt a megyék közötti forgalom. 1784-ben a megye felszólította az a-

pátságot, hogy az egyszerű ház és félszer helyébe egész évben meg-
szállásra alkalmas csárdát építtessen.⁹⁹

Kazinczy ebben az időben látogatta meg barátját, Pálóczi Horváth
Ádámot szántódi birtokán.

1802-ben, amikor az apátság visszakapta birtokait, a rév környé-
kén a partokat megerősítették. Bizvást számítottak az erősebb forgalom-
ra. 1818-ban már naponta többször is fordult a révhajó. Megfelelő szél
esetén vitorlát húztak fel, az átkelés gyorsabban ment. Lassu szélnél
egy óra hosszatt ért át a hajó.¹⁰⁰

1839-ben Bresztyenszky apát kényelmes, nagy csárdát építtetett a
régli helyére, a mai Révcsárdát. Lábaspajtájában számtalan uri hintó, pa-
raszt-szekér, cirkuszkocsi pihent meg.

A révet csak 1848-ban kapcsolták be a postai forgalomba.¹⁰¹ A rév-
nél kellett átszállni Veszprém felé. A tervezett hajóállomás építése
a komp közlekedését nem zavarta.

A révnek hadtörténeti vonatkozása is van: átt hajózott át 1849.
augusztusában Noszlopy Gáspár, Somogy megye kormánybiztosa, szabadcsa-
patával, 1758 főnyi legénységével, lovaival, ágyúival. Az áthajózás öt
napig tartott.¹⁰²

A századfordulón a személy- és teherforgalmat három komp bonyoli-
totta le.¹⁰³ A kompok egyenként 20 m hosszú, 6 m széles, magas oldallal el-
látott csónakok voltak, /hajók/ lapos fenékkal és óriási teherbíróképes-
séggel. A hajót hat ember húzta, a révészgazda volt a hetedik, aki a kor-
mánynál ült. A révészgazdának a révészek minden esetben engedelmessé-
gedni tartoztak.

Az egyik komp vitorláskompp volt. Harminc méteres árbóccal nyulott
fel a magasba. "Az volt a szép, - meséli Balogh Lajos, az utolsó kompos-
gazda, - ha nyugati szél fújt, a kompan állt harminc ló, a szél kissé
megdöntötte a vitorlákat és 5 perc alatt a tulsó parton voltunk!"
Oldalszélnél 3-3 ember és egy kormányos 3/4 óráig is evezett, míg át-
vitte a kompot. Erős ellenszélben az evezés két óra hosszág is el-
tartott.

A kő szállítására a "kües-komp" szolgált. Ennek kikötője a mai Láng-
gyári Üdülő partjánál volt. Ezen a tájon, jól benn a vízben, ma is kö-
rakásokon felelik meg a csónak. Itt volt a "kües-híd", ahova a "kües-
komp" kötött ki. Követ csakis itt rakhattak partra. Két komp is hozta
később a követ Tihany nyugati oldaláról. A kompok méretei ugyanazok vol-
tak, mint a személyszállítóké. 40-35 m³ kő fért bele egybe-egybe. Fel nem
dőlt egy sem, de ha megfeneklett, köveket szórtak ki, hogy kijussanak. A

"pandon" /magasabb vizalatti homokhátak/ még most is sokszor meglátni ezeket a kidobált kőrakásokat.

Rengeteg követ hoztak ide a mai makadémut és a tabi, andocsi, kányai ut építésekor. 1909 telén százával álltak a kocsik a jégen egymásután, kövel megrakva, mert télen is folyt a szállítás. A kőszállító kompok 1912-ig működtek. A kőszállítás utolsó irányítója Torma Péter volt.¹⁰⁴

Régebben nagyobb telek voltak, decembertől márciusig jártak a kocsik. Minden évben 1000 ürméter cserfát kellett az apátság részére átszállítani. Ha a jég nem bírta el a fogatot, a fát a révészeknek kellett szánon áthuzni. Tlyenkor a kocsik hosszú rakásban lerakták az ölfát a Balaton szélére.¹⁰⁵ A révészek egyszerre két méter fát raktak fel a rendes lovasszánkóra, "tüske-hidat" raktak a parthoz lejárónak, aztán jégpatkóval, kötéllel felszerelve huzták-tolták a szánkót. Bizony bevágott a kötél a vállba, mire ellenszélben a tihanyi parthoz értek. Szép időben hármat is fordultak, igen nagy szélben nem mentek. A "konvencióért" ~~mindig~~ télen is meg kellett dolgozni.

A kompokon kívül több kisebb-nagyobb csónak is segédkezett a személyszállításnál.¹⁰⁶ Ha csak 1-3 személy gyült össze, kis csónak vitte át őket. Ha nagyobb volt a teher, vagy több ember gyült össze, akkor a komp ment át velük. Menetrend nem volt. Mihelyt összejött a megfelelő létszám, a csónak, vagy a komp azonnal elindult. Ha sem innen, sem a tulsó partról nem akadt utas, a járművek vesztegeltek.

Ha egypár utas akadt időközben, azt mondták nekik a révész-asszonyok: "gyujtsatok füstöt!" Az utasok tüzet gyujtottak a parton, szalmás trágyát, vizes fűvet tettek rá. Erre az "egy füst" jelre a tulsó partról lejött egy csónak egy révésszel és az embereket átvitte. Ha kompra volt szükség, "két füstöt" kellett gyujtani. A két tüzet egymástól 20 m távolságra kellett meggyujtani. Erre a jelre elindult a komp az innenső oldalra. Tihany felől ugyanigy, füstjelekkel hívták a csónakot, vagy a kompot, ha az innenső parton volt.

A kompikötő a mai helyén állott, de 60 méterrel rövidebb volt a moló, a mainál. A Balogh-család 100 évet is eltöltött a "komposgazda" szerepében. Az első komposgazda Balogh Ferenc volt. Majd ennek fia, Balogh Mihály töltötte be ezt a szerepet 35 éven át. Ettől pedig fia, Balogh Lajos vette át és vezette addig, míg az első motoroskomp, 60 HP-s Ganz nyersolaj-motorral 1928. aug. 23-án meg nem indult.

A "kis-kompot" 1955-56-ban a nagy, modern hidaskomp váltotta fel. A második nagy komp 1957-ben épült. A "sétakomp" 1968 óta jár a szép nyáresteken, amikor esti kivilágításban, zenével-táncsal egybekötve mutatja be az üdülőknek e táj tündéri szépségét.

A kőhegyi szőlőművelés fellendülése

A Kőhegy, - amely nevét a lábánál elterülő nagyméretű kőtuskótól kapta, - már a rómaiak alatt híres bortermőhely volt. A középkorban oly virágzó szőlőművelés a török alatt elsorvadt. A szőlőművelés a lakatlan falvak betelepítése után lendült fel újra. Vajda Sámuel tihanyi apát a "Szőlőhegyi Articulusok"-ban szabályozta a szőlőhegy rendjét. Ellenőriztette, igazítottatta a gyepüket, ¹⁰⁷ ünnepek előtt lezáratta a szőlőkapukat, büntette a káromkodókat, duhajkodókat, intézkedett a hegybíró, szőlőpásztor feladatairól, az articulusok minden évben való felolvasásáról és a szőlők öröklési rendjéről. ¹⁰⁸

Ezekre a megszigorításokra azért volt szükség, mert az apátság szőleje közvetlen a jobbágyság szőlői mellett volt, a Kőhegy tetején.

E szőlőket már 1802-ben megszemlélték és azt eléggé elhanyagoltnak találták. Azt ajánlották, érdemes volna a kőhegyi szőlőkre különös gondot fordítani.

1825-ben Bosnyák Skolasztika pozsonyi apáca adományával gyarapodott az apátság szőleje. Nevezett 3000 ftos misealapítványt tett, melynek fejében a szerzetesrendre hagyja szőlőjét pincével és felszereléssel együtt. ¹⁰⁹

Innét számíthatjuk a kőhegyi szőlészet és pincészet fejlődését.

1856-ban már jókarban voltak a szőlők, melyekben zamárdiak és endrédiak dolgoztak. A munkák javarészt férfiak, de a szőlő szedését nők végezték. Az egykori kádármester által vezetett névsor a következő munkákról és díjazásokról értesít bennünket: trágyahordók, talicskázók, terítők, metszők, bujtók, szőlőrakók és "ujjéttók" /megifjították a tőkét/ kötözők, szedők, bortöltők, szilvás-irtók, /elvadult bozót/ földaláhuzók, /fedés/ és bekapálók dolgoztak a szőlőkben, 20-30-33-as csoportban. A napszám: trágyahordók, szedők, szüretelők 30 kr, kötözők, bujtók, szőlőrakók 36 kr, metszők 42 kr naponként.

A szőlőpásztor fizetése a maga kosztján évi 30 ft. Éréskor munkáját egy másik szőlőpásztor segíti. Ennek fizetése 20 ft volt.

A rózsahegy /endrédi/ és kőhegyi /zamárdi/ szőlők évi munkája 1116 napot tett ki 681 ft 31 kr értékben. Ennek a kétharmada esett a kőhegyi szőlőkre.

1857-ben a Kőhegyen 205 akó fehér és 11 egész és 3/4 akó vörösbor termett. A bort, valamint a somogyi szőlők összes borát a szántódi pincében helyezték el.

A századvégi filoxéra-vész jórészben kiirtotta a kb. 60 fajtából álló szőlőket a vidéken. Az apátság a hazai fajták helyett oltványokkal, rizlinggel, zöldszilvánival, muskotállal, oportóval, piros dinkával, hárslevelűvel, kéknyelűvel, kadarkával és vegyes szőlővel telepítette be a vágókat.⁴⁴

A sortávolság 1 m, később 1,20 m volt. A szőlőben gyümölcsfát nem türtek meg. Három évenként trágyáztak. Födolog volt a metszés: a szilvánt szálvesszőre metszették, a dinkát, szlankát, rizlinget, muskotályt rövide. A szilváni szálvesszőjét vendégkaróhoz kötötték.

Permetezést a szükségnek megfelelően háromszor, négyszer, de ha kellett ötször is végeztek. Lisztharmat ellen rézkénporoztak korán hajnalban. A károk nem voltak számottevők. Jégverés, egy emberöltő alatt talán ha kétszer volt, az is jelentéktelen.

A termés a század elején 120-150-200 hektó volt. A husz holdra gyarapodott szőlőben a termés is állandóan emelkedett. A szüretet a csász, Varga Sándor irányította. A szüret 1-2 hétig tartott. Szüretelők Zamárdiból és Endrédről jöttek. Sajtárba szedték a szőlőt, amit a puttyosok hordtak ki a rendből az uton álló kocsik nagy fakádjába. A kocsi a szántódi nagypince előtt állt meg. Először behordták a szőlőt a nagy betonkádakba, majd onnan a présbe került. Később a kocsi feljárt a pince tetejére, onnan csusztatták a szőlőt a darálóba. A préselésnél nagyméretű vaspréseket használtak. Voltak még a pincében sámlik /amelyről a hordókat kezelték/ sajtárok, csöbrök, tötikék stb. Régebben 16-18 hektós hordók voltak, a harmincas évektől fogva inkább a 40-60-70 hektó literesek a használatosak. Ezek olyan magasak, hogy töltésükkor kis létrán mennek fel a hordó szájához, hogy bele tudjanak a hordóba tekinteni. A hordók tisztítását must alá forróvízzel, fejtés alá hideg vízzel végezték. Háromszor, négyszer öblítettek, míg csak tiszta víz nem ki a hordóból.

A pincének csak a keleti szárnya volt tele, a keresztfolyosón a pálinkát tárolták. Nagyon finom, országos-hírű borok volt a zöldszilváni, rizling és a muskotály. Az első fejtést decemberben az ünnepek után, a másodikat március elején, a harmadikat júniusban végezték. A hordókat hetenként egy-egy literrel töltögették. A pincemester a vendégek részére külön ürmösbort készített. A pincében nemegyszer 20-30 éves óborok is voltak.

Ma a nagypincét a Mecsekvidéki Borforgalmi Vállalat használja. A két "üveghordóban" 480 és 476 hl bor fér el. A pince összes befogadóképessége kb 5000 hl.

A Köhegyen 1888-ban épített présházat 1953-ban lebontották. A volt apátsági szőlőt egyeseknek osztották ki. A városiak egymásután szerzik meg őket.

Állattenyésztés, halászat

Szántód minden időben nagy legelőterületekkel rendelkezett. Különösen megnöttek a rétek és legelők a Balaton kétszeri apasztása óta. Az ujjonnan szárazra került területek nagyobb számú lábasjószág eltartását biztosították.

A Balaton menti legelőket juhokkal értékesítették. Volt idő, midőn öt juhnyáj is legelt a Balaton-parton. Egy-egy falkában 500 juh volt. Az öreg juhászok szabadidejükben szívesen meséltek a zamárdi libaőrző gyerekeknek a régi világról. Mert Földvártól Ujpusztáig egy legelő volt az egész Balaton-part és a zamárdiak is itt őrizték a libákat.

Az apátság gulyája is ezt a legelőt róttta. Akkor még a fehér szarvasmarhából, a szilajból állott a gulya. "Egyik kéktyebb volt, mint a másik", -mondják az öregek. Az 1860-as évek után terjedt el csak a tarka szarvasmarha. Az első tarka svájci bikát Ujpuszta szerezte be. Azóta a szürke állomány erősen lecsökkent.

A szántódi gazdaság részére vontató-ökröket a zalaapáti tenyészttelepről, vagy Fehérvár vidékéről hoztak. Ha itt nem volt, a messze alföldi vásárokról szereztek be azokat.¹¹³

A nagy legelő és a jó mozgási lehetőség főleg a ménes fejlődésének kedvezett. Az első ménesről 1832-ben kapunk említést. A tenyészanyagot az adándi és iregi ménesből szereztek be. A 60-as években angol telivér méneket hozattak. Nóniuszból is törzsállományuk volt.

A ménesben 15-20 anyakancát tartottak. Ezeket nem fogták be, hanem csak csikóztatásra használták őket. Az anyakancák és a megfelelő számú mének a majorban voltak. Az egy éves csikókat külön nevelték. A 2-3 éves csikók részére a rév környékén épült nagy istálló. A ménessel télen nyáron 4 ember dolgozott. A csikósok lovon jártak.

A ménesből csak elsőrendű lovakat adtak el. A csikók javát ősszel, tavasszal a katonaság vitte el. A lovakat igen jó áron adták el. Egy betanított hátaslóért 750 forintot fizettek. Abban az időben ez egy vagon buza ára volt! A csikók párban 1200 forintért keltek el.

A ménekekkel fedeztetést is végeztek. A környék jobb lovas-gazdái ide jártak, hogy kancáiktól gyorsmozgású csikókat nyerjenek. Nagyon szép mén volt a Kisbér-öccse, nónius, pej. Még ennél is szebb volt talán a nagy Graid-Millár nevű angol telivér ménló, világos pej.¹¹⁴

A ménesgazda Meretei György volt. Néha magijedt és megugrott a

ménes. Tlyenkor felkerekedtek és elvágattak a földvári Sellőig, vagy keletre Ujpusztáig, hisz övék volt az egész legelő! Ugyancsak igyekezniök kellett az ügyes csikósoknak, az öreg Mereteinek, meg a fiának, no meg Bodri Palinak, hogy utólérjék és visszafordítsák őket.¹¹⁵

A századforduló után a ménes hire lehanyatlott már.

Bivalycsorda csak régebben volt Szántódon. A nádas legelőn jól érezték magukat. Tartásuk azonban nem fizetősött ki, abbahagyták tenyésztésüket. Inkább csak takarmányosnak tartottak egy-két bivalyfogatot. Ezeket a rádi gazdaságból szerezték be.¹¹⁶

Az utolsó bivalyfogat még megérte a felszabadulást. Az ujjgazdák földjén ezek húzták az ekét, és hasították az új élet első barázdáit.

Sokkal jobban kifizetődött a sertéstenyésztés. Szántódnak kedvező adottságai voltak: erdei makkos erdők és Balaton menti legelők. A visszaemlékezések szerint a sertéscsorda igen nagy számra fejlődött. Külön kanász-számadó volt, akinél 4-5 bojtár is szolgált. A bojtárok-ból 2-3 szüretidőben mindig a pincéket szimatolta, honnan lehetne egy kis bort elemelni a számadó pincéje számára. Állítólag azért verték ki szeggel a pinceajtókat, hogy a bojtárok ne tudják azt baltájukkal kivágni.¹¹⁷

A szántódi makkos-erdő olyan nagy volt, hogy még Tóközről is idehajtották át a csordát egy 300 m széles gyepterületen. A zamárdiak pedig legelőbér fejében makkoltathatták disznóikat a szántódi erdőn.¹¹⁸

A sertéstenyésztés Szántódon folyamatos és hagyományos. Az urasági ólak és a cselédség disznai számára épített közös ólak a sertéstenyésztés felkarolásáról, hasznáról beszélnek. A sertéstenyésztés a felszabadulás óta is virágzik.

- - - - -

Halászzal az uraság nem foglalkozott. A szántódi tavat, /öblöt/ és a Balaton vizeit bérbeadta. A halat egész évben a bérlő biztosította a szántódi tiszti ház és a monostor részére. Egy 1839-ben kelt szerződés szerint Csákovits Pál zamárdi lakos vette bérbe a szántódi tó és a Balaton, Zamárdi-sáros nevű vizeit, /révtől a szántódi vasutállomásig /, továbbá a révtől Siófokig terjedő vizeket.¹¹⁹

Kap érte két hold kukoricaföldet Jabán. Fizet évente 400 forintot. Kötelessége: két mázsa fogast, egy mázsa pontyot, ezen kívül konyhára való halat, 3 mázsát a megszabott áron szállítani. /fontját 18-12 krajcárjával / A konyhahalból minden héten hat fontot, akárhol is veszi-bőjtidőben még nagyobb mennyiséget is a szántódi tiszti háznál beszolgáltatni.

A földesur halászat joga a balatoni halászat megindulásával megszűnt.

Jellasics emberei Szántódon

1848. szeptember 21-én István nádor Szemesig hajózott Jellasics elé, hogy jobb belátásra bírja. Mivel a Balaton vizén veszteglő hajón nem volt kitűzve a fekete-sárga osztrák lobogó, Jellasics nem mert a hajóra menni. A nádor meg félve, hogy a hadak fogságba ejtik, nem mert a partra szállni. Így a találkozó elmaradt.

A hadak megindultak a Balaton mentén. A falvakat előzőnlötték. A kiéhezett katonák kenyeret, húst, bort kerestek a házaknál. A baromfiakat szórakozásból lelövöldözték, a szilvafákat megkopasztották. Ahol már meg volt a szüret, a pincéket is sorra feltörték. Gerendát vettek a vállukra, neki-neki lendítették, úgy törték be az évszázados, vastag tölgyfaajtókat. Ahol idejük volt, ott ökröt, disznót, birkát sütöttek.

A csapat Szántódon az uraságot kereste fel. A jószágkormányzó elibük ment és vendégül látta a tiszteket. No, meg is hallotta később a zamárdiaktól, hogy milyen ember az, aki az ellenséggel egy asztalhoz ül.

A tisztek, miután a lakomán jó hangulatba jöttek, gabonát, állatokat, bort, pálinkát, vajat, szénát, fát kértek a kormányzótól. A kormányzónak is meg volt kötve a keze, mindent nem adhatott oda! Valamit azért adott nekik. Ez azonban nem elégítette ki a horvátokat, akikben hirtelen fellobbant a gyűlölet szenvedélye s most már követeltek!

Két napon át dorbézoltak Szántódon s végül is tolvajláshoz, rabláshoz folyamodtak. Megtehették, náluk volt a fegyver! Az istállókból állatokat hajtottak el. A magtárból megtöltötték a lőszert és élelmet szállító szekérkaravánjukat. Mivel az éjszakák már hűvösödni kezdtek, még az ölfarakásból is jól megrakodtak.

Az egykori irás szomorúan sorolja fel a károkat: "Tihanyi apátság részéről 1848. évi szeptember 23-án és 24-én részint követeltetett, részint pedig elraboltatott Szántódról" c. jegyzék feltünteti, hogy gabonában, állatokban, borban, pálinkában, vajban, szénában, fában elvitt értékek összege 9744 ft 30 kr-t tesz ki. A kártétel súlyosan érintette Szántódot és az apátságot is.

Zamárdin nagy szélben, viharos időben vonult át a sereg, mely másnap pihenőt tartott Siófok és Kiliti között. A Szemes felől közelítő utóvédcsapatok ide akartak felzárkózni.

A zamárdi erdőkből kitörő népfölkelők azonban tönkrementek és szétkergették őket. A pákozdi csata után visszaszüremkedő horvát katonák közül sokat agyonverték a nádasokban és a szőlőhegyek területén. ¹²⁴

Szántódon megáll a vonat

A mult század második felében, a gazdasági élet fellendülésével vasutvonalat terveztek a Balaton mentére. A tervről ezt irték az akkori lapok: "1855. Somogyban egy társaság van alakulóban, mely Pestről Székesfehérvárig viendő vaspálya vonalat a Balaton déli oldalán Somogyon keresztül Nagy Kanizsáig elvezetni óhajtja.....még nem hamar lesz eldöntve, hogy ezen ut a Balaton somogyi, vagy a veszprémi oldalán viendő-e?.....Somogyban a Balaton melletti téregyenesség, a Somogyból millió forintra hágó kereskedelmi gabona, mintegy 12000 mázsa gyapju és temérdek dohány előnyt adnak Veszprém vidéke fölött."

A terv később, 1861-ben megvalósult. Elkezdték építeni a Budapest Nagykanizsa közötti vasutvonalat. A környék lakói résztvettek a vasut építésében. A férfiak földmunkát végeztek, töltést emeltek, árkot ástak, a leányok, asszonyok pedig kis famelencébe válogatták az öreg kavicsot a közeli kavicsgödörökből és a töltésre terítették azt. ¹²⁵

Szántód állomást kapott, de csak azért, mert itt volt az apátság birtoka. Siófok után itt állt meg először a vonat.

Mikor elkészült végre a pálya, jött az első vonat. Érkezését mindenütt a kíváncsiak tömege várta. Zamárdiban végigállták a domboldalt, zászlót lengettek és kiabáltak, hogy éljen! Volt, aki imakönyvet is vitt ki és letérdelt, amikor a vonatot érkezőni látta. A szántódiak is kiszaladtak a pusztáról, hogy megnézzék az első vonatot. ¹²⁷

"Amikor a vasut épült, -mesélte Fehér Lajos bácsi, -édesanyám majdnem megfulladt. Édesanyám Szántódon született, Mikor az első vonat jött, mint afféle gyerek, az ebédétől ugrott föl, kifutottak a jelzőtáblához, hogy megnézzék a vonatot. De a töltöttkáposztát sem akarta otthon hagyni, a gombócát szorongatta a kezében s közben ette. Futás közben nagyot talált harapni és majdnem megfulladt a gombóc köpenyétől." ¹²⁸

Később már megszokták az emberek a vonatot, de nem szerették. Az urakat az állomáson hintó várta. De a szegények gyalog vitték el portékájukat a siófoki piacra, és visszafelé is gyalog jöttek, hogy a vonatköltiséget megspórolják.

Azóta már száz év is eltelt. A nyaralótelepek egymásután állomást, megállóhelyet kaptak. A pályatestet a 60-as években átépítették. A pófékelő, sipoló gőzmozdonyok helyett ma már diesel-vontatású áramvonalas mozdonyok röpitik a hosszú szerelvényeket a fénylő sínpáron.

Szántód is előrelépett: a Szántód-Köröshegyi vasutállomást a vidék nagy, modern rakodó-pályaudvarává építették ki.

Betyárvilág

A betyárvilág érdekes eseteiről sok mende-monda maradt fenn Somogyban. A szabadságharc után elszaporodtak a szegénylegények. A katonaidők sok éve után már nem szívesen álltak szolgálatba. Ha meg be is álltak gulyásnak, kanásznak, egy-egy állat elveszése miatt összeütözköztek az urasággal, intézővel, ispánnal. Nem volt más választásuk, elbujdostak az erdőbe, bandát alakítottak és úgy álltak bosszút haragosukon.

A betyárok összejátszottak a pásztorokkal, kanászokkal, előszeretettel keresték fel a magános majorságokat, az erdő mélyén lévő erdészházakat, buvási lehetőségeket nyújtó szőlőhegyeket. Ezek lakóit nem bántották.

De az urasági hintókat bizony megállították, a gazdag kereskedők kocsijait kirabolták, nem egy plébánosnak a lakására törtek be, ahol a háznépének a száját kendővel betömték, a pénzt és az ékszert elvitték, azután üthették nyomukat.

Szántódon Sobri Jóskát és a Koppány-völgyéből néha ide látogató Patkó Pistát emlegetik az öregek. Azt is mondják a legöregebb szolgák, hogy valamikor vasvillát kellett fogni és úgy mentek ki az erdőre a betyárok keresésére, akik a majorból valami állatot akartak elvinni.¹²⁹

Szántódra is belátogattak a betyárok. Ott volt rejtekhelyük a mocsár legmélyebb vizén, a szérűskert közelébe, amit Feneketlentő néven emlegetnek. Itt állt egy csónakjuk, abban tartották a hust. Hasi-tott disznóról, birkáról lévén szó, letakarták zöld kávéval, csalánnal, megymással. Aztán belökték a csónakot a nádas közepébe, a mély vízre. Este, -ha kellett, -érte jöttek.

A Komlógödörnél is szoktak leskelődni betyárok, -mesélik az öregek.¹³⁰ Mikor a szántódiak Zamárdiba mentek vásárolni, embereket láttak megbujni az utmenti bokrok mögött és kérdegették egymást, milyen emberek ezek? Egyik asszony azt mondta, hogy jó emberek ezek, nem bántják a szegényt, még pénzt is adnak neki. Egy másik asszony meg azt mondta: ronda emberek azok, félni kell tőlük!

A betyárok kihallgatták e beszélgetést. Gombostüt hozattak. Wiszszafelé meglesték az asszonyt és gombostüt vertek a talpába. /?/

Egy visszaemlékezés szerint Sobri Jóska anyja Szántódon halt meg. /?/ Temetésén a gyászolók között megjelent egy drótostót is. Mindenki csodálkozott, hogy az a drótostót mennyire siratja a szegény

asszonyt. Csak azután derült ki, hogy ki volt a drótostót, Sobri Jóska maga. Álruhában jött el anyja temetésére, hogy föl ne ismerjék!¹³¹

Azt is emlegetik, hogy a tihanyi révhez egyszer vidám, jókedvű lakodalmas sereg érkezett. Lovaskocsikon jöttek. Kérték a révésszagdát, vigye át őket, Zalából hoznak menyecskét. Mindenkit megkináltak hussal, borral, süteménnyel, még az ott ólálkodó pandurokat is.

Miután a menet átjutott a Balatonon, akkor derült ki, hogy a lakodalmas népség Sobri bandája volt, akik Zalából szöktek át a somogyi erdőrengetegek felé. Nő nem volt köztük egy sem. A menyasszony is férfi volt, mellét kendővel tömték ki, hogy mutatós legyen.¹³²

Néha a tolvajt is betyárnak nézték a szőlőhegyen. Egy ember kiment a pincéjéhez, hogy szőlőjét őrizze. Ott talált egy embert a szőlőrendek között, szedegette a szőlőt. A gulyások, kanászok jártak ilyen fehér ingben akkor. Odament az emberhez és rávágott a cséppel. Az ember elesett, mozdulatlan lett. No, ez meghalt! Oda vonszolta a pince eresze alá s lefektette. Azután hazasietett, elujságolta a dolgot és hívta a rokonokat, hogy segítsék az embert gyorsan eltemetni.

Mira újra visszaértek a szőlőbe, az embernek hült helye maradt. Nem találták sehol.

Mikor aztán meg volt a szüret és az új bor kiforrt, valaki bement a pincébe és kiengedte az összes hordókból a bort. El nem vitt semmit, de a bor mind a földé lett. A fejbevégett pásztor bosszúja lehetett ez.¹³³

A hajdani számadó-kanász, Kovács Géza kőhegyi boronapincéjében sokszor megfordultak a hiresebb betyárok.

Szántódpusztára is sokszor beizentek, hogy ennyi meg ennyi kenyeret, húst, vagy bort küldjenek ki nekik az erdőbe, egy bizonyos helyre. A kért adagot ki is vitték. A pusztaiakat nem is bántották, legfeljebb az apátsági kondából tűnt el néha - véletlenül - egy-egy süldő, vagy a juhnyájából egy-két bárány.¹³⁴

A szántódi bucsuvásárok

Az öregek emlékezetében még most is élnek a híres, színes, sokszor egy hétig is eltartó bucsuvásárok.

Bresztyenszky apát a gazdaság fellendítését egy új szinfoltal is gazdagította. 1847-ben vásári szabadalmat kért Szántódpuszta részére. Válaszul ezt kapta: "Nagybecsű sorait a Szántód puszta részére nyerendő vásári szabadalom eránti folyamodással vettem, a Rendelvény leküldetését sürgetni fogom. Csarada György." ¹³⁵

Az engedélyt meg is kapták. A vásárt azonban nem a pusztán, hanem a rév környéki nagy rétségen tartották meg. A vásári forgalom most már nemcsak Tihanyban, hanem a rév környékén is igyekezett gyarapítani az apátság jövedelmét.

A nép Jakabnap bucsu néven emlegeti e vásárokat, mert Szt. Kristóf tiszteletére, Jakabnap után szokták megtartani. Sok-sok árus, vendég és kíváncsi érkezett ezekre a vásárokra.

A Bácskai-féle telek mellett, a nagy vizesárok partján akác-fák álltak. Azok alatt volt az állatvásár. Volt azon minden: birka, disznó, marha, ló. ¹³⁶

Az ut mellé kirakódtak a csákvári, szentgáli és magyarszombati fazekasok. Tejesfazekakban, nagy lakodalmas fazekakban, kuglófsütőkben, lekvárosköcsögökben, nagyhasu olajoskorsókban, kecses csörgőskorsókban, virágcserepekben válogathattak a vevők.

A csizmadiák hosszú rudakon árulták portékájukat: cipőt, csizmát, bakancsot. A szabók széles sátrakat vertek, abban függesztették ki jobbra cejgből, ördögbőrből /fusztiénből/ vagy olcsóbb szövetből készült ruháikat, bekecseiket.

A rövidárusnál kék előruhákat, fejkendőket, jó meleg berlinerkendőket, abroszokat árultak.

A fiatalság a csecse-becsések sátra előtt tolongott a legjobban. A széles asztalon csillogó tükrök, bugylibicskák, játékok, fésük, pléh órák, karkötők, riasztó-pisztolyok voltak kirakva. A kifeszített zsinóron üveggyöngyök, nyakláncok, világoskék, barna és fekete rózsafüzérek függtek nagy választékban. Gombok, csatok, szalagok egész serege volt ott kiterítve és üvegkeretbe metszett angyalok, Máriák, Józsefek, Kisjézusok tekintettek vissza a nézőre.

A bábosátornál lehetett venni a bábszivart. Piros festékből és mákszemből volt a tüze, hamva. Addig szivta a gyerekek, míg végül az egé-

szet meg nem ette. Szemet-lelket gyönyörködtető volt a sok édes mézesbáb! Kisebb-nagyobb babák, lovaskatonák, huszárok, tükrös szivek szépen kirakott sora vonzotta a gyermeksereget, fiatalságot, de még az unokáknak vásárló öregeket is. A sátor szögletében mérték a márcot, ezt a barna, mézédés italt, aminek pohárja 2 fillér volt. Édes volt, mert hiszen mézből készült. A barna, omlós puszedit mindenki vette és majszolta a vásár forgatagában.

Kirakodtak a kötelesek, bognárok is. Tehén-láncra, borjukötélre, sajtárra, hordóra alkudtak a vevők. A plánétások tengerimalaccal huzatták ki a fiatalok részére összeszerkesztett papircédulákat, hát-ha megmondja a jövendőt?

Pecsenye-illat szállt fel a lacikonyhákból, a szomszédságban pedig jófajta bort, sört árultak. A jó vásárnak, sok áldomásnak az lett a vége, hogy sokan alaposan berugtak. Olyan verekedéseket rendeztek, hogy még a Balatonba is fojtogatták egymást fürdés közben. Mert a vásári népség mindjárt a fürdési alkalmatosságot is kipróbálta. Állítólag a sok verekedés miatt tiltották be később ezeket a vásárokat.

A vásárra sokan jöttek Veszprém megyéből, Zalából. Nem győzték dicsérni az itteni lányokat, hogy milyen szépek a somogyi mezétlábas lányok, milyen formás lábuk van, az arcuk meg olyan, mint a rózsá. ¹³⁷

Ebben igazuk is volt. A bucsuk idején nem egy szerelem lobbant fel, vagy házasság kötődött meg az itteni ismeretségek következményeképpen.

A vásárt a század végén betiltották. Öreganyáink is már csak úgy emlegetik: "Ez az utolsó cserépfazekam, ami még megmaradt. Fojtást tartok benne. Ezt még szegény nagyanyám vette valamikor a révi vásáron." ¹³⁸

Letyetár-kendő

A bucsui vásárok régi emlékeképpen maradt fenn a 20-as években divatozó Letyetár-kendő. ^{szokása.} Szántódon, Földesiné jó magyar konyhájában jöttek össze a vidék tisztviselői, az uri társaság tagjai, hivatalnokok, postamesterek, állomásfőnökök, orvosok, hogy megünnepeljék a bucsu napját. ¹³⁹

Elhozták a letyetár-kendőt is, egy szép, nagyméretű selyemkendőt, melyet mindig a legidősebb legényember őrizett. Akihez ez a kendő került, egy éven belül meg kellett nősülnie! Ebben közösen megállapodtak.

Néhány házasság kötődött is e kendő jegyében. De Hadarics segédintéző nem nősült meg. Inkább szép matyóhimzést himeztetett a kendő sarkába. Később ezt többen is követték: végtére is a kendő egy gyönyörű, tarka, irással, mintával dusan díszített emlék-kendő lett. 1945 után eltűnt. Nem tudni, kinél maradt!

Tüzek a század elején

Az 1908-ban Zamárdiban megtartott canonica visitáció megállapítja, hogy kivándorlás nem történt. Azt is büszkén kijelenti, hogy egyke nincs, gyerek van elég az iskolában, 1908-ban ötven gyermek született. Az 1891-es visitáció még azt mondja, hogy a nép jámbor és lelkipásztort megbecsüli. Ma már nem mondható el ugyanez. "A nép érzelmi- és gondolatvilága nem áll az 1891. canonica visitáció alapján: sociális természetű mozgalom gyurta azt már át..." - jelenti az írás. ¹¹⁰

Alighanem ez a megállapítás a szántódiakra is vonatkozott. A munkásság, cselédség ébredezett már! Ennek jeleként sorozatosan jelent meg a vöröskakas a pusztá épületein, asztagain.

A szérűn asztagba rakott gabona nagy érték. Örök vigyázták. A majorgazda és két ember ott aludtak a szérűn. Ekkor történt, hogy a köröshegyi pásztor gulyája betört a szántódi mezőkre és ott tetemes kárt okozott. A szántódiak behajtották "az idegen légióban" talált jószágot a pusztára. Felbecsülték a kárt és a köröshegyieknek kártérítést kellett fizetni. A pásztor azzal fenyegetőzött, hogy megkeserüli ezt még valaki!

Egyszer, esti szürkületben belopódzott a szérűbe és öngyújtóval meggyújtotta a tizennégy fiókos pajtát, ami tömve volt száraz takarmánnyal. A közeli istállóban gyerekek és suhancok aludtak a szénán. Látták az ablakon, hogy hirtelen kivilágosodott. Kiszaladtak, hogy mi történt? Egy tyukász jött éppen arra kocsin, az még látta, hogy a gyújtogató lehuzódva futott az erdő felé.

A lángok hamar felcsaptak. Kiabáltak: segítség, segítség! Aki csak mozogni tudott, hordta a vizet kannában, vödörben. A fecskendő is kivonult. A pajta azonban jórésztben leégett. ¹¹¹

Hogy valóban a köröshegyi pásztor okozta-e a tüzet, az a mai napig sem derült ki.

Azután sem javult a helyzet. Nemsokára a szérűskertben magasra rakott buza-asztag égett el. Akkora tűz volt, még a közelébe sem lehetett menni. Még azon a nyáron újabb tüznél elégett két szalmakazal, két pelyva kazal. Az istálló is elégett volna, -már a tetején megtelepedtek a lángok, -de a tüzet sárral eldobálták. Így az nem égett le.

1910-ben kigyulladt a kastély. Egy béres elkiáltotta magát a pusztá udvarán: "Gyerünk, emberek, ég a kastély!" A kastély valóban lángokban állott.

A kastély teteje fazsindelyes volt. A zsindely be volt kátrányozva, hogy jobban levezesse a vizet. A tető egészen leégett, nem is sikerült megmenteni. Állítólag a ház belülről gyulladt ki, Vajdánics kormányzó fogasáról.

A nagy szélben a tűz nekiment a magtárnak. Baranyai János alkalmazott kiabálta: "Kulcsot hozzatok! Kulcsot hozzatok!" - és öklével verte a magtár vasajtáját. Nemsokára odaérkezett a kulcs, kinyitották az ajtót és vízzel verették a tetőt. A tűz már pislogott, de sikerült eloltani.

A leégett kastély új tetőzetét palával fedték be. Egy-két megégett, megszenesedett gerenda a kastély tetőzetén még ma is látható. ¹¹²

Valóban a kormányzó kályhájától keletkezett-e a tűz? Abban az időben erre-arra, a teraszon is cédulákat találtak, melyre rá volt írva, hogy ekkor-meg ekkor, ez-meg ez ki fog gyulladni. Addig az épületek biztosítva nem is voltak. Mióta a kastély leégett, az épületeket biztosították. ¹¹³

A tüzesetek jórésze 1904-1905-ben volt. 1905. áprilisától okt. 17-ig hét tüzeset fordult elő a pusztán. A biztosító felmondta a biztosítást, mikor a tüzesetek sorozatát látta. És csak háromszoros biztosítási díj mellett volt hajlandó újabb biztosítást kötni. ¹¹⁴

A tüzeseteket gyujtogatás okozta, mert mindig takarmány, kazal, asztag, cséplőgép égett el, sohasem lakóház. A cédulák íróit nem találták meg soha. A gyujtogatót 500 Korona ellenében sem tudták kinyomozni. ¹¹⁵

A Szántódon fellobbanó tüzek az emberek elégedetlenségét, nyugtalanságát, a jobb élet utáni vágyakozását jelentették.

Szántódiak az I. világháboru sodrában

Aratáskor a kisbíró megverte a dobot, a hadköteleseknek a zonnal be kellett vonulni. Először a Somogy megyeieket vonultatták be, azután a Veszprém megyeieket. Nők, öregek, gyerekek mentek a munkába. Asztagot raktak, csépeltek, nehéz munkát végeztek. Emberhiány miatt később a gazda, csősz, gazdatiszt is szántott.

A szántódiak közül a fronton elesetek: Balogh Pál, Bangó János, Bodri Pál, Bodri György, Csanádi József, Csima Ferenc, Kovács József, Márkus Ferenc, Szabics József, Szabó Károly és Vasicsék János, összesen 11 fő.

A frontról hazakerültek: Baranyai Bálint, Baranyai Ferenc, Bánfalvi Lajos, Huszár Tamás, Sarok István, Sörös Imre, Tapolczai István, Tapolczai Lajos és Szabó Pál.

Hogy merre sodorta a nagy vihar a szántódi cselédembereket?

Szabó Pál Szerbiában, Olaszországban, Romániában harcolt, végül Oroszországban Kijevnél fogságba esett.

Csanádi József Szerbia után Oroszországot járta meg. A visszavonuláskor hastifuszt kapott, három napig lázban volt, úgy esett el.¹⁴⁶

Szabics József a kárpáti harcokban halt meg. Mellébe vágódott a kartács, elesett, elfordult, égett a tűz a mellében! Egyik társa, egy erős "gyerek", a lövészárokból keresett menedéket, melynek sarkában égett a tűz. Lövést kapott, kifordult hassal zuhant le, üres volt az oldala, látni lehetett a tüdejét, holtan esett bele a tűzbe!¹⁴⁷

Huszár Tamás az orosz frontra, Vladini-Volinszkibe került. Onnan a román frontra, Lugosra. 1917-ben az Ojtozi-szorosban majdnem nyakigérő hóban meneteltek. Ott hallották a hírt, hogy Ferencz József meghalt. Azután az Isonzó, Doberdó, Piavé következett! Az októberi forradalom hírére gyalog indultak hazafelé. Sok volt az elhagyott kocsi, ló, de mégis inkább a vonatra kapaszkodtak fel, mert kocsin legalább két hétre való élelem kellett volna. Hazafelé az osztrákok elvették tőlük a puskát, oldalfegyvert.¹⁴⁸

Bánfalvi Lajos Reichenbergbe vonult be. Négy és fél évig volt katona. 1918-ban egy Udine melletti kiképzőtáborba került, tüzérek közé. A forradalom híre ide is eljutott. Az egységek széthullottak. Felnyitották a raktárakat, bakancsot, kenyeretmuhát szereztek onnan, de később eldobálták, mert nehéz volt cipelni. Az egyik vagonban rumot is találtak. Szeszmergezésben rengetegen meghaltak. A halottaknak habzott a szájuk. 1918. decemberétől a Vörös Hadseregben is szolgált. A budapesti tüzérekhez kapott beosztást. Balassagyarmaton visszaverték a cseheket.

Március 21-én, a Tanácsköztársaság kikiáltásakor Miskolcra mentek. A miskolci téglagyárnál harminc ágyujuk volt. Hernádnémeti templomtornyát, - ahol ellenséges megfigyelő-állás volt, - onnan lőtték le.

Kassa-Eperjes környékén négy hétig tartották a vonalat. Majd szabadságot kapott. Mire a szabadságról visszament, Szerencsnél találta meg századát, pihenőben. Azután leszerelt, hazajött. Dombóváron a vonat tetejéről látták, hogy jönnek a románok. Egészen Siófokig bejöttek.

A háboru végén a "fehérek" összeszedték a vöröskatonákat és nagyon megverték őket. ¹⁴⁹ Zamárdiban Hutya nevű kaposvári százados volt a parancsnok. A szállodában rendezték be irodájukat és folyton mulattak. 1919 augusztusában harminc embert szedtek le a vonatról és alaposan elverték őket. A következő héten már nem bántották az embereket, hanem egyszerűen agyonlőtték őket. Zamárdiban F. I. bizalmit a liceumgyepű mellett verték agyon.

A pusztán 1919-ben ijesztgették a népet, hogy ne igényeljenek földet, mert különben felmondanak és hova mennek a nagy családdal, mi lesz a sok gyerekekkel?

A katonáknak tartottak fenn házhelyet, meg földet is, de a pusztaiaknak nem adtak. Az Árpáskertet és Bazsitanyai dűlőt eladták jópénzü embereknek. Cseléd nem vehetett, ha tudott is volna venni, mert ráfogták volna hogy lopott és azonnal felmondtak volna neki! Ugyanakkor egy endrédi erdőmérnök egy éjszaka ötven méter fa árát kártvázta el! ¹⁵⁰

Özv. Csanádi Józsefné, Julinéni édesapja, vehetett volna földet, mert pénze volt a bankban, de nem mert venni. Édesapja ugyanis kanászszámadó volt, szabad jószág tartással rendelkezett. Akár hat anyadisznót is tarthatott, akár husz süldőt is eladhatott egyszerre. De gyanúsították volna, ha földet vásárol. Pénze aztán elveszett, hadikölcsönben és a lebélyegzésben. ¹⁵¹

Huszár Tamás apjának ebben időben telt le a negyven éve. Háza még csak félig volt kész, mikor az intéző felmondott neki. Ő pedig kijelentette, hogy addig ki nem megy, míg a háza el nem készül. Az apát fogatokat adott rendelkezésére, hogy házat mielőbb befejezhesse. ¹⁵²

Bors kormányzó idejében kikényszerítették, hogy ne lakjon két család egy szobában. A szobákat leválasztották. Vass Mihály jószágkormányzó idejében két napig nem dolgoztak a cselédek, tehát tartást követeltek. Meg is kapták. A szrtájék szervezésében Varga Sándor béres, Szabics Péter kocsis és Bresztovics István vettek részt. ¹⁵³

Javadalmazás

A századok során az apátok egymást követték a tihanyi apátsági széken. Volt aki francia vagy német származású volt és egy szót sem tudott magyarul. Volt, aki pár ezer forintért elzálogosította az apátság egész vagyonát. Volt, aki hamis okleveleket íratott, azokkal akarta bizonyítani, hogy valamelyik falu valaha az apátsághoz tartozott. Volt, aki nagyon is szigorúan vette a jobbágyság erkölcsseit, vagy a szerzetesi élet megszabott törvényeit, de ő maga mégis mélyebben belenézett Révay Polixéna bárónő, Szántód akkori bérlőjének szemébe.

Természetesen akadtak olyanok is, akik sokgyermekes, szegényebb családból származtak, ezek együttéreztek a szegénységgel, ahol lehetett és amennyire lehetett, segítettek is bajaikon. Nem egy apát "fiaim" megszólítással beszélt jobbágysaihoz. Ugyanakkor a másikat embertelensége miatt gyűlölték alattvalói.

Általában az apátság jobban fizette cselédeit, mint a többi somogyi uradalmak. A gazdaság vallásos jellege nem engedte meg a nagyobbfoku kizsákmányolást. Az aránylag jobb javadalmazásért aztán teljes erővel kellett Tihanyt szolgálni. "Nem a papok voltak a rosszak, -mondják a hajdani cselédek, -hanem az intézők és a gazdatisztek, akik egymást akarták tullicitálni!"¹⁷⁴

A konvenció 16 q kenyérgabona volt, fele buza, fele rozs. Kisebbségnek ez elég volt. A többgyermekes családok a lisztet kukoricaliszttal szaporították. Évente nyolc ürméter hasábfát kapott minden cseléd. Volt, aki eladott belőle, hogy pénzhez jusson. De ezt nem jó szemmel nézték. Legtöbbjüknel elfogyott a fa, mert a hideg, régi épületeket jobban kellett fűteni. A nyári tüzeléshez rendszeresen ágfát kaptak. Az üszék-csutát, lerágott kukoricaszéret a tüzeléshez szabadon használhatták.

16 kg sót is kaptak egy évre, ebből fertályonként 4 kg járt. Ugyancsak fertályonként járt a 10 Pengő készpénz is, ami szintén kevésnek bizonyult. Éppen csak apró konyhai beszerzésekre futotta belőle.

Az egy magyar hold /1200 ö-öl/ kukoricaföld jó esztendőben igen elősegítette boldogulásukat, hiszen egész évre eleséget biztosított a sertésnek, baromfinak. Az egy-két disznó hizlalása elmaradhatatlan volt részint a népes család, részint a külterületi munkák miatt és nyáron, a főszezonban, mikor általában erős, megfeszített munkát kellett végezni.

A 200 öles konyhakertben, -amit a legjobb közeli földekből adtak ki, -sok zöldségféle, korai krumpli, takarmányrépa termett.

Ezenkívül vállalhattak harmados, vagy negyedes kapálást. Jó termés esetén ebből is 3-4 kocsi répa jutott. Negyedes kukorica is volt. Ez szaporította a háztáji takarmányt.

Mióta kiharcolták, egy tehenet tarthattak borjával az istállóban. Ott takarmányozták, külön őrizték, de nem kellett ezért fizetniök. Baromfit tarthattak korlátlan számban, de libát nem, mert az a mezőszél legnagyobb ellensége. Gyümölcsöt érés idején lehetett helyben a kertésznél vásárolni.

Jobban boldogult a család, ha segítsége volt, pl. több férfi volt egész konvención. Az is jobban boldogult, aki hónapszamos, napszamos, vagy félkonvenciós volt, mert több ideje volt a magáéval foglalkozni.

Aki megszorult, gabonát, fát, süldőt adott el, vagy malacot. A sokgyermekes családoknak két kis malackát adtak hosszú lejáratra. Így rendszeresen tudott élni a család.

Aratásra szerződéses munkások jöttek Zamárdiból. A szántódiak nem arattak. Masináláskor a fejenként 1 l bor kijárt. Hushagyókor is 1 l bort kaptak. Fát, sót, mindent pontosan megadtak. De a rendet ők is megkövetelték. A botosispánnak itt nem kellett az ágyból kipiszkálni a későnjövőket, a korai fölkelés, késői lefekvés az megvolt. Azt módták, ennyi időre befogsz, és menni kellett! Ha valaki mégis elkésett, annak azt mondták: "Te, ne feküdj annyira az asszony ingére!"

Aki nem mozgott, nem gyarapodott, nem jó szemmel nézték. Felfogásuk szerint ha valaki nem igyekszik, hogy magának legyen, azon sem igyekszik, hogy az apátságna¹⁵⁶k legyen. A lusta ember, vagy lusta család két éven belül elmehetett.

Az iparosok, mivel állandó nehéz évi munkával szolgálták a gazdaság érdekeit, két tehéntartást kaptak. A háboru után javadalmukat még két mázsa árpával és két mázsa búzával emelték.

A kanász-számadó kiváltságos helyet és megbecsülést kapott. Két-három bojtárt is tarthatott. Javadalma három hold kukoricaföld, marhatartás, 7-8 anyadisznó tartása és ezeknek 25-30 malaca volt.

A kanász-számadó a legjobb módban élhetett, pénzét a takarékb¹⁵⁷a rakta. Földet venni mégsem mélt a fenyegetések miatt, így pénze elveszett.

Az orvosi ellátás abból állott, hogy sürgős esetben kocsit adtak a család részére, hogy orvost hozhasson. Erre a célra mindig a legügyesebb, legfiatalabb kocsist jelölték ki, akit nemegyszer éjjel is, meg a legnagyobb viharban is felkeltettek. Az orvos azonban legtöbbször csak pirulákat irt fel és azzal gyógyított. ¹⁵⁷

A cselédlakások és azok berendezése

Amíg a hivalkodó "kastély" szobáit nehéz, faragott butorokkal, kárpitozott székekkel, pamlagokkal, festményekkel és szőnyegekkel rendezték be és a sarokban álló magas cserépkályha ontotta a kellemes meleget, a cselédlakásokra a hideg, sötét, régi épület és a zsufoltság volt a jellemző.

A kastélyban veranda, szalon, folyosó és tizenhárom szoba volt. A vendégeket a szalonban fogadták. Első szoba a kormányzó szobája volt. Azután következett a vendégszoba. Mikor az intéző lakott itt, az is 3-4 szobát lakott. Nagy konyha, kamra is volt az emeleten. Itt lakott a személyzet is. Volt szobalány, szakácsnő, dajka.

A cselédek csak a legszükségesebb helyiségeket kapták meg, azt is szűken.

Az "első cselédház" szélesen terpeszkedő épületében négy-négy pillér tartotta a csehsüveges boltozatokat. A ház eredeti, egyetlen bejárata a Kápolna-domb felőli oldalról nyilott. A belépéskor egy nagy, négyszögletes helyiségbe, a hajdani közös "jobbágykonyhába" ért az ember. A tágas teremben két kemence volt, a kemencék mellett, sározott padkán sorakoztak a tűzhelyek, melyeken nyolc jobbágyasszony főzött egyidőben. A tűzhelyek fölött szélesöblű, fölfelé szűkülő szabadkémény állt, melyen a füst távozott.¹⁵⁸

Az asszonyok oldalára állított téglakon, vagy téglára helyezett vaspálcákon, vagy vasháromlábón főztek. A nagy levesesfazekakat a pirosan izzó, már nem füstölő parázsba temették harmad- vagy negyedrézsig. Mikor a terjengő, maró füst már eltávozott, a félhomályban tüzeltek, sütöttek, főztek, beszélgettek, vagy éppen veszekedtek az asszonyok.

A nagyobb cserépedények, tálak, tűzpiszkáló lapátok és vasak, vizesdézsa, melencék, tepsik, gyuródeszka, sodrófa és palacsintasütő ott voltak a közelben. A tányérok a "tálas"-ban, a csészéket a faliszekrényben, az evőeszközöket az "asztalfiában" helyezték el.¹⁵⁹ A konyha mind a négy oldalán egy-egy méternyi magas, fél méter széles és mély vakablak-szerű vájat volt a falban. Valószínű ez a hasított tüzelő elraktározására szolgált. Vagy a mozsarat, liszteszacskót, kovászt vagy a krumplisvékát itt tárolták. A közös konyha K-i és Ny-i oldalán két-két kis szűk ablak biztosította a derengő világosságot.

A közös konyhából a négy sarok közelében egy-egy ajtó vezetett az 5 m széles, kb. 10 méter hosszú lakószobákba. Egy-egy szobában két

családot helyeztek el. Az egyik család a két ablak felőli részt vette birtokba, a másik pedig a belső válaszfal mellett rendezte be otthonát. ¹⁶⁰

A fal mellett rendszerint a két ágy, a szekrény, /ómarium/ és a sublat /fiókosszekrény/ foglalt helyet. Az asztalt a térség közepe felé helyezték el, mellette pad állt. Legfeljebb még két darab szalmafonatu szék egészítette ki a szükséges butorzatot, melynek fonása itt-ott pirossal és zölddel volt díszítve.

A falra deszkából fogast szegeztek, vagy szegeket vertek a falba és a legszükségesebb felsőruhákat ezekre aggatták.

A két család kénytelen-kelletlen élt együtt. A kisebb gyermekek a családban éltek, az ágy alól előhuzható, kis kerekeken gördülő ládácskában a "supedliban" aludtak, amit nappalra az ágy alá dugtak. Néha két gyermek is aludt egy helyen. A nagyobbacska gyermekek már az istállóba mentek ki aludni. ¹⁶¹ Az istálló végében rendszerint volt egy-két üres férőhely, ahova jószág már nem jutott. Ott halmozták fel az alomszalmát. A gyermekek egészen a legénykorig az alomszalmán aludtak. Egészen belebujtak, pokróccal, nagykabáttal takaróztak. Megesett, hogy a magas szalmarakásról reggelre a gyerek a göbolyök jászlára csuszott. Volt olyan is, aki annyira megszokta az istállóban való alvást, hogy amikor meg-nősült, alig bírta a dunyhát és az ágyat megszokni.

A feudalizmus világából megmaradt közös lakásokat a kapitalizmus is sokáig megtűrte. 1918-ban végre kiharcolták a cselédek, hogy a közös lakásokba válaszfalakat húzzanak. A közös konyhát is megszüntették, helyén szintén lakásokat alakítottak ki. Az átalakított épületben, szűkös lakásviszonyok között, ma is nyolc család lakik.

Egy-egy család kapott két boltozatos helyiséget. ¹⁶³ Az első helyiség a konyha. Innen nyílik hátrafelé a szoba. A konyhának 2 m-es szakaszát leválasztották éléskamrának. Itt csak a legszükségesebb holmik férnek el. Ez a szükség hozta létre a Szántódra annyira jellemző, jellegzetes "kóter-telepeket", vagyis a ház udvarában a legnagyobb összevisszaságban felépített szabadtéri kis kamrácskákat, melyek téglából, deszkából, dorongból, nádból és kátránylemezből készültek. Itt helyezik el a hosszunyelő szerszámokat, lapátot, villát, fejszét, gereblyét, seprüt. Idekerülnek a korpás, ocsus, mütrágyás zsákok, dobozok, ládák, lán-cok, levetett "göncök", használt butordarabok, egyebek. Az egerek nem tesznek kárt a felhalmozott holmikban, mert a dorongok között egész éven át szabadon járhatnak ki és be. a macskák, a kóterek őrei. ¹⁶⁴

A lakás elé legtöbbször kis kertet is kerítettek, zöldségnek s pár

szál virágnak. A kiskert mögé építettek még hátrább faházakat, kukoricagórékat, nyulólakát, sőt még pelyvagunyhót is. Még hátrább, a domb oldalában pedig földvermeket építettek a baromfiak számára. A verem jó meleg, hasogatott gerendából készítik s vastagon földelik, a róka sem tudja kibontani. Különben is annyi a kutya egy-egy ház körül, hogy az arrajáró idegent egészen körülveszik s huzamosabb időn át nagy csaholással szorgalmasan követik.

Az udvarok távolabbi részében állnak a mult században épített sertésólak maradványai. Téglájukat már jórészen széthurcolták. Az első és második cselédlakáshoz tartozó 14 burgonyás-pince azonban még ma is használatos. A piros téglából épült pince-sor elárulja a százéves multat, de az ajtón lévő nagy lakatok bizonyítják, hogy mindegyiknek van gazdája ma is.

A 2. épület volt a "csősz-lakás". Régebben ebben lakott a csősz. Négy család huzódott meg benne, egyvégben. Mindegyik lakáshoz egy szoba, konyha és a konyhából leválasztott kis éléskamra tartozott. A szobák, konyhák gerendásak és földesek voltak. Ma már jórésze padlós.¹⁶⁵

A harmadik épület a "gazda-lakás". A gazda lakása volt. Régebben kocsmá. Szépen ivelt tornáca nyugatra néz. Boltozatos szobái szépek, melegek. Egy része alá van pincézve. A pince ma is száraz és jó. Az elsőszoba alatti pince-részt betemették, midőn a déli ablak alatti része beomlott. A kormányzó nem engedte, hogy bárki is lemenjen és megnézzé mi van ott. Állítólag ismeretlen eredetű csontvázakat találtak a pince e részében, melyek feltevés szerint meggyilkolt emberek maradványai.¹⁶⁶

Az épület északi részét később megtoldották. A "gazda-lakás" talán a legszebb épület volt a pusztán. Most a legrosszabb állapotban van. A nádtető leroskadt, a gerendák kilátszanak, az eső átáztatja a szép boltozatos szobákat is. A gólya, talán már száz év óta, kémenyére így is hűségesen vissza-visszatér.

A "pásztorház"-ban a kanász, a számadó, a tehénpásztor és a juhász lakott.¹⁶⁷ Lakásuk szoba-konyhából és kis kamrából állott. Eleinte itt is téglán, majd vaspálcán, később háromlábbon főztek. A lábastűzhely elterjedése azonban a régi sározott tűzhelyeket kiszorította.

A majorudvar Ny-i peremén épült 1810-ben az "iparosok háza".¹⁶⁸ Az épületben öt család lakott. Az 5x6 méteres szobák, elég nagy konyhák, kis kamrák már kényelmesebb helyet nyújtottak a családoknak. Itt lakott a kovács, aki gépész is volt egyszemélyben, mellette az asztalos, bogár, -egyidőben az erdőkerülő is, - a pincemester és a kertész is.

A többi, -többnyire istállóból és akolból átalakított lakásoknak történelmi jelentősége nincs.

Hogy nézett ki egy cselédlakás? ¹⁶⁹A kívülről rendbetartott, fehérre meszelt falakon belül egy zárt világ fogadta az embert: a leg-egyszerűbb butorok, sikált földpadló, disztelen falak, áporodott levegő.

A barnára festett fenyőfa-ágyakat falusi asztalos készítette. Az ágyakban szalmazsák, dunna és vastag vánkosok voltak, egyszerű színes gyári cernaterítővel leterítve.

A "sifonér"-ba a ruhák voltak bezsufolva. A tetején dunsztos-üvegek, kaporral, tormával eltett uborkás és zöldpaprikás üvegek álltak sorban, egy-egy alma vagy birs kíséretében.

A sublót teteje tele volt rakva cifra csészékkel, poharakkal, vázákkal, olcsó, vásári porcellánszobrokkal, bucsui emlékekkel. Egy-két olcsóbb fénykép volt a poharaknak döntve: első-áldozási, vagy bérnálási, vagy esküvői kép.

A szoba közepén széles asztal, terítővel, vázával. A vázában virágcsokor. Az asztal mellett merev, vásári támlás székek.

Az ajtó mellett szenteltviztartó, rajta lógott a rózsafüzér.

Az ágyak fölött Mária, Jézus, vagy Szt. József képe, színesben. Az oldalfalon a szülők megfakult képei. Középen széles, farámás tükör. Mellette évtizedek óta porosodó menyasszonyi koszoru. A másik falon berámázott katonai elbocsátó: huszár ül a lovon, csak a fejét kellett fényképpel kiegészíteni. A beüvegezett házi áldás mellett néha ott feszengett Ferencz József és Vilmos császár képe is!

Alább rokonok, ismerősök képei. Kis gyermek vánkoson hasrafektetve. Vagy kislány koporsóban fekve, virágcsokorral.

A szoba egyetlen ablakán függöny, muskátli. A gerendára szentelt barka volt tűzve. Régi szemeskályha állt a sarokban, vagy már ezt kandalló vagy olcsó vaskályha váltotta fel.

A vendéget a konyhában fogadták. Itt mindig meleg volt. A sározott tűzhelyen főtt a krumpli, a répa, az ebéd. A kis konyhaszekrény tele volt edényekkel. Tetején a vasaló, rézmozsár kifényesítve. Alján konyhamérleg. A falon kihuzott madzagon fedők sora. A réz habverő-üst, mint az ünnepi hangulat jele, teljes ragyogásban tündökölt. A konyha közepén a nagy asztal. Székek. Az ablak előtt kis asztalka, abrosszal leterítve. Rajta kalendárium, ujság, szemüveg. A falon giccses falvédő, kefe- és fésűtartó. Körben falvédőpapír. Rajzszöggel felerősített falinaptár, valamelyik ujság ajándéka. Az ajtó mögött fogas, a sarokban bot.

Itt történt a mindennapi főzés, a kenyérdagasztás, a tollfosztás, kukoricamorzsolás, a szomszédok beszélgetése, a disznóölés, a gyermekek tanulása, jövés-menés.

A kamrában lisztes zsák, korpás zsák, viselt ruhák, láncok, kötelek, káposztáshordó, lekvárosköcsögök voltak néhány befőttesüveg kíséretében.

Sütés a közös kemencében

A cselédházaknak régebben belső kemencéi voltak, csak az átalakítás után kaptak ezek udvaron épített szabadkemencét.

A gazdalakás, pásztorház és iparosok házának lakói számára a majorudvar peremén különálló, zömök, széles kéményű közös kemencét építettek, kb. a XIX. század elején. Ez a jellegzetes kis épület ma elhanyagolva áll.

Pedig régebben, főleg lakodalomkor, ünnepek előtt, vagy bucsukor milyen sürgölődés-forgolódás volt körülötte!

Kenyeret rendszerint kéthetenként sütöttek a háziasszonyok, mert azt tartották, ha friss a kenyér, jobban fogy. A sütés sorrendjét megbeszélték: "Máma süt a Mariska! Holnap a Juliska!" Ha ketten is szándékoztak sütni, az egyik átengedte a kemencét: "Nekem van még egy kis kenyérem, süssél Te!"¹⁷⁰

Sütés napján jó korán kelt a háziasszony. A dagasztóállványt, dagasztóteknőt, lisztet már az este előkészítette. Befütött a kemencébe, azután negyedóránként nézték, rakták a tüzet. Nyáron üszék-csutával tüzeltek, amit a tehenek elől szabadon elhozhattak. Télen rőzsekévéket dobáltak a tüzre, ami gicával össze volt kötve. A tüzet hasogatott gallyakkal is erősítették.

A kivánt mennyiségű lisztet eldagasztották, a kenyértésztát letakarták. Behozták a bükkfából faragott sütőlapátot, előkészítették a csomából font pemetet és a fából való szénvonót. Letörölgették őket és kivitték a kemencéhez. A vasból készült szénvonót nem szerették, mert az a kemence fenekét tönkretette.

Az átmelegedett kenyértésztát gömbölyű szakajtókba szaggatták. Ilyen szakajtókat a vásárban lehetett venni, de ilyet árultak a téglások feleségei, akik házról-házra jártak a vékakkal és borsóért, búzáért, lisztért, kukoricáért cserélték el azokat.

Kisebb család 5-6 kenyeret sütött, a nagyobb család 8-10-et. Ahol csak egy kereső volt és hozzá 4-5 gyerek, ott kukoricaliszttel kellett szaporítani a kenyeret. Ezek fehérszemű kukoricát vetettek, leengedték a darálón és ha keveset adtak a liszthez, a kenyér igen finom és jóízű volt. Leginkább rozsos kenyeret sütöttek, ez nem száradt meg olyan hamar.

Ha megkelt a kenyér, a legnehezebb munka következett, az oda-

hurcolkodás. Mert viharos időben is kellett sütni, ha nem volt kenyér! Nem tudta az ember, hogy a kalapja után fusson-e, vagy a kenyeret szorítsa. Bent a kémény alatt már enyhébb volt a levegő. Volt itt egy kis padka, az apátság készítette, arra rakodtak le. Kihuzták a paraszat, péméttel elsöpörték a kemencefeneket, a szénvonóval húztak egyet a kemence fenekén, az szikrázott, jöhet a bevetés! A kenyereket egymásután a sütőlapátra döntötték, megmosdatták és a tüzes kemencébe vetették. Gyakorlott háziasszony ügyesen csusztatta egymásmellé a kenyereket, hogy mindegyiknek jusson hely, össze ne nőjjenek. Bevetés után bezárták a kemence vasajtáját s arra a sütőlapáttal keresztet irtak.

A lángost minden háznál kedvelték. Ahol már fogytán volt a kenyér, a kenyér bevetése előtt lángost sütöttek. Pár perc alatt tarkára megpirult, melegen letörölték, fokhagymával bedörgölték, zsiros tollal végigjárták, megsózták és melegen fogyasztották.

A kenyér egy és fél, kétóra alatt sült meg. A kiszedett kenyereket először az ágyra tették kihűlni. Aztán a kamrába a kenyértartó fára, vagy a kenyértartó deszkára kerültek. A kenyértartó fa két keresztberakott deszkából készült. Középen átfurták. Erős rudat erősítettek bele. A kamra gerendájára felakasztották. 4-5 kenyér elfért rajta. Aki több kenyeret süttött, az azokat a kenyértartó deszkán helyezte el. A hosszú deszka a kamra falán, vagy valamelyik gerendán drótokon lógott. Erre álogatták élével egymásmellé a kenyereket.

Sütés után szétszették a dagasztóállványt és a sütőteknővel együtt visszavitték őket a sufniba. A sütőlapát, pemet, szénvonó sokszor még ottmaradt, mert közben jött a szomszédasszony és azt mondta: "Te, hagyd itt ezeket, ne kelljen nekem is idecipekednem!" És ottmaradtak a hosszunyelő eszközök, sokszor négyen is sütöttek velük, amire vissza kerültek eredeti helyükre, a sufniba, vagy a padlásfeljáróba.

A kenyérszegés ünnepi pillanat volt. Mindig az apa szegte meg. Keresztet irt a kenyérre és ezt mondta: "Jézus segíts meg!" Azzal megszegte a ropogós, illatos, friss kenyeret, amiért már a gyermekek nyújtották kezecskéiket. A megszegett kenyér aztán a fiókos asztalba került, ahol szalvétával letakarták.

A kemencében ünnepek előtt kalácsot, buktát, kiflit is sütöttek. Karácsonyra divatos volt a dióskalács, mákoskalács.

A kemencét kb. tíz éve még husfüstölésre használták. Két-három kormos rudon lógott a sok szalonna, kolbász, sonka. Fűrészpor és fenyőág lassu tüzen piritották a sok jó falatot. Négy-öt nap után boldogan cipelték be a holmikat a kamrába, hogy kéznél legyen. A közös kemence a két legfontosabb dolgot nyújtotta az embernek: a kenyeret és a hust, ami az életet biztosította és az erőt adta!

Pusztai gyermekség

A pusztán 12-15 iskolaköteles gyermek volt évente. A nyár könnyebben eltelt; játszottak a ház körül, a házra vigyáztak, vagy foglalkoztak a rájukbízott kisebbekkel. A nagyobb fiúk már a mezei munkában segítettek, a nagyobb lányok pedig az ebéd elkészítésében.

Szeptemberben megváltozott az életük. Már hét órakor elindultak, hogy 8-ra odaérjenek a zamárdi iskolába. Szép időben még csak elmentek valahogy. Esős időben elcsusztak, sárosak lettek, el is késtek az iskolából. Később esős időben otthon is maradtak.

Ha nagy hó volt, a nagyobb testvérük elibük ment, nyakába vette a kisebbet és úgy hozta haza az uton. A kocsí nem vitte el rendszeresen a tanulókat. Csak akkor, ha valamiért Tóközre ment. Tlyenkor felkapaszkodtak rá a gyerekek, az iskolánál meg leszálltak. Hideg, havas télben pokrócba bugyolálták a kisebbeket, úgy adogatták fel a kocsira a többi közé. Így is majdnem megfagyva értek haza.¹⁷¹

Kedden és csütörtökön délután nem volt tanítás.¹⁷² Más napokon egész nap az iskolában voltak. Száraz kosztot vittek magukkal, leginkább kukoricakenyeret, meg hozzá még valamit.

A tisztelendő ur, ha hittanra jött, megý szokta kérdezni: "Na, mit hoztál?" Egyszer elvette az ebédre vitt kolbászt. Azt mondta: "A te apád jó kolbászt tölt!" Máskor meg: "Na, gyerek, mit hoztál?" Mondták, hogy kukoricakenyeret, meg töpörtyüt, pörccöt. Letört a kenyér sarkából egy darabot, a töpörtyüt is megkóstolta és azt mondta: Nagyon finom! "Aztán él ne men-jetek ám gyümölcsöt lopni!" /Tudta, hogy a gyermek mindig éhes és a szán-tódi gyümölcsöt féltette tőlük! /

Az iskolában összefogózkodva szoktak énekelni, játszani. Lánc, lánc, eszterlánc... Meg itthon vagy-e hidasmester? Télen hógolyóztak az udva-ron. Tavasszal, ha megjött a jóidő, összeszedték a béres szekerekről a láncokat és a góré alá hintát kötöttek. Két láncra tettek egy hosszú deszkát. Három lány felült a deszkára, egy gyerek meg elől, a másik meg hátul, úgy hintáztak. Egyszer elszakadt a lánc. A lendület kidobta őket az udvar közepére.

A korlátton való mászkálás is kedvenc szórakozásuk volt. A csira-istálló udvara be volt kerítve korláttal. Annak a tetején futkostak kör-be. Nyáron ördöghintát csináltak a Szilvásban. Leástak egy ducot, ab-ba erős szeget vertek. Rátettek egy nyomórudat, ami középen ki volt fur-va. A rud két végén kötélben egy-egy kis fadarab lógott. Arra ültek. A gye-rekek hajtották. Néha elszédültek és a gyomruk is felkavarodott

Télen kivitték a szánkót és a dombról lecsusztak a Szilvás felé. A nagyobbak fakutyázni mentek a jégre.

Voltak köztük jófejű, jó tanuló gyermekek, de a papok nem segítették elő a továbbtanulást, pedig nekik is voltak híres iskoláik.

Egyik szülő kérte a kormányzót, vitesse el a fiát, hogy valamit kitanuljon, mert a lába hibás. A kormányzó azt mondta, szabónak, cipésznek jó lesz úgy is! A "cipész" szó méregre gerjesztette az apa-szívét. Azt mondta határozottan, az nem lesz! - Akkor legyen köszörüs! - mondta rá a kormányzó.⁴³

12-13 éves korig "zsurlódott a gyerek". Hol az iskolába ment, hol a mezőre dolgozni, ahol feles, vagy harmados földet kapáltak.⁴⁴

Mihelyt kimaradt az iskolából, rögtön elszegődött fél vagy háromnegyedes konvencióra bojtárnak, postásnak, vagy pásztornak a növendékek mellé. Még mindig igaz volt, amiért Csokonai úgy felháborodott: "Hát csak kanásznak ^{termett} ~~vadó~~ a somogysági paraszt?"

Két emberöltőn át, -ha visszatekintünk, -nem találunk olyan pusztai fiatalot, aki továbbtanult volna. Csupán egy leány végezte el az ötvenes években a tanítónőképzőt és most Tihanyban tanít. A volt uradalmi kovácsnak a lánya. De csupán a maga erejének és szülei segítségének köszönheti, hogy felemelkedett.

De hol van a többi, aki szintén tanulhatott volna? A pusztáról mélységesen hallgat...

Gyermekkori emlékek, hagyományok

Ködös őszi időben, mikor már korán besötétedett, vagy téli esteiken, mikor az északi szél siró dallamot füttyült a puszták kéményein, a konyha melegében együtt ült a család. Ilyenkor meséltek az öregek egy-két érdekes dolgot a puszták történetéből. A gyermekek, akik úgy tudták, hogy majd ők is itt fogják leélni életüket, szívesen hallgatták az érdekes beszélgetéseket.

Megtudták, hogy a "csirastállóban" tehének, tenyészanyák voltak.¹⁷⁵ A "gőbölállóban" a hizlalásra fogott marhák: ökrök és bikák. A "csirásökör" nevet pedig a magyar-tarka ökrökre, a vörösekre mondták. A sötétnézésű, lomhamozgású bivalyoktól féltek, mert hallották, hogy a piroskendős, vagy pirosszoknyás lányokat megkergetik. Épp így megbolondultak, ha fénylő biciklit, vagy tollas-kalapos csendőröket láttak. Talán nagyon is sajnálták a szegény állatokat, mikor látták, hogy a bivalyos farkós-pottal püföli hátukat, oldalukat, de még a fejüket is. A szegény állatok aztán pislogva, gyorsabb iramban fordultak a megfelelő irányba.

Hallották, hogy a "gazda-lakás" és a pajta között volt egy kut, pontosan az út közepén. Ez lehetett a régi vendégház kútja. De erről senki nem tudott, mert már régen betemették. Arra szaladt egyszer a ménes. A régi kut beszakadt. Dobtak bele követ, mély volt és nagyot loccsant. Jelentették a gazdának, az meg a gazdatisztnak. A kutat földdel betemették. Terméskő darabok még most is láthatók azon a helyen.¹⁷⁶

A gazdalakás északi felén tágas szoba van. Ez volt a valamikori korcsma. Alatta pince van. A pincébe valamikor belülről lehetett lemenni. Az ivóban a hagyomány szerint sokszor megfordult Sobri Jóska, Savanyu Józsi, Séta Pista is. /Inkább Patkó Pista!/¹⁷⁷

Az első világháború idején még a göré oldalában egy csomó "foszni-deszka" volt felhalmozva, tárolva, hajó oldalának való. A téli "jégtoláskor" ugyanis a jég összetörte a hajót. A deszkát bivalyosok hordták fel a Révbe, ahol idegen hajóácsok megjavították a hajót. A deszkák 40 centi szélesek és fél sukk /15 cm/ vastagok voltak.

Öregapáiktól hallották, hogy a mostani vasuti átjárónál, a sorompó környékén két óriási nyárfa volt. Tavasszal és ősszel, mikor magasabb volt a vízállás, itt szokott a "tutaj" kikötni. A felső révből jött ide, itt volt a kiszállás. Emberek húzták evezővel. Olyan komp-féle volt. Ezt az "alsó-kompot" az öregek sokszor emlegették, hogy azon sok birkát vittek a felső-félre.¹⁷⁸ A pásztorok a birkákkal együtt mentek. Ugy néztek ki, mint a fél-betyárok. Jónak is voltak a betyárokkal, mert azok egy-egy

birkát elkampóztak és a birka eltűnt.

Öregek emlegették azt is, hogy a Balaton régen kijebb volt. A szántódi kökerítésnél /?/ nagyobb kövek voltak letéve, ezek a kövek védték a kerítést a hullámveréstől. /Az alsó kompikötő táján lehetett./

Mikor a hársfás utat építették a rét sarkától a kastélyig, a régi tyukól környékén rengeteg csontot találtak. Az egyik gulyás felmerte a csontot lapáttal, a trágyára hordta el szamaraskordéval. Valami tömegtemető lehetett ott. /?/ ¹⁷⁹ /Török, római?/

A régi gyümölcsös a domb tetején és oldalán volt. A hársfás ut mentén "csoda-nagy" diófák voltak. A kastély és borpince keleti térségében nagy fenyőfák voltak. Nem "lucs", hosszú levelű, nem is "piros", /erdei/ hanem "keresztesfenyő", olyan mint a karácsonyfa.

A szilvást 1933-34-ben telepítették. Keszthelyről jöttek ki szakemberek, azok jelölték ki a gödrök helyét. Parragi bognár csinálta a karókat. Sok száz cöveket kellett akkor neki elkészítenie. Mikor már az Almás, Barackos, Körtés is termőre fadult, a gyümölcsöt itt helyben adták el, napi áron. Különösen a Szilvás adott jó termést. Egyszer olyan termés volt, hogy mind nem tudták eladni. Akkor három vagonnal szállítottak el belőle. A gyümölcsöt távoli kereskedők vették meg, ezek vagonként szállítottak. Budapest vidékéről pedig tizesével jöttek a "kosaras-tótok" és elhordták a gyümölcsöt. ¹⁸⁰

Az Almáskertben egyszer lányok szedték az almát. Befogták az orrukat és úgy vihogtak a fákon. Megkérdezték, mit nevetnek? "Olyan örfacsaró bűz jön valahonnan!" - válaszolták. A közeli gyepeben egy ember hullája feküdt. Börtarisznyája a fejére volt huzva. Azt beszéltek, valami zalai ember volt, aki S omogyba vásárra jött és visszafelé kirabolták és agyonverték. Kihívták a Polczer doktort. Az megállapította, hogy nem gyilkosság történt, hanem valami koldus huzódott meg a gyepeben és ott érte a halál. ¹⁸¹

Mesélték, hogy a gazdalakás alatt nagy pince van. A betyárok idejében itt szokták kivégezni az áldozatokat és hullájukat itt égették el. Nem volt szabad beszélni sem róla! ¹⁸²

A kastély verandája alatt is van egy pince. Ennek egyik részébe senki be nem mehetett. "Vasgáder" /vasrács/ volt előtte. ¹⁸³ Egy öreg embertől megkérdezték: "Ignác bácsi, hát ebbe a pincébe nem megyünk be?" Azt mondta: "Gyerek, hallgass, mert oda "ilyeneket" szoktak bezárni!" és a gyerekekre mutatott.

A front alatt a szovjet katonák kinyitották a pincét. Hogy mit találtak benne, nem tudja senki. Kimeszelték, ez lett a bunkerjük. Azelőtt dohos, penészes, rohadt pince volt.

Érdekes esetek

Szántódpuszta multjához tartoznak az alábbi érdekes esetek is.

Az első világháború idején történt. Varga János bácsi öregapja szántott az Állási dűlőben¹³⁴. Az utolsó fogást végezte. Dél volt. Az ekéje megakadt az emelkedőn. A féreg egye meg! Nem megy! Próbálta megemelni, nem tudta. Valami "vaktüke" lehet itt, -mondták. "De kercent, ez nem lehet vaktüke!" -mondta az öreg. Az ökröket lefogták az ekéről. Egy kifaragott, mésszel leöntött kőlap jött elő. Odamentek talán tizen is. Levonszolták a kőlapot. Egy régi sirt láttak, amelyben csontváz feküdt. Mellette ezüst kard. Másik felől lándzsa. Közben harangoztak, eljöttek haza. Találkoztak a gazdával, aki kérdezte: "Hun a teremtéstelekbe voltatok?" Megmondták az ujságot. Szaladt a gazda az intézőhöz. Az intéző befogatott. Mire kiérték, nem találtak semmit.

Az éjjel ugyanis a szántódi istállóban hált meg egy vándor, aki a Komlóskert elején tüzet rakott és melegedett. Észrevette a dolgot, elcsomagolta a "csontvájzat" és mindent elvitt. A csendőrök köröztek, de nem akadtak nyomára. /Ma már tudjuk, hogy római sir volt/A sir fedőkövei a kastély pincéjében ma is láthatók.

Egyszer meg a 13-as táblán, a Temető dűlő közepén szántottak az ökrök 11 óra tájban. Tíz eke, tíz béres egymásután. Az ökrök négyesbe mentek. Az egyik ökörnek egyhelyen beszorult a lába valami lyukba. A béres odacsapott. Kirántotta a lábát, de helyén gödör lett. Ledugták rajt a hosszú ostort, nem ért le. Levették négy ökörről a láncot, összekötötték, nem ért le. Levették nyolc ökörről, akkor sem ért le! Végül mind a tíz fogatról levették, -negyven ökörlánc! -az sem ért le!

A sok próbálgatásban egyik ember azt mondta: "Add nekem, az én karom hosszabb!" Átvette a láncot, de ügyetlenül fogta, a lánc beleesett! Elment mind az ökörlánc, de zörgést így sem hallottak. Ekkor azon tanakodtak, mit mondanak majd a gazdának, hogy a láncok elvesztek. Hirtelen ott termett Vojnics kormányzó szelleme és hazaparancsolta őket, mert már dél volt. A Majorudvarban aztán találkoztak a gazdával és a kormányzóval. Jelentették az esetet. A kormányzó azt mondta, én nem voltam kint, az csak a szellemem volt, én itt benn voltam a pusztán! A béresek pedig holtuk napjáig emlegették, hogy a Vojnics kormányzó szelleme valóban megjelent nekik! /?/

Réges-régen Szántódtól délre volt egy borpince. A kormányzó valami menyecskevel ott szokott mulatni.¹³⁶ A kormányzó kiment, odajárt hozzá egy

menyecske a sérseki szőlőhegyről. A menyecska ura egyszer megleste őket. Agyonverte őket a pincében. Aztán a pincét betemették. Akkor lett a másik pince. /?/ Valami volt ott, nagy négyszögletes helye meglátszik. Azon a tájon egyszer be is szakadt egy ökör, mikor szántottak. A lyuk a sok ökörláncot is elnyelte.

A Hármashegy előtti kis dombot Vérmezőnek hívják. Honnan kapta ezt a nevet?

Valamikor Sörös Imre gulyás ridegmarhákat őrzött ott. Ott volt a "gunyhója" is és szőlőt is ültetett a kis domb tetejére. Szabad idejében furkókat, ostornyeleket faragott bojtárjainak. Egyszer igen elvágta a kezét. Megkérdezték tőle: "Miért van bekötve zsebkendővel a kezéd?" Azt felelte: "Sok vérem elfolyt a vérmezőn!" Azóta hívják Vérmezőnek a kis dombot! ¹⁸⁷

Történt, hogy Nagy Vencel, kormányzó kedves kocsisának tehenet vett. Civilben volt. Körüljárta, tapogatta a tehenet. Aztán azt mondta: "Ne vegyük meg, mert nagyon csiklandós!" Az eladó rögtön a szemébe vágta: "A fiatalur is azt a menyecskét szereti, amelyik csiklandós!" Volt erre nagy nevetés! Hát meg is vették a tehenet. Mikor pedig a tehén ellett, a kormányzó odament, feltűrőzködött, segített az ellésnél. Szerette igen a jószágot. ¹⁸⁸

A kedves, öreg Julinéni mesélte a következő történetet ¹⁸⁹

"Nagy tökök voltak a Csapási dülön, a kukoricaföldön. Haza kellene hozni, szekeret kelle kérni, -gondolta magában. Éppen jött a Boross intéző, meg a Szabó gazda. Nem tudom, melyiktől kérjek, jön a "fej"-is meg a "láb" is. Mégis az intézőhöz léptem, elkértem a bivalyokat.

"Aztán ki hajtja el a bivalyokat?" -kérdi az intéző. "Ez!" -felelte a gazda és rám mutatott. Odaadták a Bátor és Huszár nevű bivalyokat. Megrakodtam jól. A Csapáson elkerültem az intézőt. Mikor elkerültem, nagyot nézett, hogy lány létemre bírok a bivalyokkal és nagyot mosolygott."

"Az eke szarva közül mentem férjhez. Napszámos voltam 18-19 éves koromig. Négy szilajjal szántottam. Nagy szarvuk volt a szilajoknak. A napszám 50 fillér volt. Lehetett kapni érte az akkori időben két méter festőt, meg két delin kendőt."

"Egyszer vittük a rongyokat a földre, hogy abból "vázukat" csinálunk. Az ökrök éppen akkor jöttek a kutról. A Tornyos nevű ökör oda-jött és felkapott a szarvára! Az első béres odakiáltott: "Fogd meg a szarvát, meg ne mozdulj, majd a jászolyba letesz!" Én megfogtam a szarvát, hát bevitt az istállóajtón és a jászolyba letett."

"Szekfü, Bimbó, ezekkel szántottam. A második párra már nem emlékszem. Nagyon régen volt..."

A szántódi határ dülönevei ¹³⁰

Az ősi föld dülöneveit érdemes áttekinteni. Néhány ezekből már az árpádkori oklevelekben is szerepel. A legtöbb török utáni, vagy még újabb eredetű.

Almás. /Almáskert/ A Kápolna-domb K-i aljában lévő fát 1972-ben kivágták.

Aranypart. /Aranymező/ A Hármashegy Ny-i szomszédságában elterülő szántók neve. Aszályban hamar kiszárad, növényzete sárgul.

Ács-tanya. A bazsitanyai dülő magaslatán lévő magános lakóház.

Állási dülő. Régebben erdő volt. 1865-ben vágták ki. Északi végén a gulya részére állást, szárnyéket készítettek, innen a név.

Árpáskert. A legjobb szántók egyike a vasuttól D-re. Régebben jóminőségű sörárpát termeltek benne.

Balaton melletti Egy régi térkép így nevezi a Balaton melletti gyepelgelőket a mai kempingek tájékán.

Bazsitanyai dülő. A Komlós elejétől a zamárdi határig terjedő 32 holdas birtok neve. Két emberöltővel ezelőtt a Bazsiból visszaköltözött Tóth nevű kántortanító tulajdona volt.

Belső-kut. A puszta elején lévő hengeres kut neve.

Berek. Általában az egész, lapos szántódi berek neve.

Berkenyész. A vaskereszti állé Ny-oldalán lévő tölgyes neve. Valaha a berkenyefa itt vadon nőtt.

Brettyó. A szántódi berek Zamárdi felé eső vizes, tocsogós része.

Borocos. A Kápolna-domb teteje, melyet barackfákkal ültettek be. A fák jórésze már a szárazság miatt kipusztult.

Büdöskut. L. Kiskut.

Csapás. A pusztáról D-re kiinduló széles csordahajtó ut. Az erdei legelőre vezet.

Csemetekert. A határ Ny-i sarkában lévő állami csemetekert, melyen újabban szolgálati lakások és a Műszaki Erdészet műhelyei épültek.

Csikászó. /Csikászó-völgy, Csikászói dülő, Csikászói erdő/ A pusztától D felé húzódó vizes völgy, sarokerdő és a vele szemben lévő szántók neve. Vizében valamikor a csik nevű halat fogták.

Csikászói kut. Az erdő sarkán, a téglagödörben álló régi kut. Vize valamikor kitünő volt. Ma ihatatlan. A kutban békák vannak, verebek fészkeknek.

Sorda-kut. /Kanászkut/ A Szérüskert közelében lévő gémeskut. Vize jó.

ic. /ÉGTSZ/ A Rév környéke. Az ÉGTSZ-Bank parcelláztatta fel az I. viháboru után.

Feneketlentő.A puszta Ny-i oldalán lévő nádas legmélyebb része, melyben valamikor mély víz volt. Mély vizébe egy bika is belefulladt.

Gyertyánosi-lap. Gyertyánerdők közti kis tisztás a Csikászó déli részén. Földjébe a vadaknak takarmányt vetnek.

Gyurgyókás. Dülő neve az Aranymező közelében. Az ut partjában régebben gyurgyókák fészkeltek.

Hadtatárjárás. A Küesdomb régi neve. A hagyomány szerint ezen át jöttek a tatárok Szántódra.

Halastó. A 18-as SZOT Uttörő Üdülő szomszédságában elterülő sekély, nagykiterjedésű lapály, amely régebben halastó volt.

Halászgunyhók. Halászsok részére épített kör alakú, földbe süllyesztett nádkunyhók voltak a Kék Tó környékén. Ma beépült terület.

Hármashegy. /Hármasdomb, Hármas/Szántódtól D-re emelkedő erdővel fedett hármashegy. Már az árpádkori oklevelek említik nevét.

Homokbánya. A pusztától D-re, egy magaslaton újabban nyitott tisz homokbánya neve.

Horthy-ebédlő. A Gyertyánosi-lap végében, hármashegy utelágazásánál lévő árnyas erdő, melyben Horthy szokott vadászni. Az ur társaság zöld ágakból készített sátrakban ebédelt.

Hosszuhegy. A Hármashegy legnyugatibb vonulata. Itt volt a nagy verekezés az endrédiak, zamárdiak és kőröshegyiek között, mikor a disznókat a tilos legelőn találták.

Hosszuvontató. Hosszu összekötő erdei út volt a vaskereszti tető és a Vizvári-cser alja között, melyen a rönköket huzatták láncsal lefelé.

Káplánkut. Pár holdnyi szántó volt az erdő közepén, egy völgyfenéken. Ma beültetett fiatalos erdő. Kutja igen régi. A vadak itatása végett ásták. Vize iható.

Kápolna-domb. A szántódi domb, melyen a Kristóf-kápolna áll.

Kiskertek. A volt cselédek, majd tisz-dolgozók kiskertjei a domb délkeleti mély csücskében.

Kiskertek. Ugyanaz, a széles út mellett, a Csapás közelében.

Kiskut. A kivágott nyárfasor közelében lévő forrás neve. Beiszaposodott. Vize ihatatlan.

Kiskuti dülő. A Kiskut szomszédságában lévő szántóföldek neve.

Komlós. /Komlós-völgy, Komlós-gödör, Komlóskert/Az Állási dülő K-i oldalán D felé huzódó széles szélbarázda, mely egy zugvölgygel a Kőhegy lábához lapul. Végében egy Komlós nevű cselédembernek bekerített krumpliföldje volt.

Körtéles. A Szérűskert Ny-i szomszédságában lévő rét neve. Régebben erdő volt, öreg vadkörtefákkal.

Körtés. A Képolna-domb É-i oldalára ültetett körtefás terület. A fák még fiatalok, de pusztulóban vannak, gondozatlanok.

Körtvélyes. A Káplánkut szomszédságában lévő erdő neve. Hajdan vadkörtefás terület volt.

Kőhegy. Zamárdi Ny-i határán lévő magaslat, melynek tetején az apátsági szőlők voltak. Tengerszint feletti magassága 170 m.

Küesdomb. /Küeshegy, Küestető/ Ugyanaz, mint a Hadtárjárás. Apró kővel van tele. Terméketlen terület. Felverte a túske, a bozót.

Nagydülő. A Küesdombon tül, erdő-alatti szántó neve. Ez volt a legnagyobb tábla. Innen a név.

Nyári jászol. A Csapás elején, nagy szilfák alatt nyári jászolat állítottak fel a pihenő ökröknek. Szép idő esetén éjjel-nappal itt voltak. A "hetes" vigyázott rájuk.

Ósi nagy ut. A vaspereszi tetőről a Hármashegy felé vezető igen régi földut neve. Széles árkat ma a borókafenyő veri fel.

Pedagógusföldek. A Nagydülő északi része, melyet a felszabadulás után a pedagógusok részére tartottak fenn. Itt vannak a pedagógusok kukorica-földjei.

Pörkültvágás. A Hosszúhegy D-i szomszédságában lévő erdőterület. Neve a régi erdőirtás módját jelzi. A fák tövéből a kérget levagdalták. A fák elszáradtak. Azután irtották ki az erdőt.

Rezula-szél. A Csikászói erdő régi neve. A mai öreg erdő akkor még cserjés, zörgő-bokros, rezulás volt.

Ré. /Réház/ Kompkikötő és mellette lévő épület.

Réházi dülő. A Rév közében lévő szántók neve.

Rév. Szántód-Rév. Kompkikötő.

Révcsárda. Műemlék épület, kedvelt mulatóhely.

Selemrét. Az Almáskerten kívüli lapos rétság. A Csikászó-völgyben folytatódik D felé. Közepén mély árokban víz csörgedezik.

Selemréti forrás. Kis forrás volt a selemréti árok oldalában. Jó hideg vizét itták a hajdani aratók. Ma a kis forrásnak nyoma sincs.

Szamárkő. Nagyméretű kőtuskó a Kőhegy lábánál. Valamikor Szántód és Szamárd között az ezeréves határt jelezte. Műemlék, de nem törődik vele senki. A középkorban Ördögkő /Ürdögkeő/ volt a neve. /Hogy az ördögbe került ez ide? Mi az ördög lehetett ez? Ezt csak az ördög hozhatta ide! /

Szénégető. Nagy mélyedés a Gyertyánosi-lap K-i oldalán. Hajdan itt gyertyán ágából faszenet égettek az uradalmi kovácsok. /1860. /

Szérüskert. A pusztta Ny-i széle, széna és szalma kazlakkal.

Szilvás. A pusztta É-i előterében lévő gyümölcsös területe. Kitűnő termőfái már pusztulóban vannak. Szilváját a Bp. környéki tótok vásárolták fel.

Szivás./Szivás-gödör,Szivás-lap/A Hármashegy előterében lévő mély terület,melyen két sot szilvafa volt.Ma elvadult bozót.

Temető.Gyepüvel kerített kis temető a széles ut D-i oldalán.

Temető-gödör.Régi földbánya a temető K-i partjánál.A partban gyur-
gyókák és verebek fészkelnek.Szemétlerakó hely.

Téglagödör.A Csikászói kut körül lévő gödrök,melyekből a téglavetés-
hez az agyagot bányászták.A gödrökben ma sertések fürdnek.A környék
disznólegelő.

Todolai-gödör. A második nagy "gödör" a Gyertyánosi lap K-i oldalán.
A hagyomány szerint valami Toldi nevű betyárnak voltak itt az elrej-
tett óljai./Toldi-ólla-gödör=Todolai gödör/

Tótorok.A tónak a toroka.Az a hely,ahol a szántódi berek vize össze-
függésben volt s Balaton vizével.Ma rét a vasuti őrház környékén.

Ujszöllő.A Köhegy Ny-i gyepűjén kívül ujabban létesített szőlők.Most
egyénieké.

Vadászház. A Vaskereszten túl,a meredek parton épített két fülkés kis
vadászház volt.Előteréből gyönyörű kilátás nyílt a Gyertyánosi-lap
erdei felé.A Félix-féle vadászlak építésekor lebontották.

Vaskereszt.Az ősi zamárdi-szántódi határ irányában lévő széles nyi-
ladék végében felállított milleneumi emlékmű.Köréje ültetett fák vé-
dik az északi viharoktól.Ezer éves határt jelez.Barbár kezek mégis
már kétizben ledöntötték.Az egyik emlék-hárs koronájába pedig szar-
vaslest építettek a német vadászok számára.Ennyire eladó az ezeréves
határ?Vagy talán már "senki-földje"ez?

Vellás.A Hármashegy ÉNY-i sarkán lévő fiatalos erdő.Benne jó"vella-
nyeleket" lehetett találni. / Vérmező lásd 66.oldalon! /

Vizvári-cser.A Káplánkut lapályáig lenyuló öreg cser-erdő,amit néhány
évvel ezelőtt termeltek ki.Az Árpád-kori oklevelek Vizes-vár néven
említik.Valami erődítmény lehetett itt,ahol vízhez lehetett jutni.
A közeli Káplánkut ma is jó ivóvízzel szolgál.Egy kis magaslatot fel-
ismerni az erdő fái között,de ennek tetején semmiféle épületrom nincs.
Talán csak föld-erődítés volt valamikor.A hely fontos utvonal mel-
lett feküdt.

Zamárdi-sáros.A Révtől a Szántód-Köröshegy vasuti állomásig elterü-
lő Balaton-parti rész neve.A nyugati viharok sok iszapot sodornak i-
da,azért a part sáros,süppedékes,iszapos.Mult századbeli irások em-
legetik nevét.A terület napjainkban már egészen beépül.

Zsidó-irtás./Zsidó-föd,Zsidó-tábla/ A Hármashegy É-i részén lévő ré-
gi erdő neve.A mult század közepe táján termelték ki.Az apátság bi-
zonyára valami zsidó vállalkozónak adta el az erdőt,innen származik
e név.Az ötvenes években a magasan fekvő,silányabb talaju szántót fi-
atal erdővel telepítették be.

Aratás a szántódi határban

Ha már aratásra sárgult a határ; a dusan trágyázott föld is megtette a magáét, az ember is beleadta veritékét, elérkezett az aratás ideje. A munkás is, uraság is egyaránt várta.

A szántódi határ aratását hagyományosan a zamárdiak végezték. Az uradalom nem akarta cselédeit kivenni az egyéb fontos munkákból, a megterhelő munkát részes-aratókkal végeztették.

Az aratómunkások már a tél végén megtették az előkészületeket. Februárban beszélgetni kezdtek az aratásról. Hogyan lesz, mint lesz. Március 15-ig meg kellett kötni az aratási szerződést.

Az uradalom aratógazdája jó időn keresztül Novák Ferenc volt. 12 éves koráig járt iskolába. 13 éves korában már marokszedő, 14 évtől már kaszás volt. Az arató-gazda tisztét 1929-től egészen a felszabadulásig látta el.¹⁹⁴

Nehéz dolog volt az aratás! Fél háromkor ki a mezőre, este tízkor pedig haza! Sokszor még enni is alig tudtak a nagy fáradtságtól. Később már beletörődtek.

Hajnali 3-4 órakor kezdték az aratást. Indulás előtt aratópálinkát kaptak, fél decit, egz decit. Kínálgatták: tessék, tessék! Aztán nekiálltak a munkának. Fél nyolckor, -mikor már egy másfél holdas táblán kiérték, -megreggeliztek. Az evésidő fél óra volt. Reggelire hust, sonkát, szalonnát hoztak.

Ha nehéz volt a munka, mert dőlt volt a gabona, vagy erősen felverte a bükköny, akkor 1/2 óra "kalapálás" volt. Naponta kétszer. Délben egy óra volt az ebéidő, fél óra a kalapálás. Ha a kalapálás előbb megvolt, a második 15 perc alatt mindenki aludt.

Ha dőlt volt a gabona, egy-két ember hamar a hűvösre ment: kimerültek, pihentek egy kicsit.

Délre megjöttek az asszonyok. "Cserén-vékábam", a hullámos szélű, fehér vesszőből font kosárkában hozták az ebédet. A cseréplábasban leves volt. Külön edényben a főzelék. Aztán hus, tészta és néha gyümölcs is. Pénteken rendszerint bablevest ettek. Más napokon gulyást, huslevest, hozzá paradicsomfőzeléket. Majdnem minden nap hust ettek, ez adta az erőt. A tésztaféle kelt tészta volt, bukta. Dióval, lekvárral, mákkal. Aztán rétes és fánk is. Gyurt tésztafélék is voltak: pozsonyi kifli, pogácsa.

Ebédkor csoportosan letelepedtek a fa alá. Mindenki kitergette, amit hozott. Mindegyik asszony különbet akart felmutatni, mint a szomszédja. Volt gyümölcs is: alma, körte, nyári barack, nagy cseresznye stb.

Az ebédhez vizet ittak. Némelykor hoztak egy-egy üveg bort is. Nem szerették a többiek, ha valaki bort hozott, mert ez nagyon álmosított. Mondták is egymásnak: "Te, el ne aludj ám! Bele ne ess ám a kaszába!"

Szellős időben a kékére ültek, úgy ettek. A borosüveget házuk mögé a földre tették. Némelykor elcsenték az üveget az ügyes szomszédok és tartalmát megitták. Mire az illető észrevette, nyult az üvegért, az már üres volt. Erre kitört a nevetés. "Az anyád ist...., -mondta a károsult, -megint kitoltatok velem!"

Legmelegebb volt a tarlón délután 4-5, vagy 5-6 óra között. Csendes időben, vihar előtt mindenki csurom-viz volt. Ha látták, hogy vihar közeleg, azonnal nekiláttak a képelésnek. Soha nemesett meg, hogy a kepe ne lett volna berakva.

A huszas évek óta viaszérésban vágják a búzát. Ez száradást igényelt. Széjjel volt, ezt hamar össze kellett szedni. Ebből lett aztán a jó pirosszemű buza!

Rossz idő esetén a zápor elől a kepebe menekültek. "Gunyhót" csináltak. Ez úgy készült, hogy az asszonyok, lányok beültek a kepe közé, összebujtak, és a fejük fölé, a kepe tetejére raktak még két kékét. Ha sokáig esett, bizony beáztak. Tlyenkor elmentek onnan. Az istállóba is bementek, ha közel voltak a pusztához. Fa alá nem állt senki, mert halották, hogy fa alá ne álljunk, mert odacsap a villám!

Az ozsonnát fél öt körül ették meg. Ez déli maradék hus féle, csirkehus, vagy gyümölcs volt.

Vacsora este kilenckor, fél tizkor volt. Vacsorára általában gulyást ettek. Volt aki tejet ivott, vagy aludttejet evett kenyérral.

Ha az idő beborult, úgy kellett az asszonyokat, lányokat összekiabálni. Napnyugta után husz perccel végeztek minden munkával.

Késő este volt már, mikor hazafelé indultak. Este fáradtan dőltek az ágyba. Alig aludtak pár órát, már itt volt a hajnal. Kezdték előről.

192
Aratási szerződés

Az aratás nagy munkájához minden évben biztosítani kellett a 32 aratópárt: 32 kaszást és 32 marokszedőt. Az aratók kiszolgált katonák voltak 20-tól 55 évesig. A marokszedők summája asszonyok, lányok.

Az aratási szerződést Szántódon az intéző szerkesztette meg, szigorúan szemelött tartva az apátság érdekeit. Az 1932. évi szerződés tükrözi a követelményeket:

1. A vállalkozók az 1932. évben termelendő összes őszi és tavaszi gabonának: kb. 96 kat. hold őszi buza, 20 kat. hold rozs, 85 kat. hold árpa és 19 kat. hold zab learatását, behordását és elcséplését vállalják az alábbi módozatok és kikötések mellett:

2. Az első felszólítás vétele után saját szerszámaikkal és az egész személyzettel, az aratógazdán kívül 18 erős, egészséges kaszás, 18 hasonlóan erős marokszedővel és 1 vizhordóval, összesen 38 munkabíró egyénnel kötelesek haladéktalanul megjelenni, a munkát késedelem nélkül megkezdeni és megszakítás nélkül addig folytatni, míg az egész munka befejezve nincs.

3. Kötelesek a gabonát rövid tarlóra vágni, uradalmi anyagból lévő köteléssel, fával, szorosan lekötni, a kévétet közben felemelve és nem a tarlón végighuzva összehordani s formás kepekbe rakni. A kévékbe semmi idegen tárgy ne kerüljön! A rossz indulatból, vagy hanyagságból eredő károkért egyetemlegesen felelősséggel tartoznak. A tarló azonnal felgereblyézendő és kévékbe kötendő, külön kepekbe rakandó.

4. Ha a kepek beáznának, vagy a szél széthordaná őket, kötelesek azokat megszárogatva újból összerakni.

5. Buzából a rozst, kikalászolás után minden ellenszolgáltatás nélkül kiirtani tartoznak. Mácsonya /vetési aszat/ irtásért, 65 napszámot számítva, 3800 öl krumpliföldet biztosít az uraság, vetés alá elkészített állapotban.

6. Amint az aratási munka megengedi, az egész személyzettel, vagy annak egy részével azonnal a gabona behordásához tartoznak fogni. Fogat-erőt az uradalom biztosít. Tartoznak rendes, utasítás szerinti asztagokat rakni.

7. Hogy veszteség ne érhesse az uradalmat, joga van a munkaadó uradalomnak, hogy szükség esetén pótmunkásokat állítson be, valamint a hordást az uradalom a saját erejéből is megkezdheti, ebben az esetben a munkavállalók terményéből vonják le a kész kiadásokat. Azért vállalkozók keresetéből az uradalom bizonyos részt visszatart.

8. Az uradalmi személyzet utasításai mindenkor irányadók és a vett parancsok feltétlenül teljesítendők!

Izgága, veszekedő, bujtogató, részeges munkás a munkából minden kártérítés nélkül azonnal eltávolítható és társai kötelesek helyette más, megbízható munkásról gondoskodni! A vállalkozók egymásért egyetemlegesen felelősek.

A vagyon rongálása, pusztítása szigorúan tilos! Nemcsak kizárással jár, de ilyen esetben egyetemleges kártérítéssel is tartoznak.

Épületek, asztagok, kazlak közelében, tarlókon, szérűskertekben a tüzrakás és dohányzás szigorúan tilos!

Műtárgyak, épületek, ültetvények rongálása, vadak pusztítása szigorúan tilos!

9. Aratásért és behordásért a learatott rész tizedét kapják. Az uradalom fogat-erőt, cséplőgépet, hajtóerőt, gépészt, fütőt bocsát rendelkezésükre, hogy a tábla egy sarkán gabonájukat elcsépelhessék. Az elcsépelte szemtermést az uradalom hazaszállítja, szalma és polyva részük elszállításáról maguk gondoskodnak. November 1. után az ott maradt szalma vagy polyva az uradalom tulajdonába megy át.

10. Elemi csapás, mint jégeső, aszály, rovarkár esetén az uradalom a fent körül írt munkákért kat. holdanként 67 kg gabonát és minden két kaszásnak egy szekér /négy hajtásos/ őszi szalmát ad kárpótlásul.

11. Az aratást 18 egész és 6 félrészes cséplőbanda végzi. Amint a tihanyi gabona összehordatott és Szántódon egy tábla buza, egy tábla árpa és az aratórész elcsépelte, a gép Tihanyba megy csépelni, addig a szántódi cséplésnek szünetelnie kell.

A kézi munkások kötelesek a gépet rendbetartani, az olajozásnál, leállításnál, fafűrészekésnél segíteni, a gabonát lemázzálva szekérre rakni és az elraktározó helyre zsákokban felhordani.

A gépen nyugodt etető legyen, a gép sohasem fusson üresen, de megterhelve sem legyen. A szalma és törek kazlak jól tetőzve, tetszetősen rakandók. A cséplőhelyek mindenkor feltisztogatandók.

A gép körül minden lárma: dalolás, füttyülés, veszekedés veszélyes, ezért szigorúan tilos.

12. A cséplési munkálatokért kapnak minden elcsépelte gabonából 4 %-ot, ahogy a gépből folyik. A kévékbekötött takarmánymagvából 4 %-ot választásuk szerint takarmánymagban, vagy buzában.

A cséplőrészt a munkásoknak hazaszállítatja az uradalom.

13. A vállalkozók a következő egyéb mezőgazdasági munkák elvégzésére is kötelezik magukat, a feltüntetett díjazás ellenében:

a. /Lekaszálnak, megforgatnak és megszárogatva összegyűjtenek és egyenes sorokba raknak 66 és fél kat. hold ~~meztérre~~ takarmányt

lógereblyézve, felszedve, összerakva. Ezért kapnak 19 m. hold tengeri földet vetés alá előkészítve. Vetőgépet esetleg ad az uraság, de saját maggal bevetve.

b./Egyéb mesterséges takarmányok, továbbá 19 hold rét lekaszálásáért fizet az uradalom 2,40 P napszámot.

c./Vállalják továbbá egy tábla tengerinek összes ápolási és betakarítási munkálatait, kétszer lókapával megjártni, kétszer jóminőségű kézikapálást végezni, egyezést, fattyuzást, a tengeri törését és uradalmi fogatokkal való behordást, a szár levágását, kérébe kötését, az uradalom szár-részének szekérre való felrakását a termés egynegyed részéért olyan módon, hogy a rájuk eső részt az uradalom pénzben métermázsánsként 7 P-ért megválthatja kat.holdanként. A tengeri szár a föld felszínénél vágandó. Kötözőanyagot a berekben szedhetnek./sás, káka/A tengeri szár feles, a nekik nem szükséges részt az uradalom holdankint 2 P-ért megváltja.

A tengeriföldnek gyommentesnek kell lenni, ezért munkarészüikkel felelősek.

d./Minden vállalkozó kap 400 C-öl tak.répa vetést harmados megmunkálásra, 9 és fél kat.hold répa megmunkálást pedig, -kétszeri alapos, jó kapálás és egyezés, -kat.holdanként 40 P ellenében. Kiszedésért, kézzel való megtisztogatásért és uradalmi fogatokkal történő behordásért q-kint kapnak 16 fillért.

e./Szőlőkapálásért: uradalmi lókapával két irányban megjárva kat.holdankint 8 P, egyirányban megjárva 9,60 P.-t.

f./Felszólítás esetén kötelesek vállalkozók napszám munkát elsősorban az uradalomnál teljesíteni a következő napszámok/mellett:

május, junius, julius, aug. hónapban	2,40 P
férfiaknak március, április hóra	1,60 P és 1,80 P
szeptember, október	1,80 P
nőknek: március, április hónapban	1,20 P és 1,40 P
május-augusztus hóban	1,80 P
szeptember, október hóban	1,40 P

14. Uradalmi tömegmunkálatokhoz ivóvizet az uradalom lajtban szállít.

15. Vitás esetekben a tabi járási főszolgabírói hivatal az illetékes.

A szerződés érvényessége a vállalkozókra az aláírás után, a munkaadóra nézve a központi jóváhagyás után kezdődik.

Szántód, 1932. márc. 8.

Márkly felügyelő.

A szerződés hátlapján láthatók a megfakult, remegő kézzel történt aláírások. Pedig erős kezek voltak ezek! De erejüket kiszipolyozta az emberfeletti, nehéz munka!

Munkaügyi viták

Az aratási szerződések az uraság részére mindent pontosan rögzítettek, mégis néha nézeteltérés támadt a munkaadó és a munkások között. A vitákban a munkások a maguk igazát védték.¹⁹³

Egyik esztendőben a Káplánkutnál kétszer kellett vetni a búzát. A másodvetést felverte a tüske, az aszat. Az aratók vonakodtak learatni, mert azt mondták, hogy ők búzára szerződtek, nem tuskére! A felügyelő erre azt mondta, miért nem irtották ki?

Nagynehezen azért learatták a káplánkuti gabonát, mert szüksége volt az uradalomnak a szalmára. De a szokásos áldomást nem kapták ám meg, mert vonakodva fogtak hozzá az aratáshoz. A munkások szidták a felügyelőt "papos ist....!"

Egy másik évben nagy veszekedés volt, mert szalmából csak a tizedik részt voltak hajlandók kiadni. A munkások nem akarták aláírni a szerződést. Nem írták alá a tóköziek sem, meg a jabaiak sem.

Ekkor kiszállt Kiss Emil főszolgabíró, ott volt Szalay Bertalan kormányzó és Boross Jenő intéző is. A munkásokat összehívták, beszéltek hozzájuk, hogy írják alá a szerződést. Azok odakiáltották: "Ezt, így nem írjuk alá!"

Látták, hogy nem megy. Azután egyenként próbálták szólítani az embereket az aláírásra. Azok egyenként is keményen megmondták: "Nem írom alá!"

A vezetők azután sokáig számolgattak. Le kell mondani a szalmáról, -mondták. Végül is ígérték 15 q szalmát, 4 q takarmányt, /tavaszi árpa vagy zab/ és 5 q buzapolyvát. Aztán kijelentették, vagy elfogadják ezt, vagy mennek vidékre más munkásokért! Az emberek erre összenéztek. A főbíró így mentegette magát: "Énbennem megvan a jóindulat, -mondta, -de ha ebből szociális kirohanás lesz, ennek következményeit az emberekre hárítom!"

Ez azt jelentette, ha nem fogadják el és zendülés támad, a csendőrséget fogja igénybe venni! Az emberek kénytelenek voltak elfogadni az ajánlatot.

Aratás végeztével az aratógazda jelentette a felügyelőnek: "Tisztességesen befejeztük a munkát, az emberek kérik az áldomást!" A felügyelő meglepetten mosolygott: "Novák, ez nem volt benn a szerződésben?" Sokáig tanakodtak az irodában, megadják-e vagy sem. Végre kiadták a papírt: "Itt a papír, majd a pincemester kiadja!" Így nehezen bár, de megkapták az áldomást. Egy más alkalommal Szalay kormányzótól kérték az áldomást. A kormányzó azt mondta: "Ezt csak azért adom meg, mert "ez" van rajtam!" s megrázta a reverendáját.

Uri mulatságok

A harmincas években Horthy többször is vadászott a szántói erdőben. Tlyenkor uri társaság vette körül. A vendégeskedésben a bélványosi nagybirtokos, Satzgerné járt elől.

A vadászathoz szükséges hajtókat, vadőröket a közeli vidékről szedték össze. A Gyertyánosí -lap egyik árnyas erdejéből, ahol az ut négyfelé ágazik, indult meg a hajtás. Nyulra, szarvasra, őzre vadásztak.

Délben visszatértek kiindulóhelyükre. Zöld ágakból sátraikat készítettek, azok alatt fogyasztották el az izletes vadászpecsenyüket. A hajtókat távolabb, egy tűz mellé telepítették. Azok ott szalonnát, vagy kolbászt sütöttek.

Az egyik hajtó félig hallhatóan kifogásolta, hogy őket miért nem ültetik az asztalhoz. Horthy meghallotta, közelebb lépett a hajtóhoz és pofon akarta vágni. De Satzgerné hamar odaugrott és kérte Horthyt, hogy csillapodjon, ne bántsa az embert, nem érdemes felingerlnie magát. Horthy visszalépett.

A vadászat több napig tartott. A kormányzó különvonata sokszor három napon át is ott vesztegelt a szántói állomáson. Mindenfelé lovasrendőrök jártak a környéken, még a vasuton is, nehogy valaki robbantással ledobassa a sínekről a vonatot. Az erdőt is lovasrendőrök vették körül.¹⁹⁴

Az apátság is rendezett egy hasonló vigasságot, lakomát a Tótoki-lapon tul lévő Borsos-keresztnél. Tizennyolc kocsis vitte az urakat Tihanyból, Pannonhalmáról, Székesfehérvárról, és más távoli helyekről.¹⁹⁵ A kocsisok azonban nem ihattak. Szántódra hazaérve, az urak pénzt gyűjtöttek a kocsisok részére. A pénzen bort vettek a pincénél. Jókedvük lett és énekelni kezdtek. A kormányzó megszidta őket: "Még itt van az apátság, hogy mernek ilyen lármát csapni?" Azt felelték: "Énekelünk csak, mert jókedvünk van!"

A következő napon az egyik kocsis, -aki szólni mert, -büntetésből az ökrökhöz tették. Össze nem szoktatott, rossz ökröket kapott, hadd vesződjön velük! De biz az szépen betanította őket. Erre két hét múlva ismét visszahelyezték a lovakhoz. De ő nem akart menni. Övele ne játszanak! Végül megígérték neki, hogy Zalaapátiból a két legszebb csikót választhatja. Ebbe beleegyezett. A két új, gyönyörű csikó megvigasztalta. Nem tehettek mást, mert Varga János a legjobb kocsisuk volt!

Apátsági gazdálkodás

Az apátság idők folyamán birtokának nagyrészt elvesztette. Az ősi birtokokból csak Szántód és Teleki maradt meg a legujabb időkig és Tóköz, mint a hajdani Holovogy-Tőreki birtok egy maradék darabja.

Törökkori szerzeményként került a birtokokhoz a két Szamárd,¹⁹⁶ /Egyházas-Szamárd és Balatonmelléki Szamárd területe/ a két Endréd, /Kis-Endréd és Váras-Endréd/ és a két Kapoly. /Kapoly és a hozzá tartozó Nagykapolyi pusztá./ Ezeket a tihanyi várkapitányok szerezték meg váruk részére. A vár megszűntével e birtokok az apátságra maradtak.

Nevezett birtokok közül Szántód volt a legjelentősebb. Közel esett Tihanyhoz, könnyebb volt irányítani, ellenőrizni is. Szántódot mintabirtokká fejlesztették és mint ilyen a somogyi birtoktestek központjává tették. Szántód az 1715-évi betelepítéstől az 1800-as évek elejéig csak tengette életét, hol házi kezelésben, hol kamarai kezelésben, hol pedig kisebb-nagyobb bérlők kezén. Lassu felemelkedése a 19. sz. elején indult meg. A magarátalált, megerősödött kis majorságnak már mesteremberekre is volt szüksége. 1818-ban a kovács, bognár, kádár és asztalos részére külön házat épültek a major nyugati peremén.

Legnagyobb volt a fejlődés az 1836-tól 1848-ig tartó időben. A pusztá a szakadatlan építkezés színtere lett. A cselédlakásokat felújították, ólakat, vermeket építettek. A kukorica, borsó, zab részére hatalmas górért ácsoltak. A Somogyban termelt borok számára háromtűcs borpincét építettek. Ekkor készült az új tiszti-lakás, a "kastély" is. A pusztá mai formáját ennek a nagy építkezésnek köszönheti.

Hogy mekkora területen folyta gazdálkodás, arról egy 1865. aug. 13-án Füreden kelt jegyzőkönyv értesít bennünket.¹⁴⁸

A jegyzőkönyv felsorolja az apátság szántódi javait:

szántó föld	728 hold
rétek	232 "
legelő	998 "
nádas	139 "
erdő	1141 "
<u>Összesen</u>	<u>2258 hold</u>

Külön megemlíti, hogy a szántó föld a tóközivel együtt 1435 holdat tesz ki. Tóközön tehát ezidőtájt 707 hold szántó föld volt. A jegyzőkönyv elsorolja, hogy a bevétel a halászáti bérből, a révbéli vendégfogadó, endrődi korcsma, teleki malom, irtásföldek, legelők, szántók béréből származik, továbbá a buza, rozs, árpa, zab, köles, kukorica eladásából és a birkák, szarvasmarhák, sertések eladásából és az erdő jövedelméből.

Összes jövedelem 20 685 ft 25 kr. Kiadás: conventióra, beneficiátusokra,

vetésre, sertésekre, birkanyírásra, napszámokra, ménesre, birkákra, épületek karbantartására, egyébre összesen: 12504 ft 94 kr.

Marad tisztán, adót nem számítva - 8181 ft 31 kr.

A szarvasmarhaállományt kevesellették, nevelni kell az állományt, mert kész marhákat csak drága pénzen tudnak venni. Az iga-erő is kevésnek bizonyult, az összes szántóra /1435 hold/ csak 48 iga van. Egy pár igaóra 60 hold jut. Ennek jórésze kétóra járásnyira van, Tóközön. Ezért szükséges volna Tóközön fölállítani 6 bérest 24 darab igaossal és a szükséges épületekkel.

E megfontolásokból építették fel Tóközpusztát, mely kitűnő földekkel, legelővel rendelkezik.

A ménes csak a század második felében virágzott fel. A kőhegyi szülészeti szintén. A század elején és az első világháború után a juhászat helyébe a sertés és szarvasmarhatenyésztés lépett. Fokozatosan nagy súlyt helyeztek a gabonatermesztés, takarmánytermesztésre és az állatok hizlalására.

A halászati jövedelem teljesen megszűnt, a korcsmák, malmok egyéni tulajdonba kerültek. Legfőbb jövedelmet a nagy erdőség adott. /Zamárdi, Szántód, Endréd határában: Tótoki-lap, Gyönködi erdő, Jaba, Barkó./

Egyidőben az árpát /1920-as években/ ipari célra termelték. A századeleji táglavetés a Csikászóban megszűnt. Mellékjövedelemként a gyümölcsös jövedelmét lehetne említeni. /alma, körte, barack, szilva, cseresznye/

Szántópusztához kereken 500 kat. hold szántó, 20 kat. hold kőhegyi szőlő, 20 kat. hold gyümölcsös, /Kápolna-domb és alja/ 20 kat. hold rét, /a pusztá nyugati oldalán/ és 15 kat. hold legelő /a Komlós-völgyben/ tartozott.¹⁹⁹

A majorság épületeit rendben tartották. Az istállók férőhelyeit jól kihasználták. A mezőn a modern, nagyüzemi táblásgazdálkodást vezették be. A földeket istállótrágyával jól ellátták. Vetésforgót és műtrágyát alkalmaztak. A szükséges vetőmagot maguk termelték meg.

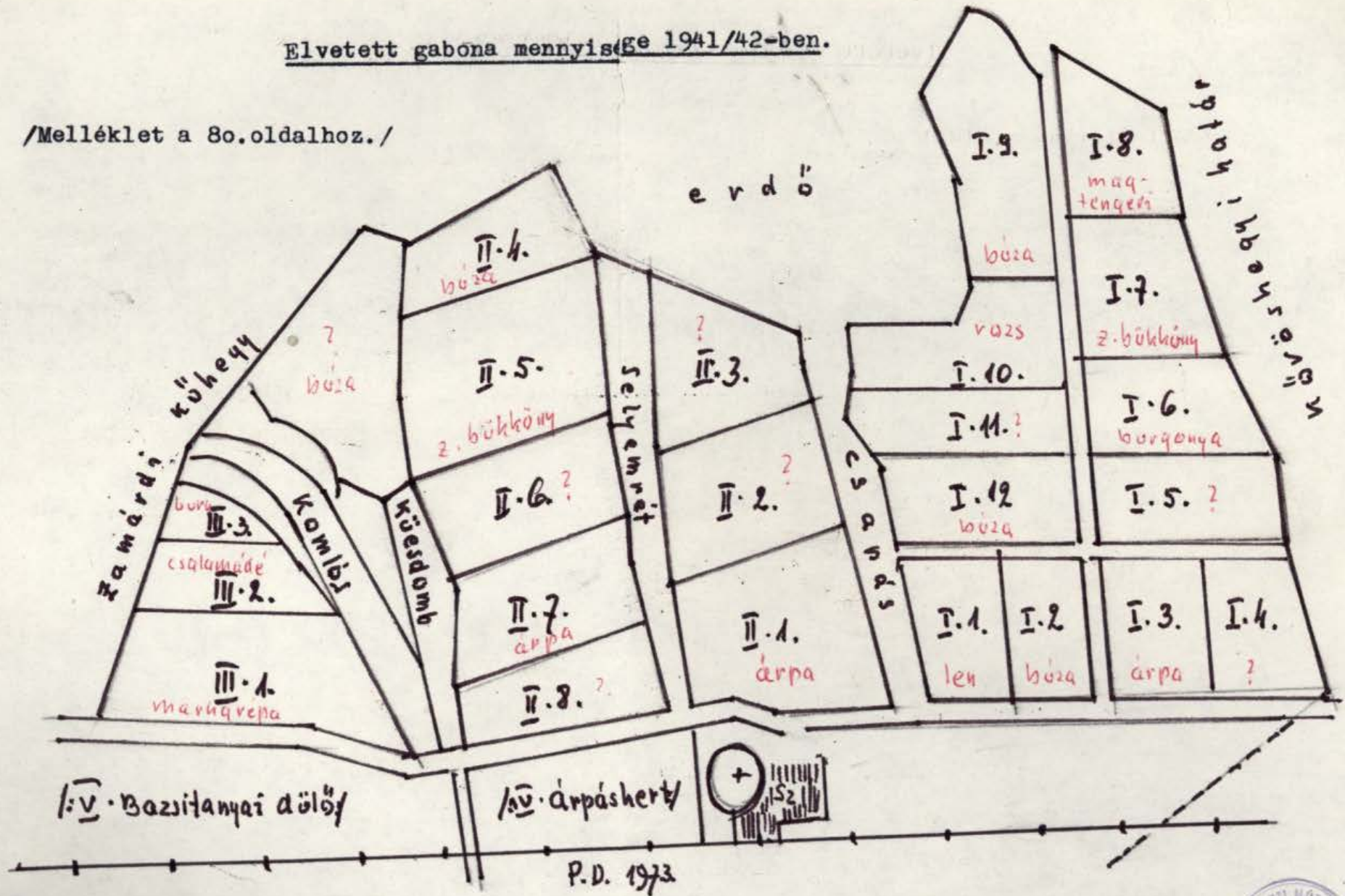
Gépeket vásároltak ugyan, -amennyire égetően szükségük volt, -de nagyobb beruházást erre nem eszközöltek. Az állatállományt, iga-jószágot évenként kétszer is /tavasszal és ősszel/ kiegészítették, cserélték. A jobb termést inkább a szakszerű módszerek alkalmazásával, az emberi munkaerő és állati iga-erő minél jobb kihasználásával biztosították. Minden munkát ellenőriztek, mindenről tervet, feljegyzéseket készítettek. A gazdaság adóssággal nem bajlódott.²⁰⁰

Nézzük meg, milyen volt az apátsági gazdálkodás, közvetlen a második világháború előtt. Nézzünk egy dokumentumot.

Elvetett gabona mennyisége 1941/42-ben.

/Melléklet a 80. oldalhoz./

Elvetett gabona mennyisége 1941/42-ben ²⁰¹

sorsz.	tábla	buza	rozs	árpa	zbükk.	tav.bükk.	len	lóhere	luc	m.répa	burg.
1.	I.10. sz.	26,40									
2.	I.9.	2,10	4,90	1,92	14,40	1,20					
3. ^x	I.2.	25,80									
4. ^x	II.4.	25,98									
5. ^x	II.7.	29,03									
6. ^x	I.12.	26,89									
7. ^x	III.4.	30,15									
8. ^x	I.1.					16,20					
9.	II.1.	26,82									
10.	I.3.	13,44					3,30				
11.	II.6.	23,48									
12.	Körtéles						0,50			60,00	
13.	II.5.		26,88	2,10							
14.	Gyümölcsös		6,16	0,64							
15.	III.1.							2,71		24,00	
16.	II.7.		21,39	2,11							
17.	I.8.					magtengeri	10,50				
18.	III.3.					"	0,64				
19.	I.6.					"	4,35				
20.	Selyemrét					csalamádé	10,50				
21.	III.2.					"	25,50				
összesen		139,95	31,30	65,66	70,83	6,05	16,20	3,30	0,50	2,71	84,00

Szántód, 1942. június 22-én.

Farkas Ferenc gazda

A szántókat három táblában, 20-21-22-24-26 kat. holdas parcellákban művelték. A vetésforgó szerint ekkor még sokféle növényt termeltek. Legfőbb termény a buza volt. Ezt az apátság és a cselédség élelmezésére fordították. Az árpa, zabosbükköny, csalamádé, tengeri és burgonya főleg az állattenyésztést szolgálta. Rozs a buza negyedrésze volt csupán. A magtengeri az árpához hasonló nagyságu területen termett. Takarmányrépa, lucerna, lóhere az adott évben kevés volt betervezve. A len egy kisebb táblán, mint különleges ipari növény szerepel. Abban az időben egy esős évjáratu jó termés esetén ez sok gazdaságot kirántott az adósságból.

/az x-el jelölt táblák műtrágyát kaptak. Összes műtrágya felhasználás 7,800 kg./

A kimutatáson szerepel ez a felírás: "Őszi vetés kimutatása, a várható termés kiszámítása végett." Tehát előre akarták tudni, mennyi lesz a jövő évi termés, a bevétel.

Egy ugyancsak 1942-ből származó szegődményi jegyzék²⁰² alkalmazott első negyedévre járó juttatásait sorolja fel. A nevek így szerepelnek: gazda, gépész, gépészinás, vincellér /és pincemester/ bognár, kertész, csósz, traktoros, /egyetlen egy! / uri kocsis, /parádés k. / I-II-III-IV-V. tehenes, I-II-III-IV-V-kocsis, I-II-III-IV-V-VI. béres, a sertéshizlaló alkalmazottja, a csordás-gulyás, és a csorda-kanász.

Általában kaptak negyedévre 150 kg búzát, a gazda és az iparosok 200 kg-ot. Kaptak 200 kg rozsot, 50 kg árpát, 4 kg sót és 2 méter dorongfát. A tehéntartás ekkor már meg volt engedve, így tejet nem juttatott a gazdaság.

A szegődményi jegyzék hátára jegyzték fel a következőket:
Munkabér emelés, órabér 5 P,
Tlletményföld 900-1200 □-öl,
Prémiumsüldő 25 kg, félévenként, terv esetén,
A hus járandóság további folytatása,
A fejadag biztosítása 200 kg.

Ekkor már a háboru előszele érzősött, azért igyekezett a gazdaság az embereket bizonyos kedvezésekkel magához láncolni.

A cselédeknek kiadott tengeriföldek nagysága általában 1200 □-öl volt. A gazda, a pince kezelője és a mesteremberek azonban 2400 □-öles tengeriföldet kaptak. Az I. kocsis, I. tehenes, I. béres 1200 □-öl helyett 1800 □-ölet kapott, mivel ők a többieket a munkában szorították.

A készpénzjárandóságról egy további kimutatásból²⁰³ értesülünk. A készpénzjárandóság negyedévenként elenyésző, de a cselédség életében mégis nagyon fontos volt. A gazda kapott 3 hónapra 65 Pengőt, a gépész is ennyit, a vincellér /pincemester/ 39 P-t, az első tehenes 26 P-t, a többi alkalmazott csak 16,50 P-t. Ez bizony kevés, éppen csak az apróbb bolti kiadásokra volt elég. /petróleum, só, dohány, gyufa /Pénz, másból miből szerezhetett a cseléd?

Egy 1943. évi kimutatás az aratási és cséplési keresetet tünteti fel. 25 férfi munkás kapott összesen 220,10 kg búzát, 35,23 kg rozsot, Egy főre jutott 968 kg buza, 155 kg rozs. Egy másik kimutatás szerint kimértek: fejenként 968 kg búzát, 463 kg rozsot, 424 kg árpát, 35 kg zabot és 60 kg zabosbükkönyt.²⁰⁴

Az aratók -három hján- mind felvették búzából a 800 kg, rozsából a 100 kg, árpából a 200 kg előleget. Fogytán volt a kenyér, kellett a gabona előre a családnak, az árpa a jószágnak!

Cselédélet

A cselédség szinte beleszületett a szakadatlan munkába. A kapanyelet, főhajtást, engedelmisséget, a felülről jövő parancsolgatást már gyermekkorában megszokta. Saját véleménye nem volt, ellenvetést alig, vagy egyáltalán nem mert tenni. Örült, ha fedél volt a feje fölött, valahogy megélt és nem kellett évenként más és más helyre hurcolkodnia.

A cseléd állandóan a majorhoz, istállóhoz, jószághoz, a munkához volt kötve. Családjával keveset törődhetett, a pihenéshez, szórakozáshoz, művelődéshez sem ideje, sem kedve nem volt.

Nyáridőben hajnali 3 órakor /télien 4-kor/ már verték a vasat, a "harangot", ekkor munkába kellett állnia. Az elsőbéres felkeltette az istálló deszka-priccsén alvó "hetest" és nekiadták a jószágnak az első adagot.

Az istállóban lassan mozgolódás támadt, a marhák bögték, a cselédek etettek, itattak, a jószágot tisztogatták, kihordták a trágyát és almot hintettek.

Gyors reggeli után a gazda eligazítása szerint munkába indultak. A csordás, gulyás kihajtott. A kocsisok, béresek szántani mentek. A bivalyos takarmányért indult a határba, azt hordta egész nap lomha fogatával.

Fél napra vagy egész napra kiürült, megcsendesedett a major. Csak az apró gyermekek és öregek maradtak a ház körül. Az öregek üldögéltek, vagy matattak valamin, a gyerekek játszottak a porban. A nagyobb fiúk, lányok anyjukkal együtt a tűző napon a harmados kukoricában, vagy a negyedes répában dolgoztak.

Dél felé hazaszaladt a cselédasszony, hogy gyorsan megfőzze, vagy megmelegítse az ebédet. A nagyobb lány félkézkosárban vitte ki édesapjának a meleg ennivalót.

A kocsisok, béresek délben valami fa alá huzódtak, a jószágot a szekérhez, kocsihoz kötötték. Ott enni adtak nekik. Mikor a lovak zabostarisznyája kiürült, a kocsisok még sapkányi "pót-abrakot" adtak kedvenc lovaiknak, - a vetőmagnak szánt kukoricás zsákból. Persze csak akkor, ha a gazda nem járt a közelben.

Az egész nap munkába temetkezve telt el. Csak este felé érkeztek haza a fogatok fáradt ökrökkel, izzadt lovakkal, elcsigázott emberekkel. A szekereket, kocsikat sorbaállították a góré előtt, vagy a majorudvaron, a rudvégeknek egy vonalban kellett lennie.

A jószágot az istállóba engedték. Kezdődött az esti munka. Eteetés, itatás, tisztogatás, almozás. Volt, aki beteg, vagy megsérült állatával bajmólódott, vagy az elszakadt szerszámot javíttatta.

Csak besötétedés után került haza a cselédember családjához. Fáradtan és szótlanul ette a vacsorát, amit az asszony melegített, készített neki. A gyerekek már ágyban voltak, nem is igen látták aznap apjukat.

Vacsora közben, vagy vacsora után beszéltek meg az asszonnal az aznap történeteket, fontosabb dolgokat, elintéznivalókat. Az asszony közben foltozott, mosott, vagy vasalta a megszáradt ruhadarabokat. A lámpaoltással aztán megint lezárult egy nap a pusztai ember életében.

A fiatalság az istállóban hált az alomszalmán. Ha hosszúnak találták az estét, vagy unatkoztak, elővették a kártyát és gyufára huszonegyeztek, durákoztak, mécs mellett "pislácsoltak."

A hetesek elfoglalták deszkaágyukat az istállóban, a kártyások is elcsendesedtek, az ökrök jórésze is elfeküdt már. A meleg trágya-illatban elszenderegtek az alvók, csak félálomban hallották az állatok ropogó kérődzését, buffogását, vagy a láncok csörgését. A lovak fejüket lógatva, három lábon állva pihenték ki a nap fáradalmait.

Az éjjeliőr magára terítette köpenyét, botjával tapogatta ki az egyenes utat, elindult szolgálatára. Körben járt a majorban, benézett az istállókba is. Nem-e eloldódott valamelyik jószágnak a kötele? Nem-e keveredett bele valamelyik a kötelékébe? A körbenjárással lassan telt az éjszaka. Virradatkor aztán hazament, lepihent ő is.

A többieknek pedig új nap, új munka kezdődött.

Vezetőség és cselédség

Az apátság mindig szakképzett jószágkormányzókat, jóhirű gazdaszakteket, intézőket állított a szántódi gazdaság élére, akik nagy munkafegyelmet követeltek. A föld jó előkészítése, a jó vetőmag és a becsületes munka folytán elég jó terméseredményeket értek el.²⁰⁶

Az 1920-as években a buza 11-12-14 q
rozs 9-10 q
árpa 14-16 q
kukorica 28-35 q átlagtermést adott.

Még magasabbak voltak a felszabadulás előtti átlagok:

buza 16-17-18 q
rozs 14-15 q
árpa 22 q
kukorica 32-45 q kat.holdanként.

/Kiugró eredmény: a huszas években a Csemetekert melletti buzaárok 21 mázsás átlagtermést adott!/
/

Az állandó ellenőrzés is nagy szerepet játszott a jó eredmények elérésében. Miután a birtokot 1931 körül kétfelé vették, az intéző Tóközre került. A gazdasági válság idején ezt azzal magyarázták, hogy 500 hold nem bír el egy intézőt. Az intézőt a gazda helyettesítette, aki hetente számolt el a jószágkormányzónak. A kormányzók minden héten rendszeresen látogatták a birtokot Zalaapátiból. Tihanyból pedig naponta kaptak ellenőrzést. A gazda közvetlen irányította a munkálatokat. Konyhájának ablakából látta a majorudvart, a béresek, kocsisok indulását, érkezését, a csordák járását stb. Kiment a határba is a szántó béresek közé, ledugta az ostornyelet, azzal mérte meg elég mély-e a szántás, nem-e becsapják. Az őszi mélyszántásnak négyes fogat után 9 cal-nak, azaz 22,5 cm-nek, a lófogat után 7 calnak, azaz 17,5 cm-nek kellett lennie.²⁰⁷

Az ur és szolga viszonyát, - a majdnem ezeréves hagyományt, - szépen tükrözi a kormányzó látogatása. Tíz-tizenkét béres szántott négy-négy ökrös fogattal valahol a határban.²⁰⁸ Haladtak szépen egymásután, körben. Jött a kormányzó. Már messziről megismerték a büszke tartású lovakat, sárga hintót. A hintó a szántás széléhez kanyarodott. A kormányzó intett a béreseknek. Aztán leszállt és néhány lépést tett a szántáson. A béresek, odaérkezve egymásután állították meg ökreiket és kézcsókkal járultak az apátur legmagasabb rangú képviselője, a jószágkormányzó elé.

Ime, a cselédség erejével és alázatosságával fizetett azért,

hogy helyben maradjon. Szántódon egész generációk váltották fel egymást a szolgálatban. Fel is használták az alkalmat, hogy ezt a "hüségét", mint példaképet felemlítsék. Koller Márton zalavári apát, /1926/ egy esküvői beszédében mondta, hogy a Rudolf-család már 280 éve van /kimutathatólag/ a szent Benedek rendnél.¹⁰⁹ Köztudomásu, hogy Szántódon ma is vannak igen régi családok. A Bresztovics család déd-őregapja is már Szántódon szolgált. A Varga család /1964/ 256 évet töltött már el az apátság szolgálatában. Szabó Istvánék, /gazda-Szabó/ és a Vasicsék /Vári/ család 300 évnél is többet számol. A régi családok legtöbbször az ősi zalavári birtokról, Zalaapátiból -sokszor Tihanyor át, -került Szántódpusztára.

Több generációs családok voltak még a század elején a Sarok, Kovács, Szabics, Huszár, Nyárádi, a két Bodri család.²¹⁰ A révénél a Papp és Baranyai nevű családok. Tihanyból került ide a Farragi és a Foki család. A Balogok /révi-Balog/ három emberöltőn át töltötték be Szántódon a komposgazda szerepét.

Ilyen megszokott, régi, ismert családokkal könnyebb volt dolgozni, dolgoztatni. A kormányzók, apátok, gazdatisztek, intézők váltották egymást, a cselédség maradt. Ha kellett, állandó követeléssel vagy munka-beszüntetéssel vívták ki jogaikat és az emberibb életet.

Vass Mihály kormányzó idejében - a századforduló előtt - sztrájkoltak a cselédek, míg a tehéntartást meg nem kapták. Bors kormányzó idején /1918/ kényszerítették ki, hogy ne lakjon két család egy szobában. A közös szobákat elválasztották.²¹¹

Vojnics Döme kormányzó idején /1900/ híres volt a ménes. Károly Perenc idejében Szántód mintagazdaság volt. Márkli István gazdatiszt /1932/ besározott trágyatálcákkal kísérletezett.²¹² Hadarics Elek segéd-intézőt, Nagy Vencel kormányzót, Boross Jenő intézőt emberséges vezetőnek ismerték. Boross intéző Tóközön érte meg a felszabadulást. A tóköziek annyira becsülték, hogy harminc holdat mértek ki neki is a föld osztáskor. Ő azonban csak tíz holdat fogadott el, később arról is lemondott a volt cselédjei számára.

Szántódpusztán nem volt annyi szentgyörgynapi jövő-menő ember, mint más somogyi vagy vasi uradalmakban. Aki megbecsülte magát, maradhatott. Mire a szolgálat letelt, a legtöbbször sikerült egy kis ház helyet, egy kis földcskét szereznie. Ezért keményen meg kellett dolgozni, minden fillért félre kellett tenni, éveken át az önkéntes szegénységet vállalni gyermekestől együtt, hogy hön óhajtott tervük valóra válhasson.²¹³

A kiöregedett, vagy elköltözött családok ma a környéken élnek, új butorok között, új házban. Gyermekük, ugyan elszéledtek a pusztáról, de unokáik előtt nyitva áll, ami azelőtt olyan távol volt, az iskolák kapuja!

Népszokások a pusztán

Szántódpuszta lakossága a háboru után nagymértékben kicserélődött. A régi törzs-családok közül csak néhány tsz-dolgozó és nyugdíjas maradt a pusztán. Az öregek közül sokan meghaltak, vagy elköltöztek innen. Az újonnan jöttek nem tudtak a régiekkel egy igazi közösséget alkotni. A keveredett lakosság között egy-két apró népszokás él még, több már végleg megszűnt.

A pusztai fiataliságnak kedvenc szórakozása volt a "muzsika". Vasárnap délután összejöttek a ház végében, egy legény citerázott, a másik "hermonikázott", a többiek pedig táncra perdültek. /1920-30./

A Luca-napi szokások napjainkig megőrződtek. Luca napján a gyermekek "kotyolni" jártak. Saroglyán vitték a tuskót a házhoz, behömbölygették, szalmát szórtak széjjel, miközben ezt mondták: "Kitty-kotty, kitty-kotty, majd hajnal lesz, majd megvirrad, szólnak a kakasok a góréba! Kendteknek annyi csibéja legyen, mint égen a csillag, földön a fűszál! Kendtek lányának akkora cs.... legyen, mint egy "dóli-korsó". /dórikorsó: mázatlan, nagyméretű cserépkorsó/ "Kitty-kotty, kitty-kotty majd megvirrad, szólnak a kakasok a góréba! Azt is szokták mondani: "Ha nem adnak szalonnát, levágom a gerendát!"²⁴

Egy variáció szerint a háziak rostát hoztak, egy pohárból azon vizet öntöttek a gyermekek fejére, miközben ezt mondták: "Pi-pi, pi-pi, pi-pi, pi-pi, egyetek kis csibéim!"²⁵ A kotyolók kaptak egy marék diót, aszalékot, vagy süteményt és tovább állottak.

Luca napján cserépbe, vagy valamilyen edénybe buzát is vetettek. Naponta langyos vízzel locsolták. Csakhamar maroknyi, szép buzavetés lett belőle. Ádám és Éva napján a Luca-napi buzát a karácsonyfa alá tették. Mikor már "megcsunyult", a baromfiaknak adták, hogy jó tojók legyenek.²⁷

Luca napján nem fogtak kézbe tűt és pénzt sem adtak ki a házból.

Karácsonyfát minden családban állítottak. Szaloncukorral, apró süteménnyel, cukorfigurákkal, színes üvegdiszkekkel díszítették fel. Aranyozott, ezüstözött diót, kicsi almát, vagy szőlőfürtöt is akasztottak a fára. Az ágak hegyét angyalhajjal hintették be. Szent este színes kis gyertyácskákat gyújtottak meg a fán, a lámpát pedig eloltották. Meggyújtották a csillagszórókat is. A család apraja-nagyja áhitattal nézte a tündöklő sziporkázást, az ünnepi játékot.

A fát némely háznál gerendára akasztották. Kiskarácsonyig

/ujévig/ lehetőleg nem nyultak a fához. Vízkereszt után azonban a fát már lebontották. Az édességet elosztották, a diszeket eltették jövőre, a kiszáradt fácska pedig a favágóra került.²¹⁹

Szokásban volt a mandulafa égének karácsonyra való kivirágztatása is. December 4-én, Borbála napkor mandula-ágot törtek, vázába, vízbe tették. Karácsonyra szépen kivirágzott. A virágos ággal az asztalt diszitették.²¹⁹

A szántódi gyermekek nem betlehemeztek. A betlehemesek Zamárdi-ból, Szárszóról, vagy Kőröshegyről jártak Szántódra. A háromkirályok járását nem ismerték. A tuskóhuzás is teljesen ismeretlen volt. Szokás volt azonban, hogy a leányos háznál, a valahonnan szerzett tuskót az ajtókilincshez kötözték, hushagyóra virradóra. Tlyenkor szokták mondani a szomszédok, -mikor a tuskót észrevették: "Jobb lett volna férjhezmenni, mint hushagyókor tuskót huzigálni."²²⁰ / a tuskót a favágóra kellett visszahuzigálni! /

Aprószentekkor virgácsolni mentek a gyermekek. Bementek a konyhába, fűzfavirgácsukkal gyengén megveregették a ház népét. Veregetés közben eldarálták az ismert szöveget is: "Jó légy, friss légy, keléses ne légy; borért küldenek vizért menjj, vizért küldenek borért menj, jó légy, friss légy, keléses ne légy!"²²¹

Husvételre a tojásokat házilag festették,²²² legtöbbször vásárolt tojásfestékekkel. A tojások pirosak, kékek és zöldek voltak. Sárgára a sóslórom gyökerének főztjével festettek. Festésre néhol a vöröshagyma külső leveleit is felhasználták. A pirostojásra virágokat, nyulat, madarat karcoltak. A viasszal irt diszítési módokat nem ismerték.

Husvét délutánján divatban volt a "gurigázás". A Kápolna-dombon már a nagyhéten megcsinálták a "csatornát" kapával.²²³ 40-50 cm széles sávon, 25-30 m hosszan a domb lejtősebb oldalán a fűvet kisarabolták. Ezen eresztették le a gyermekek, egyszerre ötven-hatan is, a pirostojásokat. Egyik tojás elérte a másikat, összekoccantak, valamelyik el-tört, egyik gyermek odafutott, fölkapta, elfutott vele. Így versenyeztek, kié ér le előbb, melyiké az erősebb héju stb.

A fiuk úgy is játszottak, hogy markukba fogták a pirostojást, a másik gyermek meg "rézkrajccárral" belevágott. Akinek krajccárja belement a tojásba, elvitte a tojást krajccárostól. Ha krajccár nem tudta átütöni a tojás héját, hanem kipattant, a tojás tartójáé lett a pénz.²²⁴

Husvéthétfőn az olcsó kölnivizzel való locsolás általánosan elterjedt volt.

Májusfát csak a kastély elé szoktak állítani. Színes szalagokkal és sörözüveggel diszitették. Végül a májusfát kitáncolták. Muzsikás ingyen akadt, akinek a fát állították, az fizette a bort.²²⁵

226

A lakodalmat a pusztai népe is nagy vigassággal ülte meg. Az ünnepséget tavasszal és nyáron a ház előtt tartották. Erre az alkalomra „trottyos-zenészeket” hoztak Endrédről vagy Pusztaszemesről. Ettek, ittak, énekeltek és járták a táncot reggelig. A lakodalmi szokások ugyanazok voltak, mint a közeli falvakban.

Esküvőre kocsit a gazdaság adott, kettőt, hármat, de néha négyet-ötöt is. Ha Jabáról jött a lány, /szintén az apátság birtoka volt, Endréden túl/ Jaba is adott pár fogatot. Tlyenkör szemet gyönyörködtető látvány volt, mikor egymást kerülgették a végtatószalaggal, cifra szalagokkal kidíszített, befönt „hajú lovak, kocsik. A lovakra ilyen alkalommal csengőt is tettek.

Keresztelő után komatálat vittek. Ettek, ittak, ki meddig birta.

A férfiakat mindig fekete ruhában temették. Fehér harisnyát húztak a lábára. Volt, akit ingben-gatyában, hajadonfővel temettek. Volt, akit esküvői ruhában.²²⁷

Régebben a menyasszonyi ruhában való temetés is előfordult. Biróné, szül. Szabics Julia, 70 éves asszony pedig meghagyta lányának, ha meghal, fehér ruhában temessék el. Még életében megvarrták neki a ruhát; Fokiné varrta meg, tiszta fehér gyolcsból.²²⁸

A régi öltözködési szokásokról²²⁹ csak az öregek beszélnek. A mestergerendás lakásokban a mestergerenda vége tele volt verve szegekkel. Ezeken volt a lányok ruhája, ünneplője felakasztva, valami lepedő félével leterítve. Két-három férjhezmenő lány ruhája is lógott ott, meg a csizmák is.

Az asszonyok télen parget, nyáron angin alsószoknyát viseltek. A hétköznapi szoknya tarka kartonból készült, hozzá bluzt vettek fel. Köznap fejkendőt hordtak, ünnepen hajadonfőn kontyot viseltek egyágu fonásból, a dúsabb hajuk kétágu fonásból. A lányok, a ruhájukhoz illő szalagot kötötték hajukba: fehérret, rózsaszínt, pirosat vagy kéket. A pártát a szántódiak nem ismerték.

Télen csizmát, hosszuszáru füzös vagy gombos cipőt viseltek

Az étkezés²³⁰ mindig egyszerű volt. A bab, krumpli, káposzta sokszor szerepelt az étrendben. Mikor még tehéntartás nem volt, kaptak valamilyes tejet, ezt vízzel megsaporították, -fele tej, fele víz, - úgy ettek vacsorára kukoricagombóccal.

A pusztai népe ünnepekre mákos, diós, lekvároskalácsot sütött. Sütötték még kiflit, kuglófot, perecet.

Az ünnepi ebédhez endrédi vagy szóládi vörösbort, vagy köröshegyi rizlinget szereztek. Egyes alkalmakkor bort az apátsági pincében is vásárolhattak.

Ápolások. A népies állatgyógyászatban a következő módszereket alkalmazták:

Ha esős idővel a hám /kápa/ feltörte a ló hátát, mivel az izzasztó vizes lett, táncolt a ló, ha rátették a szerszámot. Tlyénkor rongyból furkókat /tobzást/ készítettek, alátették az izzasztónak, hogy ne érje a sebet a kápa teteje. "Farkasóma" zöld gyümölcsét főzték ki, annak a levével mosogatták. Rézgálicot égettek meg kis lábosban, az szétesett, mint a liszt, kevés meszet adtak hozzá, összeleverték. Ezzel a porral a sebet behintették.

Ha az állat patája volt beteg, /lyukas/ égetett gálicot tömtek bele.

Ha az állat "békája" volt beteg, rossz csizmafejet égettek el, annak hamuját összekeverték égetett gáliccal, ezzel kengették.

Birkánál. Esős időben nem hajtottak ki. Takarmányt hoztak az "akóba", a birkák ettek. Tlyénkor szemügyrevették, melyik a sánta. A szám bele volt sütvé mindegyikbe, megismerték. "Te, hozd ide a negyvenest!" - mondta a juhász. A bojtár odavitte az állatot. A juhász elővette a "bilsókot" ami nagyon éles volt. Megfogták a birkát, kifaragták a talpát, levágták a körme hegyét. A körme közét jól "kifürészelték" madzaggal, bekenték égetett gáliccal.

Ha kerge birkát vett észre a juhász, azt mondta: "Fogd meg ezt, -s rámutatott, - úgy látom, megkergül egészen. A juhászbojtár odavitte az állatot. "Ültesd a fenekére!" - mondta a juhász. A bojtár leültette a birkát és lábaközé szoritotta a birka nyakát. Azután a bilsókkal felvágta a birka tarkóját, kivette a kukacot, a sebet karbollal, kreolinnal bekenték. Három nap után a birka már birkózott a többiekkel.

Sertésvész ellen a vályuba fokhagymagerezdet szoktak tenni. Sőt, a kutba is dobtak néhány fejet.

A szilajok betörése Szántódpusztán ²³²

Szép szinfoltja volt Szántódnak az a 48 szilajkör, melyek a szekeret húzva a majorudvaron, dülőutakon vagy a szántóföldeken hosszú sorban feltűntek. A komoly igaerőt ezek adták az apátsági földekre. Járás közben össze-összekoccantak fekete hegyben végződő "cimeres" szarvaik. Legelés közben, mint két lepkeszárny emelkedtek fel a kanászkürtnek való gyönyörű túlkök. A vályutól hazatérőben, az istállóajtóban, -ha az ajtó betevődött, - óvatosan, okosan elbillentették fejüket, hogy szarvaikkal fent ne akadjanak.

Az erős, hatalmas állatokat kipusztulásra ítélte a gyorsabb ló és a méggyorsabb gép. Érdemes felidéznünk, -amit akkor filmre kellett volna venni, -hogyan történt a szilajok betörése az igába.

A szilajokat valahonnan Fejér megyéből és az Alföldről hozták. Sosem voltak még befogva, úgy kellett őket betörni. Zalaapátiból csak az 1930-as években kapott az uradalom szilajokat.

Minden ősszel jött 20-25 darab. Jelentkezett érték Pusztakapoly, Jaba, Tóköz. Szántód választhatott magának először, hatot, nyolcat. Persze, hogy a legszebbeket választották. "Pározták" őket össze, melyik melyikkel lenne szép pár? Azután következett az állatok "betörése", azaz igához szoktatása, munkába fogása. Ez érdekes módon történt.

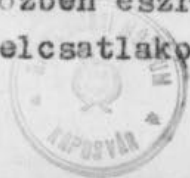
Hármas fogatban tanították be őket: "előörs"²³³, "közép" és "rudas". Jó nyugodt ökröket választottak ki rudasnak, azaz hátsó párnak, amelyeket a rud mellé fogtak. Előre pedig "vizslákat", élénk járásukat tettek; jól menőket, hogy a tézsla feszes legyen. Középre befogták az ujakat, az "ujoncokat".

Leginkább szántásnál törték be őket, mert ez a legnehezebb munka, legjobban elfáradtak. A szekér könnyen gurult, hamar megugrottak benne.

Hármas fogatban gyakorolták a szántást. Az első napokban izomgyulladásuk volt a sok menéstől. Némelyik el is feküdt. Tlyenkor néven szólították és ostorral megpöccintették: "Hattyu, kelj föl!" S mentek tovább. Három-négy napig tartott ez a betörés, végül szépen elmentek a barázdában.

Mindig az ujnak a nevét szólíngatták a fordulónál is, az öregek úgy is tudták, mikor, hogyan kell fordulni. Tlyenkor mondták: "Pompás, hó, Füge, ne!"

Aztán szántás közben észrevétlen lekapcsolták az első párt, ezek az előttük járókhoz felcsatlakoztak, mentek. Az ujak pedig ezek

után ballagtak, észre sem vették, hogy már ők huzzák, -négyesben -az ekét.

Ezért mondták az elől szántók: "Ne hajtsd annyira őket, nyalják a hátamat!" Vagy: "Ne szorítsd őket annyira, kilöknek a barázdából!" stb. Hét vége felé már nem kellett előljáró.

Az irányításnál, buzdításnál a béresek ostort használtak. Az ostor nyelét somfából, vagy szívós gyertyán ágából készítették. Az ostor hossza 2,5 m volt. Dereka szíjfonás volt, ez után 1,50 m csapósíj következett. Vékony /nem fonott/ ostornál 3 m-es volt a csapósíj. Az ostort vagy maguk készítették hasított szíjból, vagy Siófokon vették a szíjgyártónál, vagy a vásárokon vásárolták.

Bivalyoknál nem kellett a hosszú ostor. Vastag bőrük meg sem érezte volna az ostorcsapásokat. A bivalyosok furkósbotokat, bunkósbotokat használtak, melyeknek bunkójával böködték, ütötték, vagy verték a bivaly hátát, farát, ha nem akart megállni nyugodtan, még az orrát is. A bivaly vadabb természetű állat volt, ezért néha véresre verték őket mérgükben hajtóik. Pedig erős állatok voltak. Két bivaly felért 4 ló erejével. A cséplőgépeket általában vagy négy ló, vagy két bivaly húzta.

Induláskor a bivalyok "letérdeltek" és úgy húzták a nehéz gépet vagy a jól megrakott takarmányos szekeret.

A terelő-szavakat is meg kellett szokni és érteni az állatnak. Hajsz=jobbra, csáli=balra, ne= indulj, hóha=állj!²³⁵

Ilyen vezényszavaktól volt hangos a majorudvar; a dülöut, erdei ut, a szántás: "Bokros, Betyár, ne!" "Csöndes, Bujár hajsz! hajsz-ide, hajsz!" "Szegfü, Bimbó, csáli, csáli-hó!" "Bátor, Huszár, ne!" "Tornyos, Gyopár, hóha, hó!"

Libafogás a berek nádasaiban ²³⁶

A nyári lud fiainak befogása általános volt Szántódon és a környező falvakban. Egy fészekben 7-8 fióka volt a legtöbbször, de volt 10-12 is. A nádasban kiemelkedő "dörcök", szigetek voltak. Lágyéig érő vizeken át ide láboltak be a madarászok. Lefeküdtek és kivárták a libák érkezését. Néha kijött 3-4 falka is. Odarohantak. Az anya felrepült, ott gágogott, a kislibákat elkapkodták. Némelyik a vízbe bujt, de a béka-nyálásban nem tudott lebukni, a lábsait elkapdosták. A libák már elég nagyok voltak, kiverte őket az "anyatoll".

Ha a csendörök, vadörök meglátták a libákat, kérdezték: "Kiék ezek? Hát ezek?" Aztán visszahajtották őket a nádasba. De a libák visszatértek a házhoz. Másodszor már a Balatonig hajtották őket, onnan már nem jöttek vissza. Az így szerzett libák nagyon szelidek voltak. Elmentek az ember után. Ha vizet öntöttek nekik, egész nap ott "virityültek." Tömni nem lehetett őket, mert nagyon szűk volt a gégéjük.

A felszabadulás eseményei Szántódon

1944. október 15-e volt. A kompnapos, csendes időben uszott át a Balatonon a tihanyi oldalra. Valahol egy rádió zenét sugárzott. Sárga hintó állt a kompon, a parádés kocsis rövid gyeplőn fogta a lovakat. Valami papi ember - a jószágkormányzó - a korlát mellé huzódva nézte az örvénylő hullámokat. A rádió hirtelen megszakította adását. Azután Horthy Miklós szólalt meg rekedten és bejelentette, hogy átadta a hatalmat Széllásinak, aki a Dunántulon veti meg lábát és foglalja vissza az országot.

E hirre országunk és népünk súlyos helyzetbe került. Miután a komp kikötött, a hintó az új hirrel futott Tihany felé.

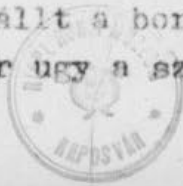
Horthy álmából semmi sem lett. A front veszedelmesen közeledett. A németek eszeveszetten menekültek. Hosszu szekereken vitték a hasított disznókat a somogyi uradalmakból. A Balaton-Pelvidéken hús forrásos vizében áztatták a húst, hogy meg ne bűdösödjön. A pincéket végig feltörték. Onnan szerezték a bort a peccenyéhez.

Erzsébet napkor még Zamárdi környékén is mulattak a németek. Az utóvédek a környékről el akarták hajtani az állatokat. A Vörös Hadsereg előretörése folytán azonban napjaik meg voltak számlálva.

Míg Sarohin altábornagy 57. hadserege Bálványos térségébe ért a németek kompon, rohamcsónakon és -előre összegyűjtött - száz meg száz balatoni ladikon menekültek át a Balatonon.²³⁷ A kompot az utolsó járat után a füredi öböl előtt elsüllyesztették.

Sarohin kozák lovassága dec. 3-án este ért a rév környékére, Kőröshegy felől. A sok lovas elárasztotta a vidéket. Szántódpusztára is lovas kozákok érkeztek Tótoki-lap felől. Egy részük a vasuti töltésen ment Zamárdi felé, mert akkor még a 7-es műút nem volt meg. Másik részük betért a pusztára. Este tíz órakor már szovjet járőr cirkált a majorban. Benyitottak a házak ajtaján. Germánt kerestek. A háziak remegtek az ágyban, mert nem tudták, hogy az "Igyi szuda!" mit jelent. A 19-es üdülőből menekült ide egy nő, az vállalta a tolmács szerepét. Az öreg Récsei bácsi is megtudta valahogy magát értetni velük. "A zsenka és a gyerekek alusznak?" Zmondta nekik. A katonák végül is a kastélyba mentek, ott mulatoztak, rádióztak, még a zongorásás is kihallatszott a kastély pincéjéből.²³⁸

A nagypince tele volt borral. Előző napokban érkeztek még a hordók, a bor át is volt fejtve, de elszállítására nem volt már idő. Háromszáz liter pálinka is volt a pincében. A katonák végiglődöztek a hordókat a sok bor elfolyt.²³⁹ Csizmaszár magasságig állt a bor a pincében, dongák, dugók uszkáltak a bor tetején. A pincemester úgy a szivére vette munkája

gyümölcsének pusztulását, hogy bánatában egy héten belül meghalt.

A főcsapat másnap érkezett. Egy 15-20 gépből álló bombázó kötelék a kőröshegyi elágazónál mágtámadta a felvonuló szovjet menetoszlopot.²⁴⁰ Kitégett páncélosok, járművek, bombatöltvények jelezték a harc színhelyét. A németek szétverették azt a kb. 100 m hosszú pontonhidat is, amit a szovjet hidászok a 19-es üdülő tájékán 10-20 hl-es hordókból készítettek, a Balatonon. Azokon a napokon boldog-boldogtalan kihalászhatta az épen maradt, vagy megsérült hordókat.²⁴¹

Este 11-kor a Révcsárda felett leereszkedett két német repülőgép, -majdnem surolták a lébas-szín tetejét, - és irgalmatlanul lőtték a lovakat. Az ötven gyönyörű, Baranyából érkezett szürke-pej ló közül harminc elpusztult. Este későn metélték le a nyergeket a döglött lovakról, vágták a szijakat, feltekerték, levették róluk a szép fehér takarókat és a faház helyén ásták el őket a Révcsárda udvarán.²⁴²

Pár nap múlva Szántódra is megérkezett a parancs, a lakosságnak Endrére kell menekülnie! A puszták lakói már három nappal a kozákok érkezése előtt elrejtették a fölösleges ágyneműt, ruhát, kerékpárt, füstölt húst, zsírt, lisztet, a Kápolna-domb nyugati oldalán, egy szakadékban lévő régi földpincében. A pince száját bedeszkázták. Azután megásták a pince tetején lévő partot és a földet lezuhantották. A leomló föld teljesen elfedte a pincenyílást. A friss földre ágakat tűzdeltek. Az eső elmosta a jeleket, így a föld háborgatásának nyoma sem látszott.²⁴³

A kiűritési parancsra a nők, gyermekek elmentek. A férfiak egyideig még a házakban tartózkodtak, később az istállókban közösen aludtak, az állatokra vigyáztak.²⁴⁴

Az állatállomány ekkor 60 db tehén, 22 növendék, másfél-kétévesek, 14 ló, 1 ökör, 2 bivaly és 130 db hizott sertés, átlagban 170 kg-osak.

Amíg a gazdaságnak megvoltak a tehenei, borjui, disznai, nem is volt baj, mert hiszen a "burzsujét" vitték. De mikor az már elfogyott, a cselédemberek disznait nézegették a katonák. Egyik háznál az öreg nagymama sírásban tört ki, mikor látta, hogy éppen az ő disznáját vették szemügyre a katonák. "Miért sírsz, Manka?" - kérdezte tőle egy katona. "Azért, - felelte szepegve, - mert igen nézegetik a disznómat, pedig nekem csak az az egy van!" Erre vállonveregette a katona és azt mondta: "Ne bosszja, Manka, ne bosszja!" / "Ne félj Mama, ne félj!" / Nem is bántották a disznáját. Pár nap múlva levágták, lett hus bőven. Megkínálta belőle a katonákat is, de azok nem fogadták el a sült húst.²⁴⁵

A szántódiak négy hónapig voltak Endréden. Mikor visszajöttek, a lakásokban csak az üres butorokat és a szalmazsákokat találták. A pincében minden holmijuk szépen megmaradt.

A pusztáról a takarmányt a zamárdiak hordták el. A göré padlásáról a sok árpát katonai kocsik vitték el, szabad szekéren, Bálványosra. Egész úton folyt az árpa, amerre mentek. A magtárban csak a viktória-borsó maradt meg az egyik sarokban. Azt az apátság elvitette Tihanyba.

Front után lejött a kormányzó Tihanyból és érdeklődött, hogy mi maradt meg. Az állatállományból bizony csak négy ökör maradt meg és két bivaly. ²⁴⁶Két ökröt később a zamárdi földhözjuttatottak kaptak meg, hogy legyen, mivel a földet műveljék. A két ökör neve Csöndes és Bujár volt.

A front alatt a szántódi kápolna tornyában katonai megfigyelő működött. Szántódot mégsem lőtték. A tihanyi katonák között ugyanis ott szolgált Vári János /Vasicsek/ szántódi cselédember is. Ez megkérte a parancsnokot, hogy Szántódot ne lőjjék, mert ott szegény cselédemberek laknak. Az ezredes, -aki Zamárdiban villatulajdonos volt, - meghallgatta kérését. Lőtték ugyan Szántód felé, -mert löni kellett valahova- de mindig a puszta fölött süvitettek el a golyók. ²⁴⁷

Igy Szántód, az ősi kis település, a szülőföld iránti szeretetből rombolástól és tüztől mentesen átvészelte a háborút.

Uj tavasz Szántódon

A sok izgalom, kétség, várakozás után végre felejthetetlen tavasz köszöntött Szántódra is!

A balatonfüzfői állomás környékét még eltorlaszolták a birkózásra összefutott, kilőtt tankok roncsai, az elsüllyesztett komp is a Balaton hullámai alatt pihent még, a szántód-köröshegyi utelágazásnál két kilőtt óriás tank nézett még farkasszemet, a rév-környéki nádasokban még szétlőtt hordókat ringatott a víz, valamerre Vasvár-Rábahidvég-Körmenđ térségében még viharzott a front, mikor a szántódiak új tavasza már beköszöntött.

Szántód gazdag, porhanyó földjére elsősorban azok gondoltak, akik évtizedeken át, forró nyarakon hullatták verejtéküket a hosszú kepékért és magas asztagokért. A volt aratómunkások összejöttek a zamárdi község házánál. A tüzoltósz^{er}ház kapualjában beszéltek meg a tenivalókat. A szántódi birtokról térképet szereztek. Kiszámították, melyik tábla hány holdat tesz ki. Összeírták az igénylőket.

Megállapodtak abban, hogy a többgyermekes család többet kap, a kisebb családos kevesebbet. Aztán névszerint kicédulázták, ennek jár ennyi hold, annak meg annyi hold. A hadifoglyok részére visszatartottak tiz hold házhelyet. A templom részére 60 holdat szántak.

A volt aratómunkások a Zamárdihoz közelebb eső részt, a Kő-hegy és a Komlós közti dűlőt választották. Jó szántók ezek. Mikor végeztek a cédulázással, Novák Feri bácsi kijelentette: "Holnap fogjuk a láncot és mérjük!" Ezt olyan határozottan és nyugodtan mondta, mint valami római császár.

Az összegyűlt emberek közül valaki azt kérdezte: "Novák, nem félsz?" /az ágyudörgést még messziről lehetett hallani./ "Felakasztanak!" Novák Feri bácsi fölmutatta a röplapot: "Itt van a törvény, -mondotta, -nézd-e!" és meglobogtatta a Debrecenből kapott nagyméretű plakátot, amely megjött minden pártnak, /ő a Parasztpárt embere volt/ rajta volt, hogyan kell eljárni, mennyit kell a tulajdonosnak meghagyni, stb. Feri bácsi nem félt. Megértette az idők szavát. Legjobban buzdította az embereket a földosztásra, mikor azt mondta: "Legyen végre a tiétek az a föld, amelyen annyit dolgoztatok!"

Másnap kivitték a mérőláncot. Feri bácsi mérte a földet. A kivitt, megfaragott cövekeket a kivánt helyen leverték. A föld végéből bekiabálták, hogy hány öl, hány tized és kié. Felírták. Az iparosok három holdat kaptak, a többiek 3-4-6 holdat. Petnárék kilenc holdat kap-

tak a kilenc gyermek után.

A Fehér-kapui földosztásnál, ahol első nap huszónöt ujjgazdának mérték ki a földet, közreműködött még Kádár Farkas a Vasut utcából, Szabó Ferenc akkori kisbíró és Szalai Lajos.²⁴⁹

A szántódiak, a volt gazdasági cselédek is megalakították a földosztó bizottságot. A pusztát Farkas Ferenc és Major Lajos képviselte. A kisebb családok 6-7 hold földet, a nagyobbak 10 hold földet kaptak. /Peitliék 3 személyre 7 holdat, Farkasék személyre 10 holdat. /A föld mellé két hold rét is járt, amit a közeli rétekből mérték ki.

A volt cselédségnek a földmérésnél az az előnye volt, hogy abban a dűlőben választhatták ki a földet, amelyikben akarták. Valamennyien az első számú táblát, a Csemetekert melletti elsőosztályú földeket választották, melyek közel estek a majorhoz. Valamennyi cseléd ki lett elégítve, nem maradt ki senki.

A földváriak is igényeltek földet a kőröshegyi határnál. Nagy veszekedéssel kaptak is, de később mégis visszamaradt a föld a szántódiak javára.

A gabonát lábon mérték ki, a lucernásokat, kukoricaföldeket és az üres földeket is elosztották. Vetőmagot kaptak a magtárból. Most már csak az volt a gond, hogyan művelik meg a földet?

A jószágot a háború elvitte. Csúpan négy ökör és két bivaly maradt. Két ökröt a zamárdiaknak adtak. A másikat egyenként három-három ember részére adták oda. A cselédek tehenei szerencsére megmaradtak. Ugy dolgozták meg a földeket, hogy összefogtak, amíg nem tudtak venni másikat. A szekereket is közösen használták. Akinek nem volt gazdasági felszerelése, az disznóért cserélt ekét, fogast, szekeret.²⁵⁰

Az enyhe tavaszon hamar kizöldült a határ és gazdag termést ígért a régen itt lakó új honfoglalóknak.

Nemsokára mérnökök jöttek Pápáról, -Flórián mérnök, Fekete mérnök, - akik Rezi Józseféknél /Jónás/ szálltak meg. Magukkal hozták a telekkönyvi iratokat és azokat jóvá is hagyták. A föld az ujjonon földhözjuttatottak nevére került. Zamárdi népe kitett magáért. Minden nap más-más háznál látták vendégül -igen jó ebéddel - az idők nagy eseményeit rögzítő pápai mérnököket.

A végzéseket Turopoli igazgató, a szántódi sertés-telep vezetője osztotta ki az érdekelteknek a régi kert-mozi helyiségében.²⁵¹

Uj üzem a pusztán

A földosztás után fönmaradó földeket pár évre a Zamárdi Földműves Szövetkezet vette házi kezelésbe. Sertéstelepet építettek, traktorokat vásároltak, takarmányt termeltek.²¹² 1947-ben a Kaposvári Sertéstenyésztő Vállalat /Ser-ne-vál/ vette át a gazdaságot. /1950-52./ Ennek jogutóda a Szabadbattyáni Sertéstenyésztő Vállalat lett. /1952-54./ Végül is a Fejérmegyei Vágóhid és Husfeldolgozó Vállalat szerezte meg a sertéstelepet, amely egészen a tsz-szervezésig, 1959-ig működött.

A vállalat kb. 180 kat. hold földön gazdálkodott. A földeken tulsulyban lucernát, takarmányborsót, árpát és kukoricát termeltek. A lucernát és a szemes takarmányt darálva adták az állatoknak. Felhasználták az állati hulladékokat is. Rendszeresen hozták a vágóhidról a selejt húst, vért és halfejet.

Állatállományuk 1600 hizó és 40 anyakoca volt, szaporulatával együtt. A telepről tökesertéseket, /105-120 kg/ és békn-sertéseket /96. kg átlag/ szállítottak. Évente 1600 hizott sertést értékesítettek.

A vállalat jól gazdálkodott. A munkaerőt jórészben Szántód-pusztá adta. Néhány család beállt a vállalat kötelékébe, bevitték földjüket, rétjüket is. /Pintérek, Parkasék, Vörösék, Petnárék, Parragiék és Fokiék./ Az irodában dolgozott 3-4 fő, a lovak és sertések mellett kb 20 fő. Az alkalmazottak meg voltak elégedve keresetükkel. Megszokták a munkát cselédkorukban, -most is jól és lelkiismeretesen dolgoztak. Jó munkájuk elismeréseképpen juttatásokat is kaptak: friss hentesárut és prémium-sertéseket. Utóbbiakból a háztáji állományt fejleszthették.

A vállalat illetményföldet adott dolgozóinak. A munkálatok elvégzéséhez pedig fogatot, vetőmagot bocsátott rendelkezésükre. Téli időszakban a pusztá egyéb lakói is munkát találtak a vállalatnál. Dolgozhattak a kukoricamorzsolásnál, a szalma szállításánál. A szalmát Kötcsén szereztek be és tehergépkocsin hozták a helyszínre.

A vezetés rugalmasságára jellemző, hogy az állatok táplálására a fonyódi baromfikeltetőből a rossz tojáást, frissen elhullott csirkéket is elhozták és feletették.

A tsz-ek megszervezésével a Sernevál kénytelen volt a gazdaságot élő-holt felszereléssel együtt a zamárdi termelőszövetkezetnek végérvényesen eladni.

Tsz-gazdálkodás

1959.március első felében szervezték meg Zamárdiban a termelészövetkezetet.Ugyanakkor folyt Szántódon is az agitáció.Nagy Pál akkori tanácselnök és Benics András párttitkár világosították fel a volt cselédséget az új idők változásairól.

Elsőnek Peitli Istvánné írta alá a belépési nyilatkozatot azzal a megjegyzéssel:"Talán így jobb lesz!"Mert Peitliék is kaptak 7 hold földet a földosztáskor.Gazdálkodtak is rajta mintaszerűen.Hatan adtak össze nagyon nehezen 6300 Ft-ot vetőgépre.Szekeret, ekét, boronát szereztek.De az első aratás után jött mindjárt a beszolgáltatás,ami jóformán mindent elvitt.²¹⁴Miből éljenek,miből hizlaljanak akkor?Nem akartak többé ilyen bizonytalanságban élni!

Később a többiek is beléptek.Bevitték földjeiket,meg 48 tehenet,16-18 lovat.Sajnos,a háztájihoz nehezen megszerzett eszközöket a tsz nem vette át.A vetőgépek,ekék,boronák elkallódtak,megette őket a rozsdá.

A tsz vezetésében Major Lajos,a legrégebbi párttag segédkezett.Peitli Istvánt pedig,-mert a gazdálkodásban szép eredményeket ért el,-elnökhelyettesnek választották meg.

Az első évben a munkaegység 27 Ft 76 fillér volt.Egész évre kb.10000 Ft.A munkaegység értéke azután minden évben emelkedett.

1960-ban 41 Ft

1963-ban 44 "

1966-ban 52 "

1969-ben 72 Ft.Ez a 72 Ft már nem munkaegy-

ség,hanem 10 órás munkaidő bére.

A tsz az első években nagy nehézségekkel küszködött.Nem volt pénz a beruházásokhoz,hiányoztak a gépek,a brigád-munka is még ujszerű és szokatlan volt.A zamárdiak nem álltak kellő szorgalommal a munkához.A község keleti felét "kötéllal sem lehetett munkára vinni!"Pedig nagyon kellett volna a munkáskéz!A szántódiak azonban szívesen dolgoztak.Akik rendszeresen jártak munkába,mint Peitliék,Lájerék,vagy Biróék,azok ketten 30000 Ft-tot kaptak a zárszámadáson.

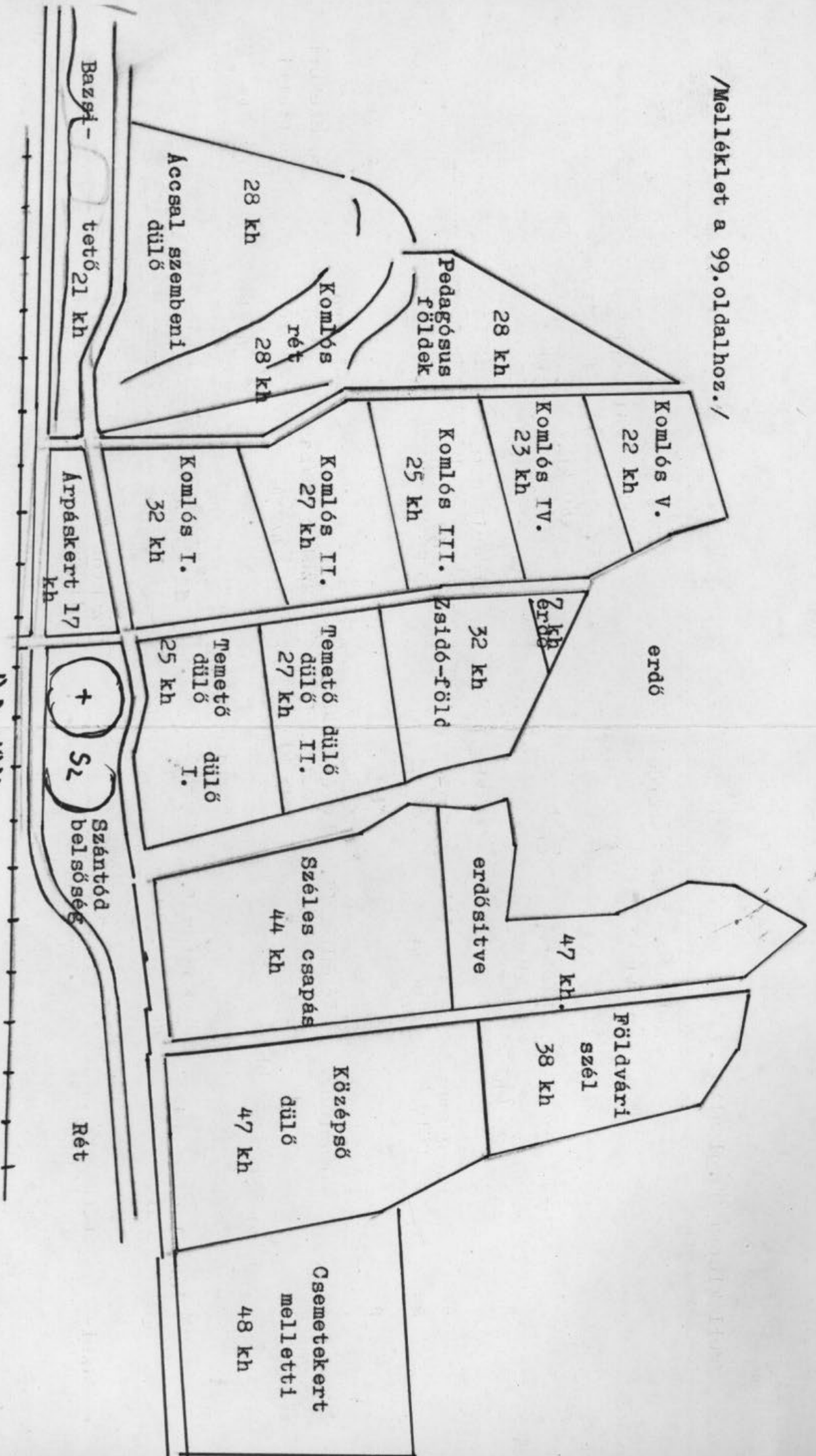
1966-ban a tóközi Alkotmány tszcs is beolvadt a zamárdi t. szövetkezetbe.Most már szinte a két pusztá tartotta fenn az anyaközséget,mint ahogyan az apa és anya kétkézen viszi gyermekét.A bevétel zömét ugyanis a két pusztá husprogramja biztosította a tsz-nek. Szántód jelentős állattenyésztési és hustermelő központ lett.

A táblásított tsz-földek

vázlatos képe

/Melléklet a 99. oldalhoz./

P. D. 1933.

Szántódi berek 230-240 kh

A boltozatos téglastállók férőhelyei, a tágas majorudvar, a közeli legelők, a határban megtermelhető sokféle takarmány és nem utolsósorban az állatokat és a munkát szerető emberek tették ezt lehetővé.

A gazdaság birtokában lévő földek ²¹⁷ táblásításáról a mellékelt térkép ad tájékoztatást. A szántók összterülete 400 kat. hold. Rét, legelő 150 kat. hold. A nádas gyakorlatilag megszűnt a lecsapolással. A Kőhegy lábánál van 10 hold szőlő. Egy erdősarok a Csikászónál.

Legjobb földek vannak a Komlós I és a Temető dűlő T. táblában.

Átlagtermés kukoricából	19 q	májusi morzsoltban,
árpa	17 "	
lucerna	180 q	holdanként, kétszeri kaszálásra.

Vetnek ezeken kívül még, főleg a vetésforgó miatt búzát, rozst, vagy zabot egy-egy táblában, továbbá cukorborsót, baltacimet, szudáni fűvet, csalamádét, repcét. Takarmányrépát és burgonyát keveset termelnek. A gyengén trágyázott földeket pillangósokkal javítják. Cukorrépát a nagyigényesség miatt nem termelnek, a napraforgót nagyon ritkán.

Ma már minden munkát géppel végeznek. A földeket elég jól ellátják istállótrágyával. 100-150 kg mütrágyát használnak fel holdanként.

Az állatállomány az 1970-es években érte el a legmagasabb számot. Évente 100-150 hizott bikát, hizott ökröt értékesítettek. A sertés- és marhahizlalás együttvéve 3-4 millió Ft-ot jövedelmezett.

Jelenlegi állatállomány: a tehénistállóban és a göbölístálló északi szárnyában 80 db tehén, világos színű, törzskönyvezett, tiz literen felüli napi tejátlaggal. A göbölístálló déli szárnyában 60 db növendéket helyeztek el. A láistállóban van 4 pár ló. Ezeket közeli munkákra, széna-, szalma-, fa- és tejhordásra használják.

A sertéstelepen van 250 db hizó, /6-8 hónapos/ 50 anyakoca és félévnel fiatalabb malac 100 db. Az összes falka 400 db-ot tesz ki.

Értékesítésre kerül évente: 58 db hizómarha 80000 Ft értékben, 500 db hizottsertés /105-110 kg súlyhatárig/ 1 20000 Ft értékben.

Az állatállomány számbeli kevesbedését emberhiány okozza. A fiatalok inkább elmegy az építkezésekhez segédmunkásnak, vagy a műszaki erdészeti közeli telepére műhelymunkásnak, vagy az "olajosokhoz" Siófokra, de a nehéz földmunkát és az állatokkal való bajlódást nem vállalja.

Az átlagos kereset az állattenyésztőknél havi 2500 Ft. A földmunkálatoknál dolgozóknál ugyanennyi. A tagok háztáji lucernaföldet, prémiumot, egy-egy alkalomra fogatot kapnak. Az öregek napját megülik. A volt tagoknak járulékot és nyugdíjat fizetnek. Az országjáró kirándulásokat évente rendszeresen megszervezik.

Pár éve még 15 család élt és dolgozott Szántódon a tsz keretein

belül, ma már csak 6 család. E sorvadásnak látszó jelenség egyik oka a fiatalság idegenkedése a mezőgazdasági munkáktól. A másik ok pedig az, hogy Szántódpusztát a közeljövőben, mint gazdasági központot felszámolják, népét kitelepitik. Csak pár családra lesz szükség. A Műemléki Felügyelőség ugyanis Szántódpusztát szabadtéri muzeummá, skanzené, u.n. majormuzeummá kívánja átalakítani.²⁵⁶

A kis település eredeti épületeivel, az épületek szép elrendezésével, kellemes környezetével meg is érdemli, hogy eredeti formájában restaurálják és látványossá tegyék ország-világ előtt.

A bizonytalanság azonban letöri az emberek kedvét. Nem tudják, mi lesz a sorsuk. Valamennyien szeretik ezt a pusztát. Ragaszkodnak hozzá. Itt születtek, vagy hozzájöttek.

Addig is, míg a szép tervek megvalósulnak, az épületek romlanak, omlanak. Az épületek falából vöröslik a téglák. A csipkefalon végigfut a repedés. A nádtetők berogynak. A kiálló gerendavégek korhadnak. A lakószobák boltozatai beáznak. Az ólak pusztulnak. Környékükön sok az elhagyott szemét. Itt-ott földbesüllyedt kiségek rozsdásodnak. A nem gondozott helyeket felveri a gaz.

A tsz nem költhet milliókat a rossz állapotban lévő épületek külső és belső tatarozására, mert neki ez nem kifizetődő. Másnak nem épít, nem tataroz. De nem is építhet, az épületek védve vannak, hozzájuk

A Somogy megyei Idegenforgalmi Hivatal pedig még nem tudja!
átvenni a majort, így nem költhet rá ő sem. A kastélyt és a hozzá közel eső három épületet az Idegenforgalmi Hivatal már átvette. Ezek az épületek üresen állnak. A puszta lakásainak, istállóinak és egyéb épületeinek az átadása csak akkor lesz időszerű, ha a tsz meg tudja oldani embereinek és állatállományának megfelelő elhelyezését. Ehhez új férőhelyek /új major?/ és új lakások kellenének.

Egy istálló már épül Tóközön, az állatállomány jórésze oda-költözik. Velük együtt tíz fő is elmegy. Egyrészüknél helyben biztosítanak lakást, másrészüket a zamárdi Szamárdombon kap házhelyet. Ide azonban még házakat kell építeni, amihez nemcsak pénz, hanem idő is kell! Ezzel a megoldással Tóközre kerülne 7 család, saját házába költözne 9 család.

A majori épületek becsértéke 38 millió Forint. A nagypince ebben nincs benn, csupán a tsz-épületek.

A nagy összeget nem könnyű előteremteni. Pár évet még várni kell, míg a kérdés megoldódik. A puszta átvételét az 1975-ös évben tervezik.

S Z Á N T Ó D P U S Z T A

Virágok elhelyezése a szabadban

kis padon
ládában

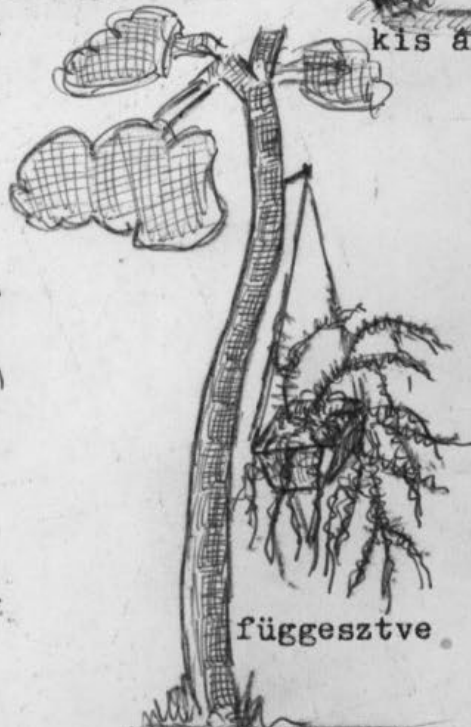

kis állványon

/Melléklet a
101. oldalhoz/

tuskón

függesztve

falon

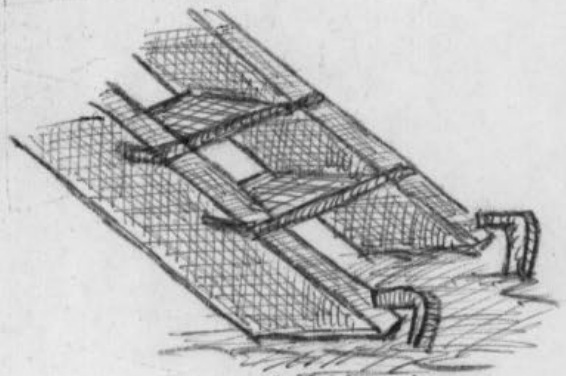

földön

P.O. 1973.

nagy állványon

sárlehuzó vas
egy padlásfeljáró
lépcső előtt

Szántód ma

A felszabadulás után úgy látszott, megerősödik a puszta. A tsz terméseredményei mindig jobbak lettek, a borpincészet 35-40 falu mustját-borát gyűjtötte be földalatti termeibe, az erdőgazdaság virágkorát élte. A puszta lakossága ekkor volt a legnagyobb.

1964-ben a tsz-ben dolgozott	17 család	163 fő/
az erdőgazdaságnál	13 "	147 "/
egyéb helyen	6 "	122 "/
összesen	36 család	132 fő

A lakosságból 3 éven aluli 9 fő, óvodás koru 4 fő, alsó tagozatu iskolás 13 fő, felső tagozati 13 fő, összes gyermek 39 fő.

Felnőtt 92 fő, dolgozik 42 fő, tsz. alk. 18 fő, erd. alk. 13 fő. Egyéb dolgozó 12 fő, eltartott 4 fő, férfi 64 fő, nő 67 fő. Tovább tanul 2 fiatal, jelenleg állás nélkül van 6 fiatal.²⁵⁷

A puszta 1949-ben Bánfalvi Lajos személyes közbenjárására iskolát kapott. Első tanítónője, Lajtai Ilona szeretettel foglalkozott a pusztai gyermekekkel. Az iskola pár év múlva az állomás közelébe került, ahol új épületben, pompásan berendezett teremben tanulhattak a pusztai gyermekek.

A KISZ a volt kasznár-házban kulturotthont rendezett be. A szép és rendbentartott kulturotthon egy nagyobb községnek is dicsére válna. A fiatalság rendszeresen tart összejöveteleket, gyűléseket, ünnepélyeket. A hazánkba látogató külföldi fiatalokat is itt fogadják.

Szántódpuszta lakossága jó munkaerő. Az idegen előtt még zárkóztak. De ha felmelegedtek, szívesen beszélnek. Otthonukat, lakásukat virággal veszik körül.

Jó körülmények között élnek. Az ujság, rádió, tv, mosógép, motor-kerékpár, gáz nem újdonság többé. A legtöbb családnak már készen álló új háza van a fürdőtelepen, Somosban, Balatonföldváron vagy Kőröshegyen. Egy részük a közeljövőben épül Zamárdin.

A puszta mai formájában megszűnik. Az erdészet elköltözésével máris hat családdal lett kevesebb Szántód népessége. Szántódpuszta nem lesz többé termelő nagyüzem, csupán idegenforgalmi látványosság.

A puszta népe bucsut vesz a mezőktől, kiskertektől, a kápolná-tól, dombtetőtől, az akácos kis temetőtől, az ódon épületektől, az öreg, de nagyon megszokott lakástól, a szilvástól, berektől, nádasoktól. Feltedi a téli üvöltő szelet, a csikorgó hideget, a forró nyarat.

Új, színes, tarka sereg népesíti be majd Szántódot, a pusztát. A jövevények látni, tanulni, szórakozni jönnek, nem pedig a barázdában fáradozni. Szántód ünnepi ruhában fogadja látogatóit: virágba kerül egy újabb ezer évre!

Szántódpuszta felújításának tervei

Szántódpuszta egyedi agrártörténeti értékeit az 1960-as években fedezték fel. Régi elzártságából a 7-es műút építése emelte ki és tárta ország-világ szeme elé.

A cselédség hajdan nem gondolta, hogy mindennapos küzdelmeinek színterét és a családi fészkek zsúfolt jobbágylakásait valamikor mint érdekességeket mutogatni fogják. Azt sem tudták, hogy nehéz munkájukkal voltaképpen a puszta életerejét és patináját növelték. Csak azt tudták, hogy szentgyörgynapkor hosszú szekérre rakodhatott az, aki az apátsági javak gyarapításán nem eléggé serénykedett!

A majorság urai tudták, hogy az épületek történelmi multat, formát és értéket képviselnek, de arra gondolni sem mertek volna, hogy a puszta eljövendő életformája éppen ebből a régiségből, eredetiségből, értékből, patinából fakad!

A Kaposvári Sertéstenyésztő Vállalat, majd jogutódjai /1950-59/ és a Zamárdi Magyar Tenger Tsz /1960-tól napjainkig/ csak betelepítette és használta a majorság épületeit. Az állagmegóvásra nem tellett az első évek bevételeiből. Mikor pedig felvetődött a szabadtéri múzeum megszervezésének kérdése, nem is lehetett szándékukban, hogy a puszta rendbehozására áldozzanak.

A napilapok röpitették széjjel a hírt Szántódpuszta jövődöbéli pálfordulásáról.

A Népszabadság 1971. jul. 15-i száma alaposan és részletesen foglalkozik a kérdéssel. Ajánlja, alakítsák Szántódpusztát idegenforgalmi központtá. Szervezzenek kiállításokat, rendezvényeket, lovasversenyeket. Említi, hogy tanulmányterv készül, amely minden majorsági épület helyét és szerepét tisztázza.

Felveti, nyissanak itt csárdát, borpincét, palackmúzeumot. A magtárban vadászati kiállításokat mutathatnának be, melyet kiegészítene a vidék vadgazdálkodásának bemutatása. Pálóczi méltó volna arra, hogy emlékére emlékszobát rendezzenek be. A megfelelő épületekbe népi és iparművészeti műhelyek telepítése volna célszerű. Itt rézműveseket, vesszőfonókat, bőrdíszműveseket, csipkeverőket és csontfaragókat említ.

Felújíthatnák, -mondja, - a régi híres bucsu-vásárokat, de most már a Kápolna-domb tetején, melyek több napig tartó látványosságot kínálnának az ide betérő látogatóknak.

A Magyar Nemzet 1962. febr.14.szama Szabadtéri Múzeum cím alatt megemlíti, hogy ezeknek az épületeknek ma már az egész országban párjuk nincs. Pálóczi-ról és kortársairól is hoz néhány sort.

Legrészletesebben a Somogyi Néplap foglalkozik a kérdéssel, 1962. ápr.11-iki számában, Tsemjük meg Szántódpusztát c. cikksorozatában.

Tsmerteti a birtok eredetét, a király által való elajándékozást a tihanyi bencés rend számára. Említi a török alatti időket és a legújabbkori üzemeltetését is. /Zamárdi Magyar Tenger Tsz, Őszak-somogyi Erdőgazgatóság, Mecseki Borforgalmi Vállalat/

Figyelmeztet, hogy az idő vasfoga már nagyon kikezdte a major épületeit. Ajánlja, hogy régi állattenyésztési és növénytermelési módokat kellene itt bemutatni. A népi növénytermelés, gyümölcsstermelés, a mezőgazdasági termékek tárolási és feldolgozási módjait kellene ismertetni. Népművészeti és háziipari kiállításokat kellene szervezni. A tájmúzeum mellett idegenforgalmi, vendéglátó-ipari létesítményekről is kellene gondoskodni.

A Népszabadság 1962. ápr.26.szama új cikket közöl: "Egykori cselédtelepülésből - szabadtéri múzeum!" címen. Említi ritka-szép épületeit, felsorolja a vendégházat, közös-kemencét, boltíves istállókat, cselédvermek sorát, ólakát és a téglalábakon álló kukoricagórét, kasznárházat és a nagypincét is.

A Somogyi Séták - Balatonföldvár c. füzete Szántód rövid történetével foglalkozik. A korabeli épületcsoportot és az idillikus környezetet dicséri. Idegenforgalmi látvivalóvá kell tenni Szántódpusztát, - mondja.

A Balatoni Híradó közli, hogy hazánk egyetlen szabadtéri múzeumát itt állítják fel, amely nemcsak Magyarországon, de Európában is nagy érdeklődésre tarthat számot. /1962.nyár/

Az Flet és Tudomány 1972. aug.21.szama foglalkozik Szántódpusztá problémáival. Az egyes épületekről szép képeket közöl. Tsmerteti a pusztá történetét, az apátsági birtok XVIII.századvégi bevételeit, leírja Kazinczy és Pálóczi találkozását. Majd ezt írja: "A legtöbb építményt ma is használják, de így is hiteles képet ad egy másfél évszázaddal ezelőtti majorról. Somogy megyében terv készül arra, hogy több intézménnyel és szervvel karöltve a majort műemlékként helyreállítják, épületeiben részint múzeumot, kiállítást rendeznek be, részint, - a ménestartás sok évszázados helyi hagyományát folytatva, - lovasiskolát nyitnak."

Ötletet tehát bőven adnak a napilapok és folyóiratok. A koordinációs bizottság dolga, hogy a sok életrevaló és tetszetős ötletből mi valósulhat meg.

A lótenyésztést, vagy lovasiskola felállítását az adottságok elősegítik./elhelyezés, takarmány/A történelmi múlt indokolja, az érdeklődés szükségessé teszi.

A bor évezredek kincse vidékünknek. Szántódon a borokat különleges, szép iparművészeti palackokban kellene forgalombahozni. A palack egy kellemes nyár emléke lenne akár a ködös nyugat-európai, vagy a hűvösebb észak-európai lakásokban egyaránt.

Faragó östehetségekben mindig gazdag volt Somogy. A faragó népművész műhelyét, szobácskáját, kiállító-termét szívesen látogatnák a kirándulók, vevők.

Endrédről egy kisebb "csipkeverő-együttest" kellene ide telepíteni, amely a vidékünkön gyökeret vert finom kézi-csipke készítését mutatná be az érdeklődőknek.

A dombi-vásár valóban sok szép látnivalót hozna.

A régi formájú fazekas-árakat szívesen vásárolnák a mindinkább elszaporodó mügyűjtők.

Ide kívánczozna még a modern idők kicsike iparművészeti kovács-műhelye is. Ez a Balaton-vidék ősi, jellegzetes vaseszközeit gyárthatná az üllön, gyors, szorgalmas, könnyű munkával, a látogatók és rendelők szeme előtt. A 3-4-5-6-7 és 9 águ szigonyvasak a halászat ősi mesteriségét idéznék fel. A középkori, szépen ivelt arató-sarlók a régi arató-sokat juttatnak eszünkbe. A római eredetű és formájú szőlőmetsző-balták pedig a szőlőművelés egy ezred évére hívnák fel figyelmünket. A három együtt kiállítva a leggazdagabb berendezésű lakasnak is díszére válna.

A tervezett bazar-sor felállítása helyes kezdeményezés. A bazar-sorból azonban a giccset teljesen száműzni kell! A kiszolgáló személyzet szakképzett, kulturált, udvarias és becsületos legyen! Ne a vendégek "megfejtése", hanem a megtartása legyen a cél!

Ha így indul Szántódpusztája új élete, nem kell félnünk, hogy az M 7-es út óriási gépkocsiforgalma elkerüli ezt a bájos "kis szigetet", régi "várdombot", "élő-muzeumot", "Kis-vásárt", a zöld dombocskára le-tett "kis-Betlehemet", az ezeréves Szántódpusztát.

És végül, ne használjuk az ujjonan felkapott Balatonszántód elnevezést! Főlősleges. Szántód csak egy van. A révjáról, kompjáról, dombjáról, kapolnájáról, Pálóczi lakáról, a régi bucsu-vásárokról, híres ménéséről, méghíresebb boráról, no és rengeteg üdülőjéről ma már mindenki ismeri! Tudják, hogy ez nem Abaujszántó, Koppányszántó, Hercegszántó, vagy Zalaszántó. Szántód neve ezeréves szép név! Az udvarnok-ösök munkáját idézi fel emlékezetünkben. Nem kell ez ősi nevet a Balatonba fullasztani. A vasuti menetrend a tanuja, hogy már mennyi községet belefűllasztottak eddig is!

Szántód, kedvező helyzete folytán három féle módon közelíthető meg: műuton Bp és Nagykanizsa felől, vasuton ugyazenen irányokból, hajóval, komppal pedig a réven keresztül.

Szántódnak, mint fürdőtelepnek négy gócpontja kezd mindjobban kialakulni: 1. a rév és környéke, 2. maga a pusztá, 3. a Szántód-Köröshegy vasutállomás környéke és 4. a Műszaki Erdészet épületkomplexuma a Csemetekertben. Szántód felkapott üdülöhely lett. Sokszáz villatulajdonos, sok kis- és nagyüzem biztosított itt nyaralási lehetőséget a maga számára.

Míg Szántód három gócpontja erőteljesen fejlődik, a pusztá, amelyről ez a szerény tanulmány szól, siralmas, elhanyagolt állapotban van. Megcsuszott nádtetők, kilátszó gerendák, porladozó téglák, repedezett falak, beázott boltozatok, gondozatlan utak, gyomok jelzik a százados értékek pusztulását. Ugy tűnik, mintha a pusztá a "senki földje" lenne!

A koordinációs bizottság ez év március közepén a helyszínen gyűlést tartott, hogy megtárgyalja a teendőket. A gyűlésre meghívót kapott a Műemléki Felügyelőség, a Posta, a DÉDÁSZ, a KPM Közuti Igazgatóság, Községi Tanács Zamárdi, BIB Siófok, a Városépítési Tudományos Tervező Intézet Bp és a Pannónia Vállalat stb.

A Somogy megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala ismertette a jelenlegi állapotokat és terveket. Ez a hivatal a kastélyt és a hozzá közel eső két épületet már át is vette. Az épületek üresen várják az átalakításokat.

Az illetékesek a pusztára vezető bekötő utról, a gépkocsik parkirozó helyéről, az épületeken véghezviendő átalakításokról, a helyiségek leendő rendeltetéséről, üzemeltetéséről tárgyaltak.

A pusztá lakossága érdeklődéssel várja az időt, amikor a régi épületek megóvásának problémája, és a jelenleg bizonytalanságban élő családok sorsa anyagi és lelki törés nélkül megoldódik.

Reméljük, hogy a pusztá elárvult harangszava nemsokára a megelégedett hétköznapi és a boldog, terített asztalok ünnepi hangulatának harangszava lesz!

Zamárdi, 1973. Április 20-án.

Jegyzetek

1. Somogyi Szemle. 1965. 2. sz. 59. l.
2. Somogyi Múzeum 1963. 2. f. 48. l.
3. Entz-Gerő: A Balaton környék műemlékei. Bp. 1958. 7. l.
4. U. o. 8. l.
5. U. o. 9. l.
6. Somogyi Múzeum 1963. 2. f. 48. l.
7. Piller Dezső: Római kori sírok Zamárdiban. 1969. Kézirat.
8. Vajkai Aurél: Balaton 123. l.
9. Sági Károly múzeumigazgató közlése. /Keszthely/
10. Bakay Kornél múzeumigazgató közlése. /Kaposvár/
11. Entz-Gerő: A Balaton környék műemlékei. Bp. 1958. 48. l.
12. Pécsi-Sárfalvi: Magyarország földrajza. Bp. 1960. 48. l.
13. U. o. 70. l.
14. U. o. 71. l.
15. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 358. l.
16. A tihanyi alapító-oklevél másolata. Tihanyi Történelmi Múzeum. T. em.
17. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 359. l.
18. A tihanyi alapító-oklevél másolata. Tihanyi Történelmi Múzeum. T. em.
19. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 361. l.
20. A tihanyi alapító-oklevél másolata. Tihanyi Történelmi Múzeum. T. em.
21. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 20. l.
22. U. o. 360. l.
23. U. o. Az apátság és tihanyvár birtokai. T. 237-416. l.
24. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 372. l.
25. László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. 1944. 248. l.
26. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 140. l.
27. Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában. Bp. 1885. 102. l.
28. Szalay Ágoston: Négy száz magyar levél. Pest. 1861. 104. l.
29. U. o. 126. l.
30. U. o. 141. l.
31. U. o. 166. l.
32. U. o. 194. l.
33. U. o. 169. l.
34. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 362. l.
35. Lászlófalvi Velics Antal: Magyarországi török kincstári defterek. Bp. 1886. T. 167. l.
36. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 362. l.

- 37.U.o.
38.Lászlófalvi Velics Antal:Magyarországi török kincstári defterek.T.471.
39.Csánki Dezső:Somogy vármegye.Bp.- 177.1.
40.^aSzlamon Ferenc:Magyarország a török hódítás korában.Bp.1885.116.1.
41.U.o.
42.U.o.120.1.
43.Erdélyi László:A tihanyi apátság története.Bp.1908.I.172.1.
44.Lászlófalvi Velics Antal:Magyarországi török kincstári defterek.T.353.1.
45.Erdélyi László:A tihanyi apátság története.Bp.1908.I.363.1.
46.U.o.
47.U.o.
48.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.631.1.
49.Salamon Ferenc:Magyarország a török hódítás korában.Bp.1885.247.1.
50.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.612.1.
51.U.o.
52.Kaposvári Állami Levéltár.Conscriptio Nottus Simegiensis.190.1.
Szántód,1720.
53.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.612.1.
54.Ú.o.613.1.
55.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.227.1.
56.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.622.1.
57.U.a.570.1.
58.U.a.614.1.
59.U.o.
60.Élet és Tudomány.1972.aug.21.sz. 1358.1.
61.Endrédi rk.plébánia anyakönyvei.1748-1755./Balatonendréd/
62.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.614.
63.U.o.
64.U.o.615.1.
65.U.o.
66.U.o.
67.Csánki Dezső:Somogy vármegye.Bp.- 295.1.
68.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.617.1.
69.Somogyi Néplap.1962.április.Tsmerjük meg Szántódot.3.közl.
70.U.o.
71.U.o.
72.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.622.1.
73.Élet és Tudomány.1972.aug.21.sz. 1352.1.
74.Veszprémi Állami Levéltár.Capsa 32.No.15.
75.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.74.1.
76.Somogyi Szemle 1968.1.sz. 62.1.

77. Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története. Bp. 1911. II. 622. 1.
78. U. o.
79. U. o.
80. U. o.
81. U. o.
82. U. o.
83. Veszprémi Állami Levéltár. Capsa 3. No. 4.
84. Veszprémi Állami Levéltár. Capsa 3. No. 7.
85. Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története. Bp. 1911. II. 289. 1.
86. Veszprémi Állami Levéltár. Capsa 3. No. 6. Rauch Szaniszló levele a Tek. Kiküldöttséghez.
87. Veszprémi Állami Levéltár. A szántódi berek kiszáritásának terve. Capsa 10. No. 2.
88. Veszprémi Állami Levéltár. Szántódi iratok. Capsa 10. No. 1.
89. Tóth Mihály 72. é. tsz. ny. közlése.
90. Somogyi Szemle 1968. 1. sz. 63. 1.
91. Veszprémi Állami Levéltár. Térképgyűjtemény. T. 40. Szántód, 1833.
92. Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története. Bp. 1911. II. 940. 1.
93. Somogyi Szemle 1968. 1. sz. 63. 1.
94. Balog Lajos 63. é. zamárdi lakos közlése.
95. U. a.
96. Somogyi Szemle 1965. 2. sz. 61. 1.
97. U. o. 61. 1.
98. U. o. 62. 1.
99. U. o. 62. 1.
100. U. o.
101. U. o. 64. 1.
102. Somogyi Szemle 1968. 1. sz. 64. 1.
103. U. o.
104. Balog Lajos 63. é. zamárdi lakos közlése.
105. U. a.
106. U. a.
107. Veszprémi Állami Levéltár. Capsa 15. No. 1. Kő-Hegyi Szőlős Gazdáknak ki-adatot Articulusok Anno 1767.
108. U. o.
109. Veszprémi Állami Levéltár. Capsa 15. No. 11.
110. Urodalmi Szőlők munkáltatási napszámok össze írása az 1856-diki Évre. Pannonhalmi Levéltár. Tétel 168. Oklev. 66.
111. Szabó Pál zamárdi lakos /82. é./ volt pincemester visszaemlékezései.
112. Olasz László 76. é. zamárdi lakos közlése.
113. Varga János 69. é. szántódi tsz. ny. közlése.
114. Fehér Pál 89. é. zamárdi lakos közlése.

115. Huszár Tamás 62.é.zamárdi lakos közlése.
- 116.U.a.
- 117.Özv.Csanádi Józsefné 73.é.szántódi lakos közlése.
- 118.Id.Rezi János 87.é.zamárdi egyéni gazda közlése.
- 119.Csákovits Páll zamárdi halász szerződése.1838.
Veszprémi Állami Levéltár.Capsa 15.No.25.
- 120.Somogyi Néplap.1966.okt.2.sz.Somogy népének hozzájárulása
a pákozdi győzelemhez.
- 121.Novák Ferenc 74.é.tsz.nyugdíjas,volt aratógazda közlése,Zamárdi.
- 122.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.281.
- 123.Somogyi Néplap.1966.Somogy népének hozzájárulása a pákozdi
győzelemhez.
- 124.Tóth Mihály 72.é.zamárdi tsz.ny.közlése.
- 125.Margittay Rikárd:Balatonzamárdi vázlatos ismertetése.1942.6.1.
- 126.Id.Rezi János 87.é.tsz.nyugdíjas.
- 127.Komor Mária 56.é.zamárdi lakos közlése.
- 128.Fehér Lajos 89.é.zamárdi egyéni gazda közlése.
- 129.Varga János 69.é.szántódi tsz.nyugdíjas visszaemlékezése.
- 130.Özv.Csanádi Józsefné 73.é.szántódi lakos közlése.
- 131.Balog Lajos 63.é.zamárdi lakos,volt komposgazda és Révcsárda
tulajdonos közlése.
- 132.Varga János 69.é.szántódi tsz.ny.közlése.
- 133.Tóth Mihály 72.é.tsz.ny.közlése.
- 134.Varga János 69.é.szántódi tsz.ny.közlése.
- 135.Veszprémi Állami Levéltár.Capsa 10.No.3.
- 136.Varga János 69.é.szántódi tsz.ny.közlése.
- 137.Tóth Mihály 72.é.zamárdi tsz.ny.közlése.
- 138.Rezi Jánosné sz.Hajmási Tlona 55.é.zamárdi lakos közlése.
- 139.Varga János 69.é.szántódi tsz.ny.közlése.
- 140.Canonica Visitatio. Rk.Flébánia.1908.
- 141.Varga János 69.é.szántódi tsz.ny.közlése.
- 142.U.a.
- 143.U.a.
- 144.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.622.1.
- 145.Sörös Pongrác:A tihanyi apátság története.Bp.1911.II.622.1.
- 146.Bánfalvi Lajos 74.é.zamárdi tsz.ny.közlése.
- 147.Friesz József 74.é.zamárdi tsz.ny.közlése.
- 148.Huszár Tamás 62.é.zamárdi ny.közlése.
- 149.Bánfalvi Lajos 74.é.zamárdi tsz.ny.közlése.
- 150.U.a.
- 151.Özv.Csanádi Józsefné 73.é.szántódi ny.közlése.
- 152.Huszár Tamás 62.é.zamárdi ny.közlése.

153. Bánfalvi Lajos 74.é. zamárdi tsz.ny.közlése.
154. Huszár Tamás 62.é. zamárdi lakos közlése.
155. U.a.
- 156.-161. Varga János 69.é. szántódi tsz.ny.közlései.
162. Major Lajos 58.é. szántódi tsz.tag közlése.
163. Peitli István 52.é. szántódi tsz.tag közlése.
164. Pintér ^{néni} 65.é. szántódpusztai lakos közlése.
165. Bánfalvi Lajos 74.é. zamárdi tsz.ny.közlése.
166. Farkas Ferenc 74.é. szántódi tsz.ny., volt u.gazda közlése.
167. Bánfalvi Lajos 74.é. zamárdi tsz.ny.közlése.
168. U.a.
169. Varga Jánosné 72 é. tsz.ny.közlése.
170. A kenyérsütés adatait Varga János és Varga Jánosné mondták el.
171. Farkas Ferencné 70.é. tsz.ny.közlése.
172. Özv. Csanádi Józsefné 73.é. szántódi ny.közlése.
173. Farkas Ferenc 74.é. szántódi tsz.ny.közlése.
174. Varga János 69.é. szántódi tsz.ny.közlése.
175. U.a.
176. Fehér Pál 89 é. zamárdi egyéni gazda közlése.
177. Szabó Imréné 40.é. szántódi tsz.tag közlése.
178. Varga János 69.é. szántódi tsz.ny.közlése.
179. Novák Ferenc 74.é tsz.nyugdíjas közlése.
180. ^{Özv.} Csanádi Józsefné 73.é. szántódi ny.közlése.
181. Tóth Mihály 72.é. zamárdi lakos közlése.
182. Farkas Ferenc 74.é. tsz.ny.közlése.
183. Varga János 69.é. tsz.ny.közlése.
184. U.a.
185. U.a.
186. U.a.
187. U.a.
188. Farkas Ferenc 74.é. tsz.ny.közlése.
189. Özv. Csanádi Józsefné 73.é. ny.közlése.
190. Jórészben Farkas Ferenc, Özv. Csanádi Józsefné, Bánfalvi Lajos, Huszár Tamás, Peitli István, Csákovics József és Berki József közlései alapján.
191. Novák Ferenc 74.é. tsz.ny. zamárdi lakos közlése.
192. Aratási szerződés, 1932. Novák Ferenc tulajdonában.
193. Novák Ferenc 74.é. zamárdi tsz.ny.közlése.
194. Olasz László 76.é. zamárdi lakos közlése.
195. Varga János 69.é. szántódi tsz.ny.közlése.
196. Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Bp. 1908. T. 416. l.

197. Görös Pongrác: A tihanyi apátság története. Bp. 1911. II. 617-620. 11
198. Görös Pongrác: A tihanyi apátság története. Bp. 1911. II. 933. 1.
199. Farkas Ferenc 74. é. tsz. ny. közlése.
200. U. a.
201. Farkas Ferenc 74. é. tsz. ny. tulajdonában lévő irat.
202. Szegődményi jegyzék, Farkas Ferenc tulajdonában.
203. Kimutatás Farkas Ferenc tulajdonában.
204. Kimutatás Farkas Ferenc tulajdonában.
205. Varga János 69. é. tsz. ny. közlése.
206. Farkas Ferenc 74. é. volt uradalmi gazda közlése.
207. Varga János 69. é. szántódi tsz. ny. közlése.
208. U. a.
209. Farkas Ferencné, Szül. Rudolf Rozália 68. é. szántódi lakos közlése.
210. Szabó Pál 82. é. zamárdi lakos közlése.
211. Bánfalvi Lajos 74. é. zamárdi tsz. ny. közlése.
212. Huszár Tamás 62. é. zamárdi nyugdíjas közlése.
213. Farkas Ferenc 74. é. tsz. ny. közlése.
214. Özv. Csanádi Józsefné, 73. é. ny. közlése.
215. Tapolczai Istvánné 74. é. volt szántódi lakos közlése.
216. Varga Jánosné sz. Papp Margit 70. é. szántódi lakos közlése.
217. Szabó Iaréné 38. é. szántódi lakos közlése.
218. Csanádi Józsefné 73. é. ny. közlése.
219. Varga János 69. é. szántódi tsz. ny. közlése.
220. U. a.
221. Takács Lászlóné sz. Tapolczai Erzsébet 34. é. szántódi lakos közlése.
222. Varga János 69. é. tsz. ny. közlése.
223. U. a.
224. U. a.
225. Farkas Ferenc 74. é. tsz. ny. közlése.
226. Varga János 69. é. tsz. ny. közlése.
227. U. a.
228. Varga Jánosné sz. Papp Margit 70. é. szántódi lakos közlése.
229. Varga János 69. é. tsz. ny. közlése.
- 230.-232. Varga János 69. é. tsz. ny. közlései.
233. Bánfalvi Lajos 74. é. zamárdi tsz. ny. közlése.
- 234.-236. Varga János 69. é. tsz. ny. közlései.
237. Bánfalvi Lajos 74. é. zamárdi lakos közlése.
238. Varga János 69. é. tsz. ny. közlése.
239. Farkas Ferenc 74. é. tsz. ny. közlése.
240. Friesz Kázmér 45. é. zamárdi ált. iskolai igazgató közlése.
- 241.-242. Balog Lajos 63. é. zamárdi lakos közlései.

243. Peitli István 61 é.tsz.ny.közlése.
244. Farkas Ferenc 74 é.tsz.ny.közlése.
245. Özv. Csanádi Józsefné 73.é.szántódpusztai lakos közlése.
246. Farkas Ferenc 74 é.tsz.ny.közlése.
247. Peitli István 61 é.tsz.ny.közlése.
248. Novák Ferenc 74 é.tsz.ny.közlése.
249. U.a.
250. Peitli István 61 é.tsz.ny.közlése.
251. Novák Ferenc 74 é.tsz.ny.közlése.
252. Futó Tibor 67 é.ny.földmszöv.főkönyvelő közlése, Zamárdi.
253. Simándi István 46 é. zamárdi lakos közlése.
254. Peitli István 61 é.tsz.ny.közlése.
255. Olasz Ferenc 50 é.zamárdi tsz.elnök közlése.
256. Lásd a különböző hirlapok ide vonatkozó cikkeit./102.103.1./
257. Kiss Istvánné sz.Pintér Erzsébet 38 é.szántódpusztai lakos
összegyűjtött adatai alapján.
258. Simon József 52 é.erd.nyugdíjas, az idegenforgalmi hivatal
gondnokának közlése, Szántódpusztá.

